

Nr. 100

De Utskoat" is een uitgave van
Stichting "De Fryske Mole"
Van Leeuwenhoekstraat 3
8921 TZ Leeuwarden
(tel. 058-266.17.26)
(giro 2257734)

Administratie donateurs:

Sj. de Jong, Jehanneswâld 8, 9269
VT Feanwâlden
(E-mail: sjerpdejong@noknok.nl).
en

Vereniging Gild Fryske

Mounders

Postbus 1059, 8900 CB Leeuwarden
Tel. 058-2151758

E-mail: g.gremme@hccnet.nl

Homepage op internet:

<http://www.tem.nhl.nl/~smits/index.html>

(Friesland Bank rek.nr. 2980.24.934)
(giro 2543900)

Ledenadministratie

Via secretariaat, Postbus 1059 8900
CB Leeuwarden

Ereleden:

J.H.A. van Tilburg †
Mevr. P.C. de Jong – Dijkstra †
Gerben D. Wijnja

Redactieadres:

Waltaweg 53
8765 LN Tjerkwerd
(tel. 0515-57.93.48)

E-mail : g.d.wijnja@hccnet.nl

Internet:

<http://members.tripodnet.nl/Utskoat>

december 2000

Redactie:

André Cramer (tel. 058-266.17.26)
Hessel IJskes (tel. 0513-415025)
Geurt v.d Weg (tel. 0566-601858)
Gerben D. Wijnja (tel. 0515-79348)

Eindredactie:

Gerben D. Wijnja
(tel. 0515-57.93.48)

Foto's en archiefcollectie:

Gerben D. Wijnja
(tenzij anders vermeld)

Advertentieacquisitie:

Sj. de Jong, Jehanneswâld 8, 9269
VT Feanwâlden tel. 0511-474258

E-mail: sjerpdejong@noknok.nl

Aan dit nummer werkten mee:

Jan Bergstra	Anne Boersma
Jan W. Dijkstra	A.M. van Dop
Bauke Jansen	Ruurd Jakob Nauta
Harmannus Noot	Maye Teernstra
Popke Timmermans	Rolf Dijkema
Reinder Velsma	S. Andringa
Chris Visser	G.C. Gremmé
Harry Barentsen	H. Boschma

Druk en lay-out:

D.S.W. Leeuwarden

Zonder voorafgaande toestemming
van de redactie is het niet
toegestaan artikelen en/of foto's
over te nemen.

In dit nummer

Van de redactie
De 100e Utskoat
Nieuws van Stichting De Fryske Mole
GILD FRYSKE MOUNDERS 25 jaar en verslag jubileumviering
Bericht van de ledenadministratie
De Utskoat Molenblad in Fryslân van voor en door molenvrienden
Mededelingen van het bestuur Gild Fryske Mounders
Tweede Friese Molendag
Friese molendag beleefd door een Groninger molenvriend
Een molentour op Fryske mûnedei
Moleninformatiecentrum in Woudsend geopend
Marssumer molen opnieuw in gebruik gesteld en Molenmakerswerkplaats gepresenteerd
Stichting Molens in Menaldumadeel 25 jaar
Marsmolen in De Blesse - Staaltje van gemeenschapszin!
Kort Fries Molennieuws
Voorjaarsexamen 2000
De Friese Veenpoldermolen
Marten Lootsma mûnder fan lytse Volharding te Jislum
Uit het verzamelalbum van Popke Timmermans
Instructies voor windmolenaars
Woonachtig tussen twee molens
Een unieke ontmoeting in gastvrij Fryslân en Een herinnering aan de molen van Anjum
Officiële opening project “Water over Wolfsbarge” en Om utens naar de Drentse molendag
Molens in en rond Leeuwarden (2) en Molens van het Bildt (deel 2)
En zo meer ... over De Tol
Merkwaardige molens (1)
Uit ons prentenkabinet en Oproep
Molenliteratuur
Aangeboden

Agenda

Vrijdag 2 februari 2001
Vrijdag 30 maart 2001
Zaterdag 21 april 2001

Sluiting kopij nummer 101
Voorjaarsvergadering Gild Fryske Mounders
Friese Molendag tevens donateursdag St. De Fryske Mole met opening van de Steenhuistermolen te Stiens. U leest er alles over in het volgende nummer.

Bij de foto's op de omslag

Voorop:

De Hersteller te Sintjohannesga was jarenlang het redactieadres van De Utskoat. We zien de molen hier vanaf de berijpte Molenstelle op een vroege wintermorgen. De opkomende zon zet de omgeving in een zachte gloed.

Achterop:

De Beintemapoldermolen van Westergeest op een winterse dag aan het eind van januari 1996. (foto: Harmannus Noot, Haren)

Van de redactie

Vijfentwintig jaar hebben we erover gedaan om het honderdste nummer te kunnen presenteren. Een jubileum dus en dat valt op in de uitvoering van dit nummer. Veel vaste rubrieken hebben we gehandhaafd, maar er is in dit speciale nummer ook ruimte voor bijzondere artikelen. Ik noem het zeer lezenswaardige verhaal van de heer Dijkstra uit Oudehaske die heel veel in veenpolderarchieven heeft 'gesneupt' wat heeft geresulteerd in een boeiend molenaarsreglement uit vervlogen tijden.

Van een geheel andere invalshoek getuigt het artikel dat Frank Terpstra heeft geschreven over de technische kant van veenpoldermolens, in het bijzonder de Deelsmolen te Vegelinsoord. Zoals u weet bezit Fryslân nog de nodige veenpoldermolens en daaronder bevindt zich de authentieke Deelsmolen, zeer fraai gelegen en van binnen een waar monument voor de veenpoldermolenaars. U leest er meer over in dit nummer.

Popke Timmermans heeft in het verleden menig knipsel uit de oude doos gevist om het in zijn knipseldoosreeks op te nemen. Zeer gewetensvol ging hij daar altijd mee om: bronnen werden nageplozen, personen werden opgespeurd en zo mogelijk kon Popke er historische bijzonderheden en zeldzame foto's aan toevoegen. Voor dit nummer selecteerde hij een serie Friese molenfoto's uit een ver verleden onder de titel POPKES MOLENALBUM. In samenwerking met Dick Bunscoe maakte hij al eens twee ansichtkaartenboekjes met tal van bijzondere Friese molenfoto's en nu heeft hij zijn omvangrijke collectie opnieuw voor de liefhebbers opengesteld. We zijn er trots op dat juist Popke ons laat meegenieten van al dat fraais.

Die houding heeft ons ook altijd gemotiveerd om ermee door te gaan: molenvrienden laten delen in de mooie dingen die we op onze tochten tegenkwamen. Dat kon het verslag van een molenopening zijn, maar ook de weergave van interessante gegevens uit archieven en de bespreking van molenliteratuur gaven we graag door overeenkomstig de wens van de naamgever van ons blad, wijlen Jan G. de Beer die dichtte:

**Sa as it wetter ta de útskoat
Fûl brûzend troch de krêft fan wyn
Blaes sa it nijs dan fan de mounen
Blijmoedich op de lêzers yn**

Erg blij zijn we met de uitbreiding van de redactie in de persoon van Hessel IJskes. In dit nummer draagt hij ook weer heel wat aan. Dat betekent een ontlasting van de taak van het redactie bureau en dat kunnen we wel gebruiken.

In dit nummer ook een hele verzameling molennieuws met verslagen van molenfeesten in Woudsend, Marssum en De Blesse. En natuurlijk treft u een impressie aan van ons eigen jubileumfeest van het Gild Fryske Mounders in Harlingen. Zoals gebruikelijk vindt u achterin weer de recente molenliteratuur en de aanbiedingen van onze lezers.

Temidden van al deze rubrieken hebben onze adverteerders hun plekje verworven. We hopen dat we ze nog lang mogen aantreffen in ons molenblad.

In al die vijfentwintig jaar is mij het vertrouwen gegund de lezers elk kwartaal een molenblad te doen toekomen. Gelukkig was daar wel altijd de steun van diverse liefhebbers in het veld. Ik ben dankbaar voor dat gegeven en voor het feit dat het allemaal steeds doorgang heeft kunnen vinden. Het lijkt allemaal zo automatisch, maar zij die dit bijltje ook wel eens hanteren weten wel beter. Ik hoop het overigens nog lang te mogen doen.

Rest me alle lezers, namens de redactie en de beide molenbesturen, heel fijne kerstdagen en een goede jaarwisseling toe te wensen en voor het komende jaar hopen we dat de molenwind ook u gunstig gezind mag zijn.

Gerben D. Wijnja

Mededelingen van het bestuur Gild Fryske Mounders

De 100ste Utskoat

Wordt het nu zo langzamerhand niet tijd dat we als molenaars vreselijk actief gaan worden? Ik kan me namelijk nauwelijks voorstellen dat er na zo'n 5000 pagina's Utskoat nog zaken zijn uit het verleden over zijn die Gerben en de zijnen nog niet beschreven hebben. En dus zouden er voor de toekomst van het blad veel nieuwe plannen nodig zijn voor de tekst en veel nieuwe ge- en uitzichten voor de te plaatsen foto's. Wat kan een blad een prachtig beeld geven van de actieve periode die de vereniging de afgelopen 25 jaar heeft doorgemaakt. Sneupen in historie, opheldering geven over de plaats, de betekenis, de naam, de aantallen van de Friese molens, verhaal doen over onderhouds- en restauratieactiviteiten, beeld schetsen van de opleidingsactiviteiten, gezichten tonen van geslaagde molenaars, commissieleden, komende en vertrekkende bestuurders en af en toe een poëtische ontboezeming. Opwekkingen om ter vergadering te komen en vervolgens de verslagen van derzelve bijeenkomsten voegen de nuchtere, soms drege, lijn toe van het verenigingsleven zoals dat ook door de jaren voortging.

100 Utskoats, 5000 pagina's, hoeveel uren en avonden moet Germ zo achter zijn typemachine en later computer, maar ook in de auto en in het veld, hebben gesleten als spil van het blad?

Ik ben blij dat we 'Us Germ' op het lustrum tot erelid hebben benoemd. Hoe lang hij deze inspanning nog voort wil zetten weet ik niet. Zo langzamerhand kan hij niet anders en kent zijn gezin hem niet zonder.... maar zonder Germ kan ik me De Utskoat toch slecht voorstellen.

Laten we met hem trots zijn op ons 100ste A5je!

Geurt van de Weg, voorzitter.

Nieuws van Stichting De Fryske Mole

GILD FRYSKE MOUNDERS 25 jaar

Ontstaansreden

Op het nippertje, zo mag men wel stellen, hebben vrijwilligers in den lande zich ingezet om het molenaarsambacht te redden. Zo ook in Friesland vijftientig jaar geleden. Molenaarsambachten kan men wel zeggen, want van een vak kan men niet spreken. De vaardigheden van waterbeheersing, gort pellen voor Fries volksvoedsel nummer een: "sûpengroattenbrij", houtzagen, tarwe en rogge malen en olieslaan met behulp van windwerktuigen dreigden verloren te gaan met het overlijden van de laatste beroepsbeoefenaars.

Een molen nabouwen of restaureren gaat ons nog goed af en over molenbouw is veel vastgelegd, omdat het over een duur kapitaalgoed ging. Naar het vak met zijn honderden kneepjes, de vergaarde kennis en vaardigheden, zijn zeer wisselende grondstofdenschappen, de grote verscheidenheid aan kwaliteitseisen, daar was namelijk niets van beschreven. Het waren geen scheppende ambachten met gilderegels en meesterstukken. Nee het waren eenvoudige werklieden die in de harde productiepraktijk het vak leerden van vader op zoon of

van meesterknecht op jongfeint.

Vrijwillige Molenaars

Door de laatste vaklieden op te sporen en goed te luisteren, door volhardend een eigen productiepraktijk op te zetten en onderlinge ervaringen uit te wisselen, zijn vrijwilligers er in geslaagd molens weer als productiewerktuigen te laten functioneren. Veel halfproducten vinden hun weg naar professionele afnemers en polders worden weer bemalen. Zelfs kunnen enkelen er weer hun brood mee verdienen, zoals houtzagen te IJlst en korenmalen in Woudsend, Birdaard en Stiens. Zoveel mogelijk wordt nu vastgelegd in lesboeken en door opleiding en stages overgedragen aan een groeiend aantal van liefhebbers/vrijwilligers.

Iedereen die hart heeft voor deze vaak ongekende kennis en vaardigheden van onze directe voorouders, zal dit streven tot behoud omarmen.

Documentaire: "Waterbeheersing in Friesland door de eeuwen"

Het Gild Fryske Mounders heeft enkele filmers gevraagd een documentaire te maken over het droog houden en droog maken van Friesland. Hierbij staat het "vak" en de gebruikte werktuigen centraal. Vanaf het begin tot op de huidige dag, van simpele schep tot elektrisch gemaal.

Onze provincie heeft door zijn landschappelijke structuur en zijn eigendomsverhoudingen zeer bijzondere en unieke oplossingen gevonden voor haar waterbeheersing in natte maar ook in droge tijden. Een grote boezem, kleine polders, weinig droogmakerijen hebben geleid tot karakteristieke landschapskenmerken en maalwerktuigen. Veel is nog bewaard gebleven, zoals waterbergingen, dijken, kleine tjaskers, stoomgemaal en afwateringssluizen. De film laat zo veel mogelijk in functie zien.

Toekomst

Ons jubileum is een aanleiding om dit wordingsproces van onze provincie filmisch te verhalen. En zeker gaan wij door met het behoud van werktuigen en ambachten uit respect voor onze voorgangers, als beroepsbeoefenaars en als schitterende liefhebberij.

Is er meer? Zeker op het gebied van waterbeheersing zijn we erg kwetsbaar geworden.

* De afhankelijkheid van elektronica, mechanieken en de energietoevoer is zeer groot;

* De vroegere waterbuffers zijn wegverkaveld;

* Klimaatsveranderingen kunnen leiden tot een veranderd neerslagpatroon.

Wellicht kunnen klassieke windmolens die al eeuwen hun betrouwbaarheid hebben bewezen in Friesland weer een rol spelen, zoals ook in Zuid-Holland gebeurt. Dit thema wordt in de documentaire ook aangeroerd met dit in gedachten:

"De strijd tegen het water is nog lang niet gewonnen"

Op de lustrumviering werd een videofilm vertoond over de geschiedenis van de waterhuishouding in Friesland door de eeuwen heen. Annet Lutz en Siep Zandstra maakten deze op verzoek van het bestuur. Leuke beelden van allerlei vormen van werktuigen om de waterstand te beheersen: de schep, de tonmolen, het sluisje, allerlei flink malende molens, grote sluizen van binnen en buiten, stoom- en elektrisch gemaal en dat al vermengd met verhalen van molenaars. De film duurt 45 minuten en is op VHS formaat te bestellen voor f 35,- + verzendkosten bij het bestuur van het Gild.

Verslag feestelijke jubileumviering van het Gild in Trebol te Harlingen

Eindelijk was het dan zover. Het Gild was er klaar voor. 25 jaar strijd voor molenbehoud ging waardig gevierd worden. Een chique zaal was afgehuurd, zodat het mûndersfolk in stijl ontvangen kon worden. En zij niet alleen, want ook tal van genodigden hadden aan de uitnodiging gehoor gegeven.

Uit alle windstreken vandaan wist men Trebol in Harlingen te vinden. Jammer was het dat provinciale en gemeentelijke bestuurders (m.u.v. Littenseradiel) het massaal lieten afweten. Maar het Gild heeft voor hen nog een minstens zo waardig vervolg in petto en dan zal men er niet onderuit kunnen! Wordt vervolgd dus.

Uiteraard blies iedere spreker de loftrumpet en werd het samengaan van Gild Fryske Mounders en Gilde van Vrijwillige Molenaars in alle toonaarden bejubeld. Zowel door vertegenwoordigers van De Hollandsche Molen als van het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Ook De Fryske Mole was bij monde van voorzitter Boschma erg positief over de verrichtingen van het Gild. Gild en Fryske Mole kunnen dan ook niet zonder elkaar.

Er waren ongeveer 150 mensen die zich de koffie met oranjekeek goed lieten smaken. In de zaal was een boekentafel en de liefhebbers daarvan hebben hun kans aangegrepen om uit de ruime sortering iets van hun gading mee naar huis te nemen. Weer anderen zochten het tafeltje van molenaar Cees Notenboom en zijn vrouw Marjon op om wat smakelijks of molenkaarten aan te schaffen.

Een van de hoogtepunten was onder meer de vertoning van een film over de strijd tegen het water in Fryslân, gemaakt door Annet Lutz en Siep Zandstra. De makers werden op het podium geroepen waar ceremoniemeester Jan Coppens hen interviewde.

De bijeenkomst had het karakter van een reünie: vanuit "Holland" werd veel belangstelling getoond, maar ook bevriende Groningers waren van de partij. Duidelijk werd tevens dat we de jongste geslaagde molenaar van Nederland in onze gelederen hebben.

Ja en dan was er last but not least de overhandiging van ons verenigingsblad, de geschiedschrijving van 25 jaar vrijwillig bezig zijn met molens, teneinde ze maalvaardig en met behoud van de ambachtelijke kennis en vaardigheden voor het nageslacht te behouden. Gerben Wijnja werd door voorzitter Geurt van de Weg verzocht de ingebonden exemplaren te overhandigen aan Johanneke Sijtsema van de Provinciale Bibliotheek. Die geste werd door haar zeer gewaardeerd en de molenvrienden werden dan ook hartelijk uitgenodigd eens een kijkje te komen nemen in Leeuwarden teneinde te kunnen ontdekken dat daar heel wat moleninformatie opgedaan kan worden.

Tja en dan was er nog die erespeld. In alle stilte had het bestuur gemeend hoofd- en eindredacteur Gerben Wijnja te moeten benoemen tot erelid van de vereniging voor zijn verdiensten gedurende de afgelopen 25 jaar. Iedereen weet van zijn werk voor De Utskoat, maar in de beginjaren van het Gild was hij ook leermeester op Penninga's Molen in Joure en als zodanig nam hij toen ook zitting in de examencommissie van het Gild.

Aan het eind van de bijeenkomst, bij het naar huis gaan, werden de aanwezigen verrast met een bijzonder aandenken in de vorm van een Fries suikerbrood op een originele Gild-snijplank. Tevens kregen de aanwezigen alvast het boekje van de Babuurstermolen mee, een jubileumcadeautje van stichting De Fryske Mole. Zij die dit nog niet hebben gekregen, krijgen het met de kerst toegezonden, gelijktijdig met het 100^e nummer van De Utskoat.

De organisatoren J. Coppens, H. Kats en P. Bootsma, later werd Ellis Feenstra er nog aan toegevoegd, hebben voor een waardige viering gezorgd, maar de aanwezigen hebben aan het slagen daarvan zonder meer hun steentje bijgedragen. 't Was waardig en goed. Op naar de 50!

Toekenning erelidmaatschap van de vereniging

**Zeer verrast werd ik tijdens de jubileumviering met de overhandiging van de speld behorend bij het erelidmaatschap van onze vereniging. Ik wil bij deze een ieder bedanken die op welke wijze dan ook eraan heeft bijgedragen dat deze eervolle onderscheiding mij ten deel mocht vallen. Zonder al die steun was het niet mogelijk geweest deze mijlpaal te bereiken. Ik hoop de Friese molenzaak nog lang te mogen en te kunnen behartigen op de wijze die het beste bij mij past. Daarbij wil ik het principe blijven huldigen dat De Utskoat van, voor en door ons allemaal is. Wat dat betreft is de speld eigenlijk een beetje voor iedereen. Want het molennieuws maken we als molenvrienden samen en de redactie harkt dat alleen maar bij elkaar. Aan nieuws is geen gebrek, zodat het blad ook in de toekomst goed gevuld zal blijven onder het motto:
Molennieuws uit het Friese land hoort gewoon in onze eigen molenkrant!**

Gerben D. Wijnja

Bij de foto's:

Collage 1 van boven naar beneden:

Belangstelling voor het kraampje van molen 't Lam met EKO-produkten, kaarten en posters; voorzitter Boschma van De Fryske Mole; feestcommissielid Piet Bootsma deelt Friese suikerbroden uit; de filmers zijn door Ellis Feenstra in de bloemen gezet terwijl ceremoniemeester Jan Coppens goedkeurend toekijkt; directeur Leo Endedijk van De Hollandsche Molen spreekt jong en oud toe.(foto's P.Timmermans)

Collage 2 van boven naar beneden:

Aandachtig luisteren naar een van de sprekers; gezellig snuffelen in oude en nieuwe boeken; voorzitter Geurt van de Weg van de jubilerende vereniging speldt Gerben Wijnja de speld op behorend bij het erelidmaatschap en de ingebonden versie van ons provinciaal molenblad komt in goede handen van de Provinciale Bibliotheek.(foto's P. Timmermans)

Vervolg mededelingen van het bestuur Gild Fryske Mounders

Bericht van de ledenadministratie

door G.C. Gremmé

Ook dit jaar zijn er weer met wisselend resultaat examens afgenomen. Sneu voor de gezakten, maar natuurlijk proficiat voor de geslaagden.

Verderop in dit nummer treft U een bijdrage aan die ingezonden is door A. Barendsen. Moge een stimulans zijn om de moed niet te laten zakken maar het een volgende keer weer te proberen.

Geslaagden

Achternaam	Stat GFM	Leermeester	Lesmolen	Examenmolen	Examen datum
Barentsen A. A.	G	Terpstra F.	Penninga's Molen, Joure	de Hoop, Sumar	14-06-00
Dijk W. van	G	Sierkstra L. J.	De Onderneming, Witmarsum	de Rat, IJlst	29-05-00
Piersma D.	G	Sierkstra L. J.	De Onderneming, Witmarsum	de Rat, IJlst	29-05-00
Dull E. W.	G	Terpstra F.	Penninga's Molen, Joure	de Rat, IJlst	29-05-00
Ravesloot M.	G	Jong S. de	De Victor, Wânswert	de Zwaluw Zuurdijk	26-10-00
Mensinga S.	G	Hofkamp W. A.	De Puollen, Dronrijp	Hempensermeer, Leeuwarden	02-05-00
Hoekstra J.	G	Hoekstra S.	De Phenix, Marrum	Hempensermeer, Leeuwarden	02-05-00
Hiddema G. mevr.	G	Kooistra J.	De Korenmolen, Sloten	Klaarkampstermeer	04-10-00
Hiemstra S. M.	G	Jong S. de	De Victor, Wânswert	Klaarkampstermeer	04-10-00
Veening A. J.	G	Hofkamp P. W.	Welgelegen, Heerenveen	Noordwolde	11-10-00
Meulen J. van der	G	Veen H. v.d.	De Hoop, Stiens	Schalsumermolen	31-10-00
Lootsma M.	G	Jong S. de	De Victor, Wânswert	Schalsumermolen	31-10-00
Dijkstra G.	G	Veen H. v.d.	De Hoop, Stiens	Schalsumermolen	31-10-00
Vries P. de	G	Jellema S. P.	De Rat, IJlst	Welgelegen, Heerenveen	10-05-00
Bruijn H. mevr.	G	Hofkamp P. W.	Welgelegen, Heerenveen	Schalsumermolen	31-10-00

Oproep

Om als **Gild Fryske Mounders** ons werk te kunnen blijven doen hebben we uw steun nodig. **Deze steun bestaat niet alleen uit fysieke steun doch ook en vooral uit financiële.**

Zoals u allen weet of behoort te weten is één van de plichten van een verenigingslid het voldoen aan de financiële plichten en in deze het tijdig voldoen aan de plicht tot het betalen van **contributie**.

Tot dit moment heeft 40% van de leden nog niet aan deze verplichting voldaan. Om u een ruggesteuntje te geven 10gld voor leden die geen Utskoat wensen te ontvangen en 40gld voor diegene die van alle ins en outs van de vereniging op de hoogte willen blijven.

Mensen zorg dat de penningmeester aan het einde van het jaar tevreden kan zijn en niet de volgende Utskoat moet bevullen met een lijst van wanbetalers.

Opzegging lidmaatschap:

Jhr van Eijsinga
J. van Binsbergen
A. Wever

Adreswijzigingen

H. Kats, Beek en Brink 36, 8437PJ, Zorgvliet
J. Kooistra, p.a. Bouw en Molenbouw B. Dijkstra, A. Rijkemawei 10, 8556XK, Sloten.
T. Jellema, p.a. Harstastate, Harstawei 25, 9173GA, Hogebeintum

Nieuwe leden:

L. Postma, de Skries 1, 8702CA, Bolsward
R.J. Nauta, Noardein 80, 8625TK, Oppenhuizen.

De Utskoat

Molenblad in Fryslân van voor en door molenvrienden

door Gerben D. Wijnja

In februari 1976 zat de oude bouwboer en molenvriend Jan G. de Beer in zijn woning te Sint Jacobiparochie voorovergebogen over het eerste naamloze nummer van het molenblad van Stichting De Fryske Mole en het Gild Fryske Mounders. De goede samenwerking tussen beide instanties had geleid tot het voornemen enkele keren per jaar een blaadje uit te geven.

“Er gebeurt zoveel op molengebied dat er geen gebrek aan stof is. Het is eerder een probleem hoe alles in een beperkte ruimte zijn “gerak” te geven, want het benodigde geld is krap. We hebben goede hoop dat door meer bekendheid met al onze activiteiten de belangstelling en ook de donateurkring groeit. Van het een komt het ander, en dat geeft ons allemaal meer plezier in wat ons gezamenlijk bindt; de zorg voor het levend houden van onze Friese molens!”

Die woorden van de redactie gingen er bij de oude bouwboer wel in. Sinds de oprichting in 1970 steunde hij het molenbehoud door als donateur tot te treden en ook was hij regelmatig op de molens in de omgeving te vinden. Oude molenaars behoorden tot zijn vriendenkring en het voornemen van jonge molenliefhebbers om de historische wiekendragers in werking te houden had zijn volledige instemming. In Vrouwbuurstermolen werd zowaar weer graan gemalen, in Marssum deed de poldermolen dienst als lesmolen en datzelfde gold voor de Jouster “Penninga’s Molen”, een korenmolen die op miraculeuze wijze van de ondergang was gered. Het wrak was eens een schandvlek maar veranderde in het begin van de jaren zeventig in de parel van de Vlecke. Ook in Wolvega, Sumar en Heerenveen zwaaiden de machtige wieken weer. Jonge molenvrienden werden in de geheimen van het molenaarsvak ingewijd door oude rotten in ’t vak. Met genoegdoening schoof de bouwboer achter zijn typemachine om te reageren op de vraag van de redactie een naam voor het blad te bedenken. Het resultaat werd een gedicht van drie coupletten getiteld “De Utskoat”.

*As ’t spinnekopke fleurich draeide
De wjukken draeiden om en om
Hwat brûsde dan it polderwetter
Ta de útskoat út mei folle skom*

*Sa as it wetter ta de útskoat
Fûl brûzand troch de krêft fan wyn
Blaes sa it nijs dan fan de mounen
Blijmoedich op de lêzers yn*

*Lit dan dit bledtsje “útskoat” hjitte
It nijs dat jim te sizzen ha
Komt dan ek ommers ta de útskoat
Allinken op de lêzers ta*

Nu wist de redactie waar ze aan toe was. Vanaf juni 1976 verscheen een molenkwartaalblad onder de naam “De Utskoat”, in de eerste jaren bescheiden van omvang en met weinig of

geen foto's, maar wel met de ambitie de molenvrienden zo goed mogelijk te informeren over het wel en wee van de Friese molens én hun molenaars.

Naast nieuws van de beide besturen, die in feite de uitgever van het blad zijn, zorgde de redactie voor historische en technische artikelen over de Friese molens in heden en verleden. Zij kreeg daarbij in de loop der jaren steun van de lezers die hun bijdragen ook graag gepubliceerd wilden zien.

Ter gelegenheid van de jubilea van De Fryske Mole en het Gild Fryske Mounders verscheen in 1985 een fraai uitgevoerde special van 92 pagina's dik boordevol interessante historische molenartikelen. Dit jubileumboekje is tot op de dag vandaag een gezocht exemplaar dat men niet gauw in de schappen van antiquariaten zal aantreffen.

De luxe uitvoering in kwaliteitspapier kreeg in volgende nummers ook gestalte. Er kwamen steeds meer foto's bij de actuele en historische artikelen en ook de omvang van het blad kreeg meer volume. Elk nummer bevat keer op keer belangrijke en interessante bijdragen die vastleggen wat molenvrienden boeit en wat van nut is.

Herinneringen

Toen we in februari 1976 met het eerste nummer verschenen was de opzet van het nummer nog zeer beperkt. Het takenpakket van de redactie onderging in de loop der jaren een drastische uitbreiding. Zo behoort het schrijven van persberichten er tegenwoordig ook toe. Natuurlijk wordt van ons verwacht dat we zelfstandig teksten schrijven en redigeren. Daarvoor moeten regelmatig interviews afgenomen worden en juist dat persoonlijke aspect beschouwen we toch als een belangrijk onderdeel van ons redactiewerk. Molens kunnen immers niet zonder de mensen die er met hun hele bezieling mee zijn. Uiteraard moeten we ook het nodige nieuws vergaren. Voor een belangrijk deel zijn we daarbij ook afhankelijk van de molenaars, molenmakers en andere molenvrienden in het veld.

Vervolgens wordt het geheel in de computer opgeslagen. Ook het binnenhalen van artikelen van lezers geschiedt steeds vaker per E-mail. Wat een verschil met de begintijd. We ervaren die periode trouwens ook als een aangename met waardevolle herinneringen. Toen mevrouw De Jong namens het bestuur van het Gild nog in de redactie zat, bracht ze op de fiets vanuit Joure, door de Haulster bossen en over de smalle paadjes van het Onland de kopij naar de voormalige veenpoldermolen De Hersteller te Sintjohannesga. Daar werden dan de laatste nieuwtjes doorgesproken waarna de zaak op de tweede zolder van de molen en later, toen het gezin uitbreiding onderging, op de schuurzolder werd opgemaakt. Voor de opmaak diende in die tijd alles nog uitgeteld te worden voor de dummy. Van de drukker kregen we vaak te horen dat het zo prima uitkwam met de beschikbare pagina's.

Toen we later verhuisden naar Tjerkwerd werd de kopij ook daar vaak in het laatste weekend voor de sluitingsdatum persoonlijk aan huis bezorgd. Daarvoor zorgde Jaap van Driel meestal die op de motor vanuit Groningen, z'n woonplaats, kwam. Hij wist het trouwens goed te combineren met z'n zaagmolenwerk op De Jager in Woudsend waaraan hij al jaren z'n molenliefde heeft verpand. Maar zo bleef het persoonlijke contact in stand met de redactieleden.

Bij de foto's:

Boven:

Op de tweede zolder van de voormalige veenpoldermolen De Hersteller is menig nummer van De Utskoat klaar gemaakt voor de drukker. Nog zonder computer, maar met kaartenbak en pen, temidden van molenboeken. Na gezinsuitbreiding werd dit een slaapkamer en verhuisde het "kantoor" naar de zolder van de naastgelegen schuur. (opname: zomer 1982)

Onder:**Redactie op pad in het veld, hier in gesprek met minister Annemarie Jorritsma bij de ingebruikname van de Aylvapoldermolen (foto H.IJskes)****Met de tijd mee**

Echte vergaderingen werden vooral telefonisch afgehandeld en dat is tot op de dag van vandaag zo gebleven met dit verschil dat tal van nieuwtjes razendsnel per E-mail worden uitgewisseld. Wat dat betreft heeft de computer voor veel gemak en perfectie gezorgd. Maar gelijktijdig is het aantal uren waarmee we aan de nummers werken niet terug gebracht, maar gestegen. Ten dele heeft dat te maken met het toenemen van de omvang van de nummers. De lezers vinden dat over het algemeen niet zo erg, maar de penningmeester zal daar wel eens anders over gedacht hebben. Het is dan ook een geluk dat we sinds kort een heuse advertentieacquisitie hebben. Anderzijds is er de functie van vraagbaak duidelijk bij gekomen. Veel mensen en stichtingen/instellingen weten ons wel te vinden. Ook onderhouden we contacten met andere molentijdschriften en uitgeverijen en soms resulteert dat in aardige acties waarvan de lezers kunnen profiteren. Meestal in de vorm van kortingen op boeken of molenvideo's. Kortom, het molenblad De Utskoat heeft in al die 25 jaar hetzelfde formaat behouden, maar is in alle andere opzichten met z'n tijd meegegaan: een aangepast omslag, fraai papier, goed ogende foto's en wanneer er aanleiding toe was: KLEUR. Zo ook dit honderdste nummer. Eigenlijk zouden we het liefst elk nummer van een kleurenomslag willen voorzien, maar dat zit er voorlopig (waarschijnlijk) niet in. Als het aantal abonnees zich zou weten te verdubbelen, wat op zich mogelijk moet zijn als we dat vergelijken met andere provincies of molenstichtingen, dan hebben we hoop.

Inmiddels hebben we 100 nummers het licht laten zien, een kleine 5000 pagina's gevuld met molenwetenswaardigheden en nog steeds blazen we het molennieuws blijmoedig op de lezers in, zoals De Beer het destijds dichtend omschreef. Met elkaar vormen de nummers de rijke geschiedenis van wat de lezers bindt: de strijd voor het behoud van en de informatie over molens in Fryslân in een zo breed mogelijke context.

Gerben D. Wijnja

Tweede Friese Molendag

Dus op naar de Balkendstermolen. Er was niet al te veel wind, dan maar voor de prins draaien. Het gevlucht op de wind gekruid, de koningsspil uit het werk gezet en twee zeilen voor gelegd. En dan de vang er af, het wiekenkruis begint langzaam te draaien.

Nu nog een beetje het gras maaien wat niet al te licht gaat. Het moet met de grasmaaier die met de hand voort geschoven moet worden, daar er geen elektrisch is. Er zullen wel geen bezoekers komen was mijn verwachting. Er komt daar bijna nooit iemand bij mij want men moet bijna een halve kilometer lopen langs de vaart. Maar ik was nog maar net aan het maaien toen kwamen er twee mannen aan. Toen ze wat dichterbij kwamen, was er een bekende bij: Gerben Wijnja uit Tsjerkwert met Ruurd Jakob Nauta uit Oppenhuizen. Ze hebben wat foto's gemaakt en wat gepraat. En zo kwam Kees de Groot uit Marrum ook nog even langs, mijn oud-collega. Kees was net weg toen kwamen A.H. Bootsma en Nel Remminga uit Dronrijp. Bootsma had als kind bij de Balkendstermolen gewoond. Zijn vader was daar molenaar. De molenaarswoning is begin jaren zestig afgebroken. Bootsma heeft zijn naam en die van zijn broer nog gevonden op het veldkruis boven de deur. Wij hebben nog hele gesprekken gehad. Dat was nog zeer interessant. Toen al mijn gasten weg waren, moest ik nog maaien en dan maar denken: "Er komt toch niemand." Om 5 uur heb ik alles opgeruimd en ben naar huis gegaan. (Reinder Velsma)

"Hjir komt nooit ien"

Oud-molenmaker en thans vrijwillig molenaar Reinder Velsma uit Hijum deed ons zijn verslag toekomen van een voor hem bijzondere dag. Voor het bereiken van de Balkendstermolen moesten we, zoals de molenaar al schreef, een eind het bouwland in. Blij verrast werden we ontvangen met de woorden: "Hjir komt nooit ien, wat prachtich."

Het werd echter nog mooier, want in totaal brachten maar liefst zes personen een bezoek aan dit zo schitterend gelegen poldermolentje. Hier kan nog volop genoten kan worden van het Friese landschap met z'n akkerbouw. Het wijde landschap in het noorden van de provincie heeft een grote bekoring: kleine dorpen en dorpjes met fraaie zadeldaktorens liggen verstrooid in het land en de nog aanwezige molens zorgen daarbij voor een aantrekkelijke stoffering. De Balkendstermolen ligt aan het Elfstedenvaarwater zodat schaatsers zich de molen zeker als een baken in de winterse verlatenheid zullen herinneren. Op dit traject is veel, ontzettend veel geleden door de onverzettelijken die hun strijd om het kruisje hier ook wel eens zagen stranden op weg naar Bartlehiem. Met deze gedachten in ons achterhoofd betraden we dus het molenerf en spraken met de molenaar die in z'n nopjes was met zoveel aandacht. Nu zijn zes bezoekers voor de meeste molenaars een lachertje, maar in dit afgelegen moleneldorado wordt dit aantal soms pas gehaald na enkele jaren!

Het noorden in

Wij waren dit jaar dus het noorden van de provincie ingegaan en dat leverde heel mooie plaatjes op. De Vrouwbuurtstermolen was om twee uur in de zeilen en kwam moeizaam rond evenals de hierboven genoemde Balkendsterpoldermolen van Oude Leije. Ook de hoge molen van Anjum bezochten we in verband met het verhaal dat elders in dit nummer is geplaatst. Onderweg zagen we nog verschillende molens draaien, maar voor dit verslag beperken we ons tot enkele die we ook daadwerkelijk betraden.

Ruurd Jakob Nauta schreef ons:

“Het was de bedoeling om naar Anjum te gaan, en dat deden we ook. Onderweg kwamen we toch wel langs een heleboel molens die stil stonden, waaronder de beide molens op de bolwerken in Dokkum. We zagen al vrij snel dat de molen van Anjum wél draaide. De zon scheen en er kon voor de prins gedraaid worden. De zo mooi boven de bebouwing van Anjum uitkomende molen De Eendracht draaide met vier volle zeilen. Maar omdat het al bijna vijf uur in de middag was, hadden de beide vrijwillig molenaars Henk Kingma en Jan Wüst besloten om er voor deze mooie dag maar mee te stoppen. Maar toen we daar aankwamen, konden we ze er nog even van weerhouden om de molen af te tuigen. Ze hadden het er graag voor over om de molen nog even voor ons te laten draaien, zodat wij ook onze ‘broodnodige’ foto’s konden maken.

Zo gezegd zo gedaan, de foto’s waren gemaakt en de molen werd stilgezet en de zeilen gingen eraf. Overigens staan er in de molen een aantal schitterende miniatuurmolens tentoongesteld. Zeker een bezoekje waard. Er werd ons in de molen een kopje koffie aangeboden. Wij hebben daarna onze weg vervolgd naar de inmiddels stilstaande molen De Hond te Paesens. Nou ja, we waren te laat, maar we hadden deze schitterende molen toch liever draaiend gezien.

We hadden in de molenkrant gelezen dat de beide molens van Holwerd wel langer geopend zouden zijn, nl. tot tien uur ’s avonds. Eerst zetten we koers naar de koren- en pelmolen De Hoop. De molen draaide schitterend, en met de ondergaande zon in de rug was het ideaal om een mooi kiekje te maken. De molen draaide niet alleen, maar was ook nog open voor bezichtiging. Die kans hebben we dan natuurlijk ook niet aan onze neus voorbij laten gaan. Een klein half uur later gingen we op naar de volgende molen. We hadden in de molen aan vrijwillig molenaar Sije Hoekstra gevraagd hoe we het snelst bij De Miedenmolen konden komen, want het werd tenslotte al snel donker. Dat werd ons haarfijn uitgelegd en het was dan ook niet moeilijk om hem te vinden. Gelukkig draaide de molen nog toen we daar aankwamen. De molenaar was in de molen en had het interieur erg sfeervol verlicht met verscheidene vleermuizen. Een schitterend gezicht! We hebben onder in de molen heel gezellig een tijdje met hem zitten praten.”

’s Avonds

Ook ’s avonds troffen we dus nog draaiende molens aan en vraag ons dan niet hoe dat mogelijk was, want een zuchtje wind was niet eens merkbaar, terwijl de met volle zeilen of dichte kleppen draaiende molen gestaag z’n op molendag verplichte rondjes maakte. Dat gaf volop sfeer. Kees de Groot hadden we eerder die dag al ontmoet in Oude Leije en hij beloofde op de Grote Molen van Marrum tot ’s avonds in het donker door te zullen draaien. Op de terugweg vanuit Holwerdermieden was de verrassing desondanks groot toen we, bij Marrum aangekomen, de machtige wieken loom in het licht van schijnwerpers rond zagen gaan. En dat terwijl er geen zuchtje wind meer te voelen was. *”Ik ha der wol in kroade fol rizel op goaid,”* verduidelijkt Kees als we onze verbazing kenbaar maken. Hij had ons overigens niet meer verwacht. Een enkele bezoeker genoot ook hier van het fraaie weer en de molen die daarin zo’n prominente rol vervulde. Grappig was het dat we steeds dezelfde personen tegenkwamen. Die hadden met opzet een route langs de draaiende molens uitgestippeld! We waren dus niet de enigen. Om tien uur ‘s avonds draaide vrijwillig molenaar Braaksma de deur van de Vrouwbuurtstermolen op slot. De molen stond afgezeild in het licht van schijnwerpers, stralend uit te rusten van een bijzondere molendag waarop heel wat bezoekers de molen konden bewonderen.

Op de grote industriemolens was de toeloop natuurlijk veel groter, maar ook voor de kleinere, monumentale pareltjes onder de wickendragers, zoals de Balkendstermolen, was de deelname terecht een aanwinst. Goed is het om te beseffen dat niet altijd in een orde van grootte gedacht moet worden. Het bezoek aan de Balkendster spreekt voor ons boekdelen. Jammer blijft het

dat desondanks molenaars het hebben laten afweten, waardoor we tevergeefs bepaalde molens aandeden. Gelukkig was er elders weer volop te bewonderen, maar je zult het maar op de fiets hebben afgelegd!

Niemand had eigenlijk gerekend op een tweede Friese molendag met aanvaardbaar weer. Alle scenario's stonden in het teken van slecht weer, tenminste als we de weervoorspellers mochten geloven. Toch viel het in veel opzichten erg mee al hadden de molenaars natuurlijk graag wat meer wind in de zeilen gehad opdat er water door de schroef kwam en meel stuivend tussen de stenen vandaan kon schuiven en boomstammen tot planken gezaagd konden worden.

Gerben D. Wijnja

Bij de foto's

Het prachtig gelegen poldermolentje bij Oude Leije (foto Ruurd Jakob Nauta)

Boven: Molenaar Reinder Velsma "op 'e tekst". Onder: Molenaarszoon Bootsma wijst aan waar eens het molenhuisje stond.

Het verdwenen molenaarshuisje met braakhok (familiealbum Bootsma)

De zelfzwichter van Holwerdermieden in actie. Inzet: Molenaar Gjalt de Groot licht het interieur bij met een ouderwetse stormlantaarn.

De Marrumer poldermolen draaide 's avonds laat nog op een "kroade rizel".

De Vrouwbuurtstermolen bij nacht in rust. Daarnaast molenaar Braaksma bij de meelgoot.

Friese molendag beleefd door een Groninger molenvriend

Je hebt van die mensen die van hun hobby alles op de foto willen vastleggen. Spotters worden ze wel genoemd. Vooral bij vliegtuigen en schepen komt dit fenomeen veelvuldig voor. Maar ook in de molenwereld kennen we ze: de molenvrienden die bij elke gelegenheid naar het fotoestel grijpen om zaken voor eens en voor altijd vast te leggen. Ons molenblad staat daar open voor en in dit speciale nummer laten we Harmannus Noot aan het woord, de Groninger molenaar die graag op molenpad gaat en de kunst van het molens fotograferen verstaat. Hij zwierf op de Friese molendag door Friesland en ook op de Drentse molendag was hij present. In oude nummers van ons blad hadden we een rubriek Om utens waarin molens buiten de provincie centraal stonden. Verderop in dit blad reist Harmannus langs de Drentse molens en laat ons meegenieten van het Drentse molenschoon. We laten Harmannus Noot nu verder aan het woord.

Ik had het voornemen om de gehele dag op pad te gaan omdat ik nog verschillende molens in Fryslân wilde fotograferen welke vandaag niet op de deelnemerslijst stonden. Aanvankelijk had ik niet veel zin om vroeg op pad te gaan i.v.m het onzekere weerspatroon. Toch lag ik enigszins wat onrustig heen en weer te draaien in m'n bed, af en toe er even uit om naar buiten te kijken. Ik dacht ineens van: ik ga er toch maar op uit, want als het geen geschikt fotoweer is, kan ik altijd nog uitvoerig de tijd nemen om de molens van binnen te bekijken en om hier en daar een praatje te maken. Achteraf ben ik blij dat ik het toch maar gedaan heb, hoewel ik pas om 10.30 uur in de auto stapte.

Met de molendagkrant langs de molens

De eerste molen die ik op mijn programma had staan was de tjasker "Vesuvius" te Elsloo welke nog niet zo lang geleden is verplaatst. Omdat ik thuis mijn Friese molendagkrant was kwijtgeraakt, ben ik maar even langs de molen van Noordwolde gereden in de hoop dat ik daar een nieuwe exemplaar kon bemachtigen. Daar aangekomen, was Hendrik Hachmer juist bezig om de molen op te zeilen, zodat ik toch nog maar even wat foto's heb gemaakt. Hendrik bood mij nog een kop koffie aan met een nieuwe molendagkrant waarna ik richting De Blesse vertrok. Deze molen zag ik voor het eerst in complete vorm. Hij stond te draaien met vier volle onder leiding van molenmaker/molenaar Johannes Kooistra. Ook heb ik nog even gesproken met eigenaar Mars en z'n rechterhand Rodenburg. Een fantastisch koppel overigens, hele aardige mensen. Johannes heeft mij de hele molen laten zien, waarna ik mijn weg vervolgde richting Wolvega ("De Gooier"). Toen ik daar arriveerde was alweer Hendrik Hachmer bezig de molen te voorzien van vier volle. De nabijgelegen Amerikaanse windmotor heb ik ook maar even gefotografeerd waarna ik van plan was om naar Wolvega te gaan om de "Windlust" in de zeilen te fotograferen. Vanuit de wieken van "De Gooier" riep Hendrik mij toe dat de molen stil stond. Merkwaardig overigens, want er zit daar zo'n fanatieke molenaarsploeg onder leiding van molenaar Lenstra. Ik moet er overigens aan toe voegen dat ik daar jaren geleden met mijn gezin al eens heel gastvrij ben ontvangen, iets wat ik mij eeuwig zal herinneren.

Gastvrijheid en teleurstellingen

Dit betekende dat ik rechtstreeks kon doorrijden naar mijn volgende doel, namelijk molen "Welgelegen" te Heerenveen. Inmiddels was de zon hier goed doorgebroken zodat ik onder ideale omstandigheden de met vier volle zeilen staande molen kon fotograferen. Van

molenaar Geurt van de Weg vernam ik dat één van de twee molens van Goëngahuizen vandaag niet draaide, wat overigens wel de bedoeling was, maar omdat er geen wind was zat de molenaar bij de "Welgelegen" koffie te drinken. Omdat ik ook van plan was om deze molen te bezoeken is mij door toeval een reis bespaard gebleven. Jammer, want het gaat er niet om dat de molen wel of niet draait, het gaat er om dat men de molen kan bezichtigen. Ik hoop dat op de één of andere manier de molenaars hier op gewezen zal worden. *(Bij deze dus. Redactie)*

De volgende molen op mijn lijstje was de poldermolen van Scharsterbrug. Ook deze molen zou draaien van 14.00 u. tot donker. In de verte zag ik al dat het ook hier mis was. De molen stond er geheel verlaten bij. Hier net zo'n situatie dus als hiervoor beschreven.

Veranderde situaties

De volgende molen dan maar, de molen van Langweer. Merkwaardig genoeg was ik hier al in geen jaren meer geweest zodat ik van deze molen eindelijk nieuwe foto's en dia's kon maken. Na nog even gezellig met een vrijwillige molenaar te hebben gebabbeld, werd het tijd om naar m'n volgende molen af te reizen, namelijk "Penninga's Molen" te Joure. In deze plaats aangekomen heb ik eerst even het restant van een voormalige korenmolen gefotografeerd. De zon stond inmiddels al laag aan de hemel zodat dit vandaag wel de laatste molen op mijn programma zou zijn. "Penninga's Molen" had ik voor het laatst gezien zo'n twintig jaar geleden toen we met 'de vereniging van Vrienden van de Groninger Molens' hier naartoe een uitstapje hebben gemaakt. Toen lag de molen in een open landschap, maar thans is de situatie geheel anders geworden. Ook hier een hartelijk welkom en één der molenaars heeft mij de molen van beneden tot boven laten zien.

Verlichte molens

Inmiddels was het al behoorlijk schemerig geworden, tijd dus om huiswaarts te keren. Persoonlijk trekt het mij niet om verlichte molens te gaan bezoeken en, naar ik om mij heen heb vernomen, zijn er velen die er net zo over denken. Diegenen die de verlichte molens bezoeken zijn naar ik vermoed hooguit buurtbewoners. *(Toch prima voor de binding van de buurt met de molen! Er zijn trouwens speciaal mensen op pad gegaan langs verlichte molens! Redactie.)*

Trouwens, ik kan mij voorstellen dat sommige molenaars op Monumentendag zelf ook monumenten willen bekijken, dus voor de volgende keer de 'Friese Molendag' liefst op een andere zaterdag en dan graag van 10.00 tot 17.00 uur.

Harmannus Noot

Bij de foto's van Harmannus Noot op de pagina hiernaast:

Linksboven: Er is weinig wind in Noordwolde. Hendrik Hachmer drukt de roeden in de rondte. Daarna koffie drinken bij Hendrik en Sake.

Rechtsboven: Molenaar Geurt v.d. Weg zit zonder werk. De wind laat het afweten in Heerenveen.

Linksonder: Weinig bezoekers in Langweer, terwijl de vrijwilligers zo hun best hebben gedaan om de molen te versieren.

Rechtsonder: Op de grens van licht en donker nog steeds geen wind. Gezellig clubje molenaars daar in Joure. De man met baard (Harm Zuidstra, red.) is een gezellige verteller die me de hele molen liet zien.

Een molentour op Fryske mûnedei

De Fryske mûnedei was een mooie septemberdag. Veel molens in Noordoost- Fryslân waren geopend. Doordat bij de eigen molen de korte spruit gebroken was, maakten Rolf Dijkema (leerling) en Sjerp de Jong (leermeester) een molentour door dit molenrijke deel van Fryslân. Hieronder het verslag van Rolf Dijkema.

Eerst bracht mijn vader mij naar Veenwouden, waar mijn instructeur Sjerp de Jong woont. Het was de bedoeling dat Sjerp en ik vandaag op de Victor in Wânswert zouden draaien. Het was bekend dat de molen een opknopbeurt zou ondergaan, te verrichten door aannemer Jellema uit Burdaard. Het gevlucht stond al weer fraai in de verf. Eén probleem was dat de korte spruit behoorlijk verrot was. Bij de aanhechting van de linker korte schoor was een behoorlijke breuk. De korte spruit was op dat punt al iets in de lengterichting gekanteld. Wij besloten uit veiligheidsredenen niet te draaien. Wij gebruikten de tijd om het sleepstuk van de vang weer in balans te hangen, deze was iets uitgezakt. Meer konden we hier vandaag niet doen, dus moesten we maar iets anders bedenken om er een leuke dag van te maken. Sjerp vond het een leuk idee om hier en daar op een aantal molens te kijken.

Naar De Zwaluw van Burdaard

Op pad naar de burens: de koren-, pel- en houtzaagmolen de Zwaluw in Burdaard. In de zaagloods van de Zwaluw waren Minne Tjalens en Dirk Lanschuit bezig met het bijstellen van de lagers van het draaihoofd in het middelste zaagraam. Dirk is al sinds 1964 molenaar op de Zwaluw. Tjeerd van der Bijl stond toe te kijken en wachtte op bezoekers om een rondleiding te geven door de molen. Minne zat zonder overlevingspakket. Als wij Hielke op de Olifant zouden treffen, werd Hielke verzocht Minne in de middagpauze op te pikken. Buiten was op de sleepelling Theunis van der Veen druk bezig in het bootje om boom 88 te vinden. In het houtstek stonden Jan Gerrit Hiemstra, Eelke Tadema en Ab Middelkoop (met een dikke wilde Havanna) na te denken over de elektrische zaagmachine. De zaagslee liep niet goed over de rails.

Ook heb ik nog even gekeken bij het bovenhuis van de spinnekop Kramers molen waar molenmaker Hielke Kloosterman mee aan het restaureren of beter gezegd mee aan het wederopbouwen is. Als je zoiets moois ziet word je beroerd door de brand aangesticht bij molen Hoogland.

Bij De Olifant

Vervolgens op naar de poldermolen de Olifant. Op deze bijzonder mooie poldermolen troffen we de molenaars Jap Terpstra en Hielke Kloosterman aan. Ze waren druk bezig om de toch redelijk zwaar kruierende molen in de wind te zetten. Wind was er nauwelijks, dus je moest elk zuchtje meenemen. Wij waren net op tijd want dan konden wij ook mooi even meehelpen. Dus hebben we ook maar even mee gekruid. Nadat de molen in de wind stond mocht ik even de twee zeilen voorleggen. Ondertussen waren Hielke en Sjerp twee oude zeilen aan het uitrollen die nog in de molen lagen. Deze twee katoenen zeilen bleken nog in perfecte conditie te zijn en we hebben deze ook maar opgehangen. Hielke was naar de kap gegaan om de lange halstouwen aan de zeilarmen vast te maken. Ik was ondertussen met het zeil de roede in geklommen om Hielke het touw over te geven. Jap en Sjerp zeiden of het zeil nog iets moest zakken of omhoog moest. Hierna heb ik het korte halstouw vast gezet en het zeil voorgelegd. Nadat de beide zeilen waren opgehangen en voorgelegd heb ik de molen los gegooid. Hij ondernam niet veel actie maar na een duwtje om hem op gang te helpen zette hij

toch af en draaide hij maar weer mooi. Toen hij eenmaal draaide zijn Hielke en Jap naar huis gegaan om te eten en zij hebben natuurlijk Minne even opgepikt. Wij mochten ondertussen op de molen passen, want je kunt hem natuurlijk niet alleen achterlaten. Half twee kwam Jap weer bij de molen om ons af te lossen en zijn we naar molen Ropta in Metslawier gegaan.

Tragiek op Ropta

Ook molen Ropta is op dit moment in restauratie, maar ook hier stonden de deuren open en zijn we maar naar boven gegaan. Op de stelling vonden we bij de gevaarlijke wieken molenaar Sietze Smits en zijn collega Freark de Beer. De molen had maar één zeil voor, en zoals het spreekwoord zegt "*met één steen kun je niet malen*" is het in dit geval met één zeil kun je niet draaien. Maar ja de molen moest draaien en hij mocht wel een duwtje in de rug hebben. Het maakte wellicht niet veel uit want na een ronde en wat uitslingeren als een klok stond hij weer stil met het zeil op het onderste end. Vanaf de stelling zagen wij de Eendracht van Anjum. Even in de kap van de molen kijken is altijd leuk. Dus voor de veiligheid even de vang opleggen en vervolgens kon de reis door het timmermansvakwerk beginnen. Een opvallend ding was het moderne kogellager aan het tapeinde van de koningsspil. Ook de gelaste stalen lange spruit vond ik maar vreemd: dit hoort toch mooi houtwerk te zijn? Na het hier wel bekeken te hebben, ben ik weer naar beneden gegaan en heb de molen maar weer los gegooid. Later zijn we in de molen gegaan waar Sietze het tragische verhaal vertelde dat het oude gereedschap was verdwenen! Dus wil de persoon die het gereedschap thuis of ergens anders heeft of weet te liggen dit zo spoedig mogelijk terug brengen naar de molen! (er is geen strafrechtelijke vervolging). Na verder nog wat gesproken te hebben met de molenaars hebben we onze reis vervolgd met als volgende station de Phenix in Marrum.

Verder op molepaad

Onderweg zagen we molen de Hoop van Holwerd in volle glorie draaien. Maar omdat we een beetje in tijdnood kwamen zijn we maar doorgereden. De Miedenmolen van Holwerd stond stil, maar Gjalt de Groot zal later wel een spannend verhaal hebben verteld. Ook op de Phenix was niet veel actie, dus zijn we maar doorgereden naar Jislum. De Volharding was niet op de lijst van draaiende molens van mûnedei opgenomen, maar tot in het begin van de middag waren Marten Lootsma en Mark Ravesloot actief. Maar ook hier lagen de zeilen niet voor, dus zijn we weer geëindigd bij de Olifant zoals we Jap hadden beloofd. De Olifant stond stil in het kruis met vier volle zeilen. Omdat de eindtijd naderde werd de molen gevangen en afgezeild. Je kon echt duidelijk het verschil merken qua gewicht tussen de oude katoenen zeilen en de kunststofzeilen. Hierna hebben we de molen teruggekruid en zijn we richting Veenwouden gereden. Onderweg zagen we dat molen de Hoop van Roodkerk stil stond. Ook de Grote Molen van Broeksterwoude draaide niet. Alleen de Broekmolen draaide nog met volle zeilen. 's Avonds ben ik nog op de fiets naar Kollum geweest waar poldermolen Tochmaland tot tien uur zou draaien in het programma nachtmalen. Ook deze molen stond stil maar hij had toch vier volle zeilen voor. Op de grote poldermolen vond ik molenaar Piet Korse. Ik raakte met hem aan de praat, hij vertelde dat hij die dag maar drie bezoekers had gehad. De wind was iets gedraaid (ruimend) en dus moest de molen bijgekruid worden. Ik mocht wel een stukje proberen. Het verbaasde mij dat de molen zo licht kruide. Vervolgens pakt de molen weer voldoende wind. Maar na een paar omwentelingen vroeg Piet mij of ik enige ervaring had met het afzeilen. Met drie jaar molenervaring moest dat wel lukken. Ook hier mocht ik de molen vangen en heb de zeilen ingeslagen. Na de molen te hebben afgesloten was het al donker geworden en begon de mist op te trekken uit de velden, een prachtig mooi gezicht. De molenaar nodigde mij van harte uit om nog eens samen met hem op de molen te komen

malen. Een prachtig geslaagde dag en zeker voor herhaling vatbaar.

Rolf Dijkema

Bij de foto's :

Linksboven: Minne Talens en Dirk Lanschuit in De Zwaluw van Burdaard

Rechtsboven: Rolf Dijkema legt een zeil voor; Jap Terpstra kijkt toe op De Olifant

Onder: Sietze Smits op molen Ropta te Metslawier (foto's Sjerp de Jong)

Moleninformatiecentrum in Woudsend geopend

Professioneel idee voor molenpromotie

In Woudsend werd zaterdag 23 september het Moleninformatiecentrum en het molenwinkeltje naast molen 't Lam officieel geopend. Alle molens in de gemeente Wymbritseradiel: de houtzaagmolens De Rat in IJlst, De Jager en korenmolen 't Lam in Woudsend, Dorus Mooltsje in Oudega en de Geeuwpoldermolen aan het PM Kanaal bij Oppenhuizen stonden de gehele dag in het teken van dit heuglijke feit.

Het unieke van de molens in Wymbritseradiel is, dat ze nog allemaal in bedrijf zijn. Cees Notenboom, de beroepsmolenaar van korenmolen 't Lam in Woudsend, maalt graan op biologische basis en houtzaagmolen De Rat in IJlst verzaagt jaarlijks vele stammen tot noeste planken. Alle molens zijn gelegen aan of nabij het water.

Twee vliegen in een klap

Toen vorig jaar het voormalige molenaarshuis aan de Molestrjitte 6 in Woudsend te koop kwam, was de gemeente er als de kippen bij om tot aankoop van de witgepleisterde woning naast 't Lam over te gaan. De vorige bewoners hadden jarenlang geklaagd over het bedrijfsgedreun van de malende molen. Met de aankoop zijn plannen ontwikkeld om de belangstelling voor het ambachtelijk molenbedrijf te bevorderen en een trekpleister te creëren, die voor Woudsend en de gehele Zuidwesthoek een aantrekkelijke toeristisch-recreatieve aanvulling op de watersport oplevert: het moleninformatiecentrum, tevens ontvangstruimte voor molenbezoeken en een winkeltje. *“Neffens de hjoeddeiske noarmen fan de Hinderwet soe de molen eins net iens mear draaie meie”*, aldus wethouder Van der Werff van Wymbritseradiel. Zo werden twee vliegen in een klap gevangen: de molen kan blijven malen en in de woning is een schitterende verkoop- en promotieruimte gecreëerd.

Openingsfeest

Zaterdag 23 september was het dan zover, dat het infocentrum en winkeltje officieel werden geopend. Omdat dit project mede mogelijk is gemaakt door de WCL-bijdrage (Waardevol Cultuur Landschap) was het gedeputeerde Sicko Heldoorn, voorzitter van de WCL-stuurgroep, die de openingshandeling verrichtte. Zittend op de bok van een originele Groninger wagen uit 1911, met aan de leidsels Ekke Atsma uit Elahuizen, arriveerde hij rond de klok van tien uur bij de oude korenmolen die met vier volle zeilen stond te draaien. Wethouder Aucke van der Werff heette een ieder hartelijk welkom. Heldoorn vertelde daarna een en ander over de WCL-projecten en toonde zich enthousiast over de combinatie van natuur, cultuur, landbouw en toerisme. Al die zaken zijn eigenlijk ook verenigd in de molen met het bijbehorende informatiecentrum. De kosten van het totale project bedroegen zo'n half miljoen gulden. Daarvan betaalde de gemeente de helft. De andere helft kwam uit de pot van het WCL, waaruit sinds 1995 al diverse projecten in Wymbritseradiel, Gaasterlân-Sleat, Lemsterland, Nijefurd en Wûnseradiel zijn gefinancierd.

Aanvullend liet Heldoorn weten een bijzondere band met de molen te hebben. Jaren geleden was hij als zeilinstructeur in Heeg actief op de tjotter De Brûzer waarmee de molenaar ooit producten van de molen vervoerde. Toen in oktober 1998 in het kader van het project “graan voor brood” 300 kilo meel, het eerste meel van de nieuwe oogst, van de molen naar Gaasterlân moest worden verscheept, was het Heldoorn die toen met een bemanningslid op

een regenachtige dag in weer en wind het kleinste vrachtscheepje van Fryslân over het Slotermeer naar Kippenburg zeilde. Over de Luts moest zelfs stevig geboomd worden. *“We moesten er flink aan trekken. Kun je nagaan hoe het vroeger ging, toen bemande slechts één man de tjotter,”* aldus de gedeputeerde-meelschipper vol bewondering.

Volgens het standaardwerk over tjotters en boatsjes van dr. ir. J. Vermeer uit Hemelum is De Brûzer in 1923 gebouwd op de scheepswerf van S.D. Hoogeveen, Boot- en Scheepswerf te Veenwoudsterwal. De Brûzer dreigde als roestende bloembak een roemloos eind tegemoet te gaan in de tuin van de zeilschool It Beaken in Heeg, maar Simon van der Meulen uit Oude Leije trok zich het lot van De Brûzer aan en restaureerde hem totaal. Bennie Postma uit Woudsend heeft hem vervolgens gekocht zodat dit historische vrachtscheepje weer terug is in het dorp waar hij thuis hoort en waar hij ook de band met de molen levend kan houden.

Siegert

Het informatiecentrum annex molenwinkeltje werd door Heldoorn geopend door simpel aan te bellen. In de deuropening verscheen molenaar Cees Notenboom, direct gevolgd door de 64-jarige Carl Siegert uit Harmelen, een nazaat van de oude molenaars- en bakkersfamilie Siegert die de koren- en pelmolen 't Lam in Woudsend maar liefst 110 jaar in bezit heeft gehad. De voorouders kwamen in 1849 uit Silezië in het vroegere Pruisen. Voor 1849 werd de molen gekocht voor f 4500,-, geen gering bedrag. In 1959 deed de familie de molen weer van de hand voor hetzelfde bedrag. Grootvader Siegert kwam uit een kinderrijk gezin, want in de kleine molenaarswoning zagen welgeteld achttien kinderen het levenslicht.

Dat huis onderging het laatste jaar een ware metamorfose. Zo kreeg de voorgevel haar oude uiterlijk terug: het witte pleisterwerk heeft weer plaats gemaakt voor de erachter verborgen bakstenen en de woning werd omgetoverd in een winkel met in de achterkamer het informatiegedeelte. Voortaan gaan de molenproducten en souvenirs hier over de toonbank daarbij voortreffelijk en gastvrij te woord staan door Cees z'n vrouw Marjon, terwijl de bezoekers zich in het 'museumgedeelte' kunnen verrijken met allerlei moleninformatie. De totstandkoming van de fraai gestileerde informatiepanelen is het werk van vrijwilliger Herman van Scherrenburg. Hij verdient zeker een compliment voor de wijze waarop hij in zo'n betrekkelijk kleine ruimte alles overzichtelijk in beeld brengt. Het oogt zeer professioneel en dat komt de inrichting zeker ten goede. Het is gewoon heel leerzaam en tegelijk aangenaam voor het oog om kennis te nemen van al dat molenfraais.

Het centrum wordt tevens gebruikt voor het geven van theorielessen aan leerling-molenaars in de gemeente. Cees glom die dag trouwens van trots. En terecht, want wat hier uit de grond is gestampt verdient alle bewondering. Z'n enthousiasme bracht hij treffend en ambitieus onder woorden met: *“Dit is het begin van meer”*. En daar proeft zo'n geslaagd project ook zeker naar!

EKO is oké

Op de ambachtelijke korenmolen wordt door Cees Notenboom graan gemalen dat van biologische kwaliteit is. Het merendeel van de granen komt ook nog eens uit Fryslân en dan in het bijzonder de Zuidwesthoek. Het meel wordt gebruikt door bakkers in de buurt en ook de EKO-bakker Bolhuis uit Jubbega betreft de grondstoffen grotendeels bij molen 't Lam. Nieuw in het assortiment is de productie van kant en klaar mixen voor pannenkoeken, boterkoek, brood en appeltaart. De samenstelling van de producten is speciaal voor de

Woudsender korenmolen ontwikkeld door het Van Hallinstituut in Leeuwarden. De producten zijn op de markt gebracht onder de naam *Súdwester*. Ze zijn herkenbaar aan een kleurig etiket en de verkoop vindt plaats in natuurvoedingswinkels en sommige supermarkten. Door de afkomst van de producten dragen zij niet alleen het EKO-keurmerk, maar ook dat van het Frysk EKO-product. Natuurlijk kunt U in de molenwinkel ook terecht voor al deze kleurrijk verpakte producten en wel van dinsdag tot en met zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur en groot is de kans dat dan ook de molen in werking is. Vanzelfsprekend behoort de verkoop van ambachtelijk volkorenmeel, bloem en zemelen ook tot het assortiment. Er is niks mooier dan een bezoek even te combineren met een klim via de molentrap naar de witbestoven maalzolder waar de stenen zingen en de molenaar geniet van de uitoefening van zijn beroep. Want het is koren op de molen van mûnder Cees Notenboom en z'n vaste assistent Anne Hosper als de winden waaien over Woudsend. Dan gaat de vang los en laten zij de wieken gaan zoals de traditie dat al eeuwenlang wil. Je proeft de molensfeer alsof de tijd heeft stilgestaan. De inrichting van deze molen draagt dan ook nog alle kenmerken van weleer waarbij de authenticiteit door de hoge ouderdom prima bewaard is gebleven. Een aanrader!

Het Moleninformatiecentrum is geopend van donderdag tot en met zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur en groot is de kans dat dan ook de molen in werking is. In de zomermaanden is de openstelling van dinsdag tot en met zaterdag. Voor nadere informatie of een afspraak kunt U bellen tel. 0514-591659.

Activiteiten

Op deze zaterdag waren alle molens in Wymbritseradiel geopend. Er werd van de gelegenheid gebruik gemaakt om diverse activiteiten te organiseren.. Zo was er een fietsroute uitgestippeld (verkrijgbaar in het Moleninformatiecentrum), zodat alle vijf molens in een dag konden worden bezocht. De bezoekers kregen bij alle vijf molens een molenpastel, gesigineerd door de molenaar. Tussen Woudsend en IJlst was een gratis beurtveer georganiseerd met klassieke salonboten en met paard en wagen kon men een rondrit door de historische kern van Woudsend maken. Het dorp wordt gekenmerkt door gezellige winkelstraatjes, schilderachtige steegjes en natuurlijk de beide molens die zeer markant gelegen zijn en de aandacht van bezoekers trekken. Nu 't Lam nog meer en vaker draait heeft dit dorp er zeker een extra waardevolle attractie bij.

Voor bezoekers van het moleninformatiecentrum is een prachtige gelegenheid geschapen om kennis te maken met de verschillende molentypes die de gemeente rijk is. Er is niet alleen te zien hoe het koren malen en hout zagen in z'n werk gaat en hoe er polderwater wordt opgemalen, er zijn ook verschillende producten te koop, niet alleen de biologische meelproducten van 't Lam maar ook andere artikelen en molensouvenirs. Via de VVV wordt een grote verscheidenheid aan molenarrangementen aangeboden. Op molengebied kun je dus niet meer om Woudsend heen!

Wij wensen Cees Notenboom en z'n mensen heel veel succes met de gevonden molenformule en raden een ieder aan het moleninformatiecentrum eens met een bezoek te vereren. U bent van harte welkom en als de molen maalt is dit een prima gelegenheid om de werking van zo'n windmolenmonument eens in oenschouw te nemen.

Gerben D. Wijnja

Bij de foto's:

Van 1848 tot 1959 is Het Lam in bezit geweest van de familie Siegert. Op de foto die van circa 1918 dateert, zien we de familie Foeke Siegert. Rechts naast de deur zit het venster waarachter zich het winkeltje bevond dat werd gedreven door de molenaarsvrouw. De foto toont ons ook de historische handkar. De trekhond ligt trouw tussen de beide molenaars in. Deze kar wordt beneden in de molen als een gedenkwaardig stuk molenmeubilair bewaard als een herinnering aan tijden van weleer. Zelfs het hondentuig is nog aanwezig.

De foto komt uit de collectie van Carl A. Siegert en wordt als ansichtkaart verkocht in het moleninformatiecentrum.

Fraai en voornaam verheft de koren- en pelmolen zich boven de bewoning van het schilderachtige Woudsend.

Impressie met de wijzers van de klok mee:

De expositie in de achterkamer, de paarden voor molenhuis en molen, gedeputeerde Heldoorn ontmoet de heer Siegert en molenaar Notenboom en de molenwinkel.

Marssumer molen opnieuw in gebruik gesteld

Molenmakerswerkplaats gepresenteerd

Stichting Molens in Menaldumadeel 25 jaar

Maar liefst drie feestelijke onderdelen waren er te vieren op zaterdagmiddag 23 september in Marssum. Heel wat genodigden waren dan ook afgekomen op de uitnodiging van de gemeentelijke molenstichting om de festiviteiten bij te wonen.

In de afgelopen 25 jaar is er in ieder geval één gemeentelijke molenstichting in Fryslân geweest die regelmatig van zich deed spreken, die de publiciteit absoluut niet schuwde en die bewonderaars vond tot in het Koninklijk Huis. Trouwens, zusterstichting De Fryske Mole is niet minder gecharmeerd van wat hier tot stand wordt gebracht ten gunste van het molenbehoud. Onze provinciale molenstichting ziet de ambitieuze instelling zoals die in Menaldumadeel ten tonele wordt gevoerd als voorbeeldig. Geen wonder dat we in de afgelopen jaren ook met graagte bij de feestelijkheden van die stichting aanwezig waren om hierover te rapporteren in De Utskoat. Op zaterdag 23 september waren we getuige van een feestelijk drieluik dat helaas werd overschaduwd door het voortijdig heengaan van de vorige voorzitter Kornelis Hellinga die met zijn deskundig en aimabel optreden de stichting over woelige baren wist te loodsen. Het ging in die 25 jaar niet allemaal even gesmeerd als het wel lijkt. Problemen moest men het hoofd bieden. Het hele molenbestand van de ondergang redden is niet bepaald een sinecure. Een van die problemen heeft trouwens wel degelijk de basis gelegd voor de molenmakerswerkplaats die onder de naam KORNELIS, genoemd naar de overleden voorzitter, aan de S. van Heringawei is verzezen. Zoals we het van de mensen van de stichting gewend zijn, werd ook dit project geheel in eigen beheer verwezenlijkt.

Molen hersteld

Het weer in gebruik nemen van de molen stond als eerste activiteit in het programmaboekje. Daarvoor was burgemeester Gerrie van Delft-Jasma weer opgetrommeld die nu prima op tijd was. Bij een vorige feestelijkheid zat zij midden in een verhuizing en vergat haar afspraak. Nu zorgde ze op tijd te zijn en liet en passant weten haar zeilweekend ervoor opzij te hebben gezet. Samen met de molenaars Arend Castelein en Stef Mensinga lichtte zij de vang waarna de herstelde molen sierlijk in beweging kwam. In de afgelopen 2,5 jaar hebben de molenmakers van Kolthof uit Stiens, samen met de vrijwilligers, geregeld aan de f 225.000,- kostende klus gewerkt. Het weer zat echter vaak niet mee, waardoor de kap en het gevlucht niet tijdig konden worden gelicht of weer geplaatst. Nu heeft de poldermolen echter weer een prachtige kap met een zelfzwichtend gevlucht. Vrijwillig molenaar/molenaar Waling Hofkamp vertelde ons dat alles weer in de originele kleurstelling is terug gebracht. En daar zijn ze maar wat trots op. Zeker terecht, want ook dat criterium maakt onderdeel uit van zorgvuldig gehanteerd restauratiebeleid. Op de molepôle liet bestuurslid Andreas de Vos van het landelijke Gilde van Vrijwillige Molenaars de felicitaties vergezeld gaan van een verbanddoos.

Molenmakerswerkplaats

Nadat de molen ook van binnen was bewonderd werd te voet de molenmakerswerkplaats van de stichting opgezocht. Daar kwamen meer sprekers aan het woord, maar eerst onthulden Marie Hellinga, weduwe van de overleden voorzitter, en haar kleinzoontje Kornelis de naam

van de werkplaats. Na het wegtrekken van een tweetal Friese vlaggen kwam de naam KORNELIS tevoorschijn, sierlijk uitgesneden in een molenbaard.

De nieuwe voorzitter Van der Meulen vertelde dat het nieuwe onderkomen door acht van de eigen vrijwilligers is gebouwd. Hij wees daarbij ook even op de nieuwe schroef die in de maak is en die de zevende wordt die Waling Hofkamp heeft gemaakt. Van der Meulen sprak van een *“enthousiaste groep van gemiddeld zo’n 15 man die zich uit pure liefde hebben ingezet voor het behoud van onze zeven poldermolens.”* Postuum werd daarna dank betuigd aan Kornelis Hellinga voor het onnoemelijk vele dat hij voor de stichting heeft gedaan.

“Vanaf dit jaar zal ik proberen, met duidelijke afspraken, open en eerlijk, en ook met kameraadschap en teamgeest (en deze woorden zijn zeer gemeend) een goede tijd voor onze molens en onze mensen te realiseren,” aldus de kersverse voorzitter die met gepaste trots en met dank aan vrijwillig molenaar Stef Mensinga een bescheiden jubileumboekje aanbood aan mevrouw Hellinga en de burgemeester.

De molenmakerswerkplaats deed hierbij dienst als ontvangstruimte voor de talrijke genodigden. Aan de wand de talrijke gereedschappen en een indrukwekkende houtvoorraad. Hele lange delen zijn zelfs nog afkomstig van de voormalige molenmakerswerkplaats van de overleden Tjeerd Dijkstra uit Gytsjerk, net zoals trouwens de typische molenmakersgereedschappen die de stichting uit schenking verkreeg. Deze molenmaker deed vroeger het onderhoud aan de gemeentelijke molens en zorgde er zelfs voor dat de molenaars werden ingewijd in de geheimen van het bijzondere ambacht van molenmaker. Zijn vrouw vertelde ons dat de mannen graag geziene gasten waren in hun werkplaats. Toen haar man zestien jaar geleden het werk voor de molens niet meer kon doen, stelde hij de werkplaats en zijn vakmanschap beschikbaar aan de vrijwilligers. Molen de Puollen moest gerestaureerd worden en Dijkstra was afgekeurd. Het werk zou zijn blijven liggen als de mannen van het eerste uur (Waling Hofkamp, Wieger Wijning, Piet de Jong en Iede van der Meer) niet het maken van een vijzel hadden geleerd van de oude baas. *“Dy koe trouwens ek smaaklik fertelle oer roeden stekken en oar takelwurk. Winterdeis waarden skroeven teplak brocht oer it iis. De man libbe foar it fak en wist ûntigelik folle oer hout. Foar it gemak hie er ek âlde masjyntsjes yn elkoar setten en boppedat wie er ien fan de earste learlingen fan de jûnstekenskoalle. Hy wist gewoan dat it nedich wie,”* aldus Piet de Jong.

Wat dat betreft ligt de oorsprong van de nieuwe werkplaats dus eigenlijk bij de familie Dijkstra uit Gytsjerk. Wanneer zij niet zo enthousiast hadden ingespeeld op de ontstane situatie dan moet nog maar gezien worden of de molens erbij zouden staan zoals dat in het jubileumjaar het geval is.

Bij de foto:

In de werkplaats van molenmaker Tjeerd Dijkstra te Gytsjerk. Foto uit het familiealbum beschikbaar gesteld door mevrouw A. Dijkstra.

Sprekers

Natuurlijk stak iedereen de loftrumpet. Voorzitter Leo Endedijk van De Hollandsche Molen noemde de stichting een schoolvoorbeeld want *“met vallen en veel opstaan heeft men hier zelf molens leren restaureren.”* Een weerglas werd door hem cadeau gedaan. Geurt van de Weg was namens het Gild aanwezig om de complimenten over te brengen. Hij bracht iets *“voor de gezelligheid”* mee. Van De Fryske Mole kwam een molenklok en Piet Hofkamp bracht de beginjaren in herinnering toen Van der Kooi nog molenaar was en hij samen met z’n broer Waling als eersten in Fryslân hun schreden zetten op het pad van de vrijwillige molenaarswereld. Zijn optreden had een humoristisch gehalte. Zo overhandigde hij als

geschenk een molenkaart met punaise. Hij adviseerde z'n broer die goed op te bergen daar bij een inbraak in de Heerenveense molen punaises waren gestolen en dat kwam daar dan ook braaf in het politierapport te staan. Hij kwam echter met meer voor de dag: lijmklemmen en een eerste order. Die bestond uit het mogen maken van een kikker voor de staartbalk waarbij hij afsloot met de woorden: *“We hopen dat jullie alle tien de vingers dan nog hebben dankzij de lijmklemmen.”* (De daad werd overigens al spoedig bij het woord gevoegd, want drie dagen later had vrijwilliger Uilke Leenburg al een prachtige kikker voor de Heerenveense molen gemaakt!)

De burgemeester maakte bekend dat de molen volgend jaar dienst gaat doen als trouwlocatie en dat zij zelf het eerste paar daar in de echt zal verbinden. De vrijwillige molenaars boden haar heel toepasselijk de moderne lessenaar aan die vervolgens in de Marssummolen dienst kan gaan doen. Ze liet haar gelukwensen overigens vergezeld gaan van een envelop met inhoud. Ze prees de werkplaats als *“een fantastisch, robuust en eerlijk gebouw dat eigenlijk niet beter had gekund”*.

Nadat we de trap nog even beklommen naar de bovenverdieping, waar vergaderd, geschaft en geleest kan worden, gingen we huiswaarts.

Het was me het molendagje wel met feesten in Woudsend, Wymbritseradiel en Marssum.

Gerben D. Wijnja

Bij de foto's:

Boven:

De nieuwe molenmakersloods en op de inzet de familie Hellinga voor het naambord KNILLIS

Onder:

De gerestaureerde Marssummolen en op inzet het lichten van de vang door de burgemeester

Bij de twee collage's:

Foto-impresie van de feestelijkheden met sprekers in de gezellige molenmakersloods

Marsmolen in De Blesse - Staaltje van gemeenschapszin!

Bij de onthulling van de gedenksteen in het onderchtkant van de herbouwde korenmolen van De Blesse, onderdeel van de opening op vrijdagmiddag 8 september jl., staat kernachtig vermeld:

*1997-2000
Gouden Handen
Zeer Gedreven
Klaas Rodenburg*

Een wonderbaarlijk staaltje van zelfwerkzaamheid en gemeenschapszin, door Locoburgemeester H. Werkman van Weststellingwerf aangehaald en gehonoreerd met een jaarlijkse gemeentelijke onderhoudsbijdrage van f 1125,- terugwerkend over de afgelopen vijf jaren en een bedrag van f 15.000,- ten behoeve van sanitaire voorzieningen bij het molencomplex.

Een bijzondere prestatie is het, want alvorens de vang van de van de voormalige poldermolen bij Zwarte Haan in Gemeente Het Bildt kan worden gelicht, wordt op 19 april 1997 onder leiding van molenmaker Johannes Kooistra het achtkant gedemonteerd en naar De Blesse vervoerd. Utskoat 88 van december 1997 geeft een uitgebreid verslag van deze, onder extreme weersomstandigheden uitgevoerde klus. Op 11 november van dat jaar wordt de 10,8 ton zware romp, van een nieuw rietdek voorzien, op het gemetselde onderchtkant gezet. De kap is afkomstig uit Duitsland en op 8 mei 1999, de Nationale Molendag, geplaatst. Het bovenwiel komt uit Groningen. De bovenas wordt nieuw gegoten, terwijl op 8 november 1999 de roeden worden gestoken. En jawel, om drie uur 's middags draaide de molen voor de eerste maal! Vlucht 18,2 meter, fabriek J.J. Naaijer, (Buurma) nrs. 352 en 353. In de molen is op stellinghoogte een halfzolder aangebracht, waarop een koppel vijftiender stenen is aangebracht.

Eigenaar Jan Mars heeft met z'n vrijwilligers in de vijf jaren vanaf de initiëring tot de openingsplechtigheid een schier onmogelijke klus geklaard. Tijdens de prima geregelde plechtigheid, waarbij uitsluitend het weer af laat weten, wijzen diverse sprekers, waaronder vertegenwoordigers van Plaatselijk Belang, Heemkundig Werkverband en Hollandsche Molen, op het unieke karakter van het project. Op ludieke wijze wordt vervolgens het eerste maalgoed per kruitwagen aangeleverd, de vang gelicht en het eerste loopje vermalen. Voorzitter Geurt v.d. Weg van het Gild Fryske Mounders overhandigt het onontbeerlijke gastenboek, terwijl onder het nuttigen van diverse verfrissingen en hapjes de vier vol draaiende molen bezichtigd kan worden. Wat een biotoop overigens met de Lindevallei direct in het verschiet. Proficiat met deze geweldige prestatie! (HY)

Bij de foto's van P. Timmermans:

Op de collage van boven naar beneden:

Machtig malend met volle zeilen

De vang is gelicht

Gouden Handen: Eigenaar Jan Mars en zijn grote assistent Klaas Rodenburg

Het eerste maalgoed wordt aangevoerd op een kruitwagen.

Kort Fries Molennieuws

De nummers voor de nieuwtjes verwijzen naar de inventarisatie van “Friese Molens”. Een nummer met (*) verwijst naar het boek “De Windmotor als poldergemaal in Friesland”. Bijdragen voor deze rubriek graag schriftelijk aan de redactie of via E-mail g.d.wijnja@hccnet.nl

Het einde van het jaar nadert al weer met rasse schreden en van voorgaande jaren weten we dat er op diverse korenmolens meel voor oliebolletjes (zo U wilt moliebollen) wordt verkocht. Ook de oliebolletjes zelf gaan hier en daar over de molentoonbank. Wanneer U belangstelling hebt, kunt U met de korenmolen bij U in de buurt contact opnemen. Het is toch een sfeervol uitje om op oudejaarsdag even bij de mûnder aan te gaan voor een zak geurig dampende oliebolletjes of oliebolletjesmeel van de molen, al of niet onder het EKO-keurmerk. Een fijn uitje en eh...alvast smakelijk eten.

Een nieuwe Gele Molen in Zwarte Polder?

Joure - De Gele Molen, poldermolen aan de Schipsloot te Joure, in het verlengde en ten oosten van Penninga's Molen, stond tot begin dertiger jaren daar waar nu de bocht van de Haskerveldweg in de wijk Skipsleat loopt.

Een mogelijke herplaatsing op de oorspronkelijke plaats behoort vanwege de infrastructurele invulling ter plaatse niet meer tot de mogelijkheden, maar een plaatsing in het veld ter hoogte van het Helmhout, de noordelijke ontsluiting van Skipsleat, zou zeker niet misstaan.

Natuurlijk is bij een dergelijk initiatief medewerking van diverse zijden, niet in het minst van gemeentelijke instanties, onontbeerlijk. Allereerst moet worden geïnventariseerd of gebruik kan worden gemaakt van een bestaand en op de monumentenlijst geplaatst achtkant, waar vervolgens een transportvergunning voor moet worden verkregen. Dit is het traject waarin overleg met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg van groot belang is.

Zelfwerkzaamheid is essentieel om te komen tot een haalbaar initiatief. Voor het grondwerk kan bijvoorbeeld worden gedacht aan een leerlingen-ervaringsproject, terwijl naar voorbeeld van De Marsmolen in De Blesse de eigenlijke herbouw of restauratie kan worden uitgevoerd.

Vooralsnog toekomstmuziek, met een serieuze ondertoon. Het aantal muontsen in het zuidwestelijk deel van Fryslân is niet bijster groot, evenals het totaal aantal overgebleven boerenpoldermolens van dit type. Waarom dan niet, als landschappelijke stoffering in een gebied waar een muonts niet zou misstaan, de herplaatsing van een Gele Molen in wat voorheen bekend stond als Zwarte Polder?

H. IJskes

Bij de foto:

De Gele Molen aan de Skipsleat te Joure met op de achtergrond Penninga's Molen. Een beeld uit vervlogen jaren. Foto: Collectie Gerben D. Wijnja (repro P.R. van der Zee)

Jongste Vrijwillige molenaar woont in Fryslân

22. Wânswert - In het Groninger Zuurdijk slaagde donderdag 26 oktober Mark Ravesloot uit de Rottevalle. Met zijn 18 jaar is hij de jongste gediplomeerde molenaar van Nederland. Hij kreeg zijn opleiding bij Sjerp de Jong op de poldermolen Victor te Wânswert, de prachtige wienkdrager van De Fryske Mole die samen met de zadeldaktoren en z'n robuuste kerk op de terp van dit dorpje zorgt voor een schitterende aankleding van het Friese terpenlandschap in het noorden van de provincie. Bij de jubileumviering van het Gild in Harlingen werd Mark zeer terecht even in het zonnetje gezet. Elders in de zaal hoorden we zachtjes fluisteren dat een van de jongere leden die binnenkort ook 18 wordt, staat gewoon te trappelen om Mark

van die gedenkwaardige plek te “stoten”. Je kunt nu eenmaal niet eeuwig de jongste blijven. Maar Mark, geniet er nog van zolang het kan. Proficiat! En dat geldt ook voor al die andere molenvrienden die de examencommissie van hun kunnen wisten te overtuigen.

Bij de foto:

Op de stelling van De Zwaluw te Zuurdijk is Mark, onder toezicht van de examencommissie, bezig met de zeilen.

Een bijzondere ontmoeting op de examendag

24. Sijbrandahuis - De molen in Sijbrandahuis was 4 oktober beschikbaar gesteld als examenmolen. De molenaar van de Klaarkampstermeermolen, Gerard Stockmann, trad op als gastheer. De gehele dag waren leden van de examencommissie van de Hollandsche Molen uit Amsterdam met een Friese vertegenwoordiging in de weer de examens af te nemen. Er deed zich hier een merkwaardige samenloop van omstandigheden voor die het memoreren waard is. De hierboven al genoemde Marco Hiemstra deed op deze dag samen met zijn vroegere kleuterjuf van 25 jaar terug, mevrouw Grietje Hiddema, examen. En wat bleek? Grietje Hiddema, die nu woonachtig is in Bakhuizen, slaagde eveneens. Zou Grietje vroeger bij de kleuters al de liefde voor molens hebben overgebracht op Marco?

Marco Hiemstra molenaar in Burum

41 – Burum - Op woensdag 4 oktober slaagde Marco Hiemstra als vrijwillig molenaar. Hij zal de molen Windlust in zijn woonplaats Burum bedienen. Het examen werd afgenomen op de molen “Klaarkampstermeer” te Sijbrandahuis. De molen Windlust te Burum is op 6 mei j.l. geopend door burgemeester P. Visser van Kollumerland. In het verleden moest altijd een molenaar van buiten het dorp de molen in werking stellen. Door het slagen van Marco Hiemstra hoeft dat niet meer. Daardoor kan de molen vaker in bedrijf zijn. Ook kan de molen worden ingezet voor het maken van een product. De inrichting van de molen Windlust is geschikt voor het malen van meel uit tarwe, spelt en rogge, voor het breken van haver en verwerken van gerst tot gort.

Tot voor enkele jaren was de molen in Burum particulier eigendom van de gebroeders Bremer. De molen is een markant dorpskenmerk vanaf de weg Buitenpost-Groningen. Ook is de molen van 1787 een van oudste nog bestaande molens in de provincie. Door aankoop door de Stichting Monumenten Kollumerland en Nieuwkruisland kon de wiekendrager behouden blijven voor het dorp. De stichting kon al snel na de overdracht gelden voor de restauratie bijeen krijgen van het Rijk, de provincie Fryslân en de gemeente Kollumerland. Door een restauratie door de firma Dunning te Adorp is de molen weer draai- en maalvaardig geworden. Het pelwerk nodig om van gerst gort te maken is niet gerestaureerd.

Omdat rust roest is het nodig de molen regelmatig in werking te houden. Om te werken moet een molen naast wind ook een molenaar hebben. Omdat Marco niet altijd beschikbaar is en alles alleen kan doen, zijn er in Burum zijn nog vier andere molenaars in opleiding.

Storm richt ook molenschade aan

71. Huins - De storm van maandag 30 oktober heeft de molens niet ongemoeid gelaten. De binnenroede van de Huinsermolen (71) mist op een end de helft alle kleppen! Tussen twaalf en een uur ging het hier enorm tekeer. Zelfs twee zware schroefbakdeksels werden door de storm meegesleurd.

Onderhoud voor spinnekop Tzum

75. Tzum – Spinnekop Duivenhok heeft opnieuw groot onderhoud gehad. Vorig jaar was er nog een nieuwe as gestoken en dit najaar werd de helft van de ondertoren opnieuw bekleed

door molenmaker Posthumus van Bouwbedrijf Hiemstra BV. Tevens werd een der achtkantstijlen opnieuw aangelaast. Er bestaan plannen om de molen weer malvaardig te maken.

De Onderneming staat weer stevig

83. Witmarsum - Koren- en pelmolen De Onderneming in Witmarsum heeft belangrijk onderhoudswerk ondergaan. Daarvoor zorgden de molenmakers Iwan Salverda en Hugo Landman van Bouw 75 uit Workum. Maar liefst zes achtkantstijlen werden aangelaast en alle stijlen kregen nieuwe kliphouten. Deze werden, om inwateren van de klippen te voorkomen, afgedekt met lood. Daarvoor moest het achtkant stijl voor stijl even opgekrikt worden. Beneden kreeg de molen drie nieuwe veldkruisen en in de kap werd een nieuw stormschild aangebracht. De Onderneming staat nu dus weer stevig op Friese bodem en kan daardoor weer veilig malen en vooral pellen!

Malen met de Rispensermolen – een impressie

91. Oosterend – Het is zaterdag 4 november. Het is prachtig mooi weer. Er waait een matige zuidenwind en er is heel weinig bewolking. Alleen aan de horizon pronken prachtige stapelwolken. Johannes van der Heide nodigt mij uit om eens op de Rispensermolen een kijkje te nemen en er even mee te draaien. Johannes draait geregeld met deze molen en hij doet hier ook veel klusjeswerk zoals teer- of carbolineumwerk en het schoonhouden binnen in de molen. In een woord uit de kunst! Het is een schitterende molen die geheel geen windbelemmering heeft. Hij staat in een fantastisch gebied, het kan niet mooier.

Toen wij de zeilen gingen voorleggen, ging dit niet gemakkelijk, want roede-eind 1 was 85 cm. van de grond, nummer twee 80 cm, drie 65 cm. en vier was 70 cm. van de grond. Bij roede drie moesten we een klein laddertje gebruiken om in de hekkens te komen om het zeil voor te leggen en dat is met roede vier net zo. Ook wanneer de molen draait, zit hier een groot verschil in. Ze gaan onevenredig langs de romp. Ik schrijf het globaal even op. Roede 1 draait op 55 cm van de romp verwijderd, roede twee 70 cm, roede drie 35 cm en bij nummer 4 is dit 33 cm. Wat is dit jammer van deze prachtige molen die hier zo mooi staat.

Omdat alles nieuw is, ook het asrad en de Vlaamse blokvang, vangt hij naar mijn mening niet optimaal. Hij loopt er als het ware een beetje onderdoor. Want als hij stil staat en het waait nog een beetje, dan kan je de roede nog een beetje doorduwen. En dat is toch niet perfect. Wij vinden de steen aan de vangbalk toch een beetje aan de lichte kant, want ik kon hem zo met mijn armen opbeuren. Ook kan ik de wieken gemakkelijk achteruit duwen als hij op de vang staat. En dat komt omdat er geen pal boven in de molen zit.

Verder zal ik van deze molen niet meer afgeven. Wij hebben deze morgen prachtig gedraaid en hij maalt in korte tijd veel water weg. Ik hoop dan ook dat Johannes hier nog lang mag draaien. (Maye Teernstra)

Buitenlandse belangstelling voor strijd tegen het water in de Babuursterpolder

100 – Tjerkwerd – De Babuurstermolen werd medio november bezocht door docenten van HBOscholen uit Hongarije, Duitsland en Engeland. De belangstelling vond plaats in het kader van een studie naar gebieden die onder de zeespiegel liggen. De aandacht ging vooral uit naar de wijze waarop in natte tijden de Babuurstermolen op windkracht de polder droog weet te houden. De bezoekers troffen het: er was volop water in de polder en aan wind was ook geen gebrek zodat er op volle kracht gemalen kon worden. *“Wat een schouwspel, indrukwekkend,”* aldus de bezoekers.

Windzaagmolen krijgt er elektrische zagerij bij

102. IJlst - Donderdag 16 november zijn de zagers van De Rat naar Nieuw-Leusden geweest om de elektrische zagerij te slopen. Die wordt vervolgens naar IJlst gebracht om te worden opgesteld in de zaagschuur. T.z.t. hopen we erop terug te komen.

Jubilea op de Deelsmolen

105. Vegelinsoord - De molenaars van de Deelsmolen te Vegelinsoord, A. Dijkstra en F.E. Terpstra, hielden in het weekend van 12 augustus open dagen n.a.v. het vijftienvig jarig beheer van de veenpoldermolen door Stichting Penninga's Molen. Op 19 augustus 1975 droeg de toenmalige gemeente Haskerland het dagelijks beheer aan de Jouster molenstichting over. Sindsdien laten de vrijwillige molenaars van Penninga's Molen de Deelsmolen regelmatig draaien en wordt klein onderhoud gepleegd. In de loop van de jaren is veel aan de maalvaardige staat van de molen gedaan. Er is een rondmaalcircuit aangelegd, een nieuw kruis ingestoken en recent is ook het onderhoud aan de schroef afgerond. Elders in deze Utskoat een bijdrage van Frank Terpstra omtrent deze prachtig gelegen poldermolen. (HY)

Donateursactie voor Stichting Penninga's Molen

113. Joure – In het kader van het honderdjarig bestaan van Penninga's Molen in Joure heeft de gelijknamige stichting in De Vlecke een donateursactie gestart met het doel een breder draagvlak voor de molen te creëren. Hiervoor is een mooie kaart gedrukt die onder belangstellenden verspreid wordt. De stichting geeft eens per jaar een boekje uit getiteld “*De Kooperen Berg*”. Adres van het secretariaat: Madame Curieweg 9A, 8501 XC Joure (e-mail: PenningaMolen@hetnet.nl).

't Lam pelt weer

115. Woudsend - Het is niet bekend wanneer er in Woudsend voor het laatst met 't Lam gepeld is. Dat zal vast nog dateren uit de periode van molenaar Siegert. Op zaterdag 11 november hebben de molenaars Cees Notenboom en Anne Hosper hier echter voor het eerst weer gerst gepeld. Dat is een intensief werkje waarvoor veel wind nodig is. Er is die zaterdag twee keer gepeld, waarna men nog drie à vier keer te gaan had. Een primeur dus die het waard is in deze kolommen te worden vermeld.

Tevens bereikte ons het bericht dat het Moleninformatiecentrum de komende twee jaar een gemeentelijke subsidie van f 5000,-per jaar tegemoet mag zien. De gemeente Wymbritseradiel is van mening dat het informatiecentrum en het eveneens in de vroegere molenaarswoning ondergebrachte winkeltje een aantrekkelijke toeristische attractie vormen. In 2002 stopt het financiële steuntje in de rug en moet het centrum zichzelf zien te bedruipen.

146. Oldeholtpade - Molenaar A.S. de Jong te Joure meldde de aanwezigheid van een tweetal in beton ingegoten blauwe stenen op de plaats van de voormalige schuur, naast het molenrestant van de **Korenmolen van Oldeholtpade**. De in 1874 gebouwde molen verbrandde op 15 augustus 1915, waarna het stenen onderchtkant met gebruikmaking van de houten roeden als legeringsbalken, van een afdekking werd voorzien. Bij het opmeten door Bernhard Ijskes bleek, dat het om zestiender stenen met een doorsnee van 1,42 meter gaat. Wellicht dat bewust koppel nog aanwending elders kan vinden. (HY)

Bij de foto:

De molen van Oldeholtpade in vroeger dagen (collectie P. Timmermans)

Een legeringsbalk toont ons de roede die ooit het luchtruim kliefde (foto: H.Y.)

***45 It Heidenskip** – De restauratie van de windmotor in It Heidenskip is voltooid. Op de laatste vrijdag van oktober leverden de mannen van Bouw 75 en mechanisatiebedrijf Van der Heide uit Workum de werkzaamheden op en werd de monumentale roosmolen overgedragen aan de Molenstichting Nijefurd. De kosten bedroegen f 220.000,-. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Provinsje Fryslân, gemeente Nijefurd, Bouwcultuurfonds Friesland, Ruilverkaveling, Wetterskip Boarn en Klif alsmede enkele fondsen maakten het mogelijk dat in It Skar de oude windmotor in oude luister hersteld kon worden.

Voorjaarsexamen 2000

Sumar - Woensdag 14 juni was het zover. De dag waar je naar toe geleefd hebt. Examendag op korenmolen “de Hoop” in Sumar. Ik moest pas ‘s middags aan de bak, dus ‘s morgens eerst maar eens het weer bestuderen. Tegenwoordig heb je van alles tot je beschikking zoals radio, TV, teletekst en internet. Even de laatste weerkaarten naast elkaar leggen om te zien hoe de depressies zich ontwikkelen. Het was die dag rustig, bewolkt weer, met een praktisch westelijke wind, kracht 3 à 4. Voor de Prins draaien moest dus geen probleem zijn.

De vaste bemanning van de Hoop had ons in de voorgaande weken alle ins en outs van deze molen laten zien. Mannen, bedankt voor de gastvrijheid en de koffie.

Toen ik om een uur of twee op de molen aan kwam bleken de twee ochtendkandidaten beiden gezakt te zijn. Dat is niet zo best voor je gemoedsrust natuurlijk. Even later kwam de examencommissie terug van de lunch. Na me te hebben voorgesteld vroeg de heer Vellekoop of ik er bezwaar tegen had om maar gelijk te beginnen. Hij legde uit dat de heer Coppens het buitengebeuren zou doen en daarna mevrouw Wierenga het binnengebeuren samen met hemzelf.

We begonnen met het bepalen van de windrichting en de stand van de molen. Er hoefde niet gekruid te worden want de molen stond al iets onder de wind. Na wat vragen over de stelling en de achterkant van de molen gingen we naar voren om de zeilvoering te bekijken. Op de vraag wat moet er op zei ik dat alleen windborden op deze licht lopende molen voldoende waren om met zo’n 45 a 50 einden voor de Prins te draaien. Leuk geprobeerd maar de heer Coppens wilde toch wel zien dat er een zeil voorgelegd werd. Na nog wat vragen over de verschillende zeilvoeringen en wieksystemen was het tijd om naar binnen te gaan. Mevrouw Wierenga nam het roer over en vroeg waarom je op deze molen vanaf de stelling een klein trapje af moest naar de maalvloer. Ik vertelde dat deze molen vroeger een pelwerk had en dat later de pelvloer eruit was gehaald om de molen om te bouwen voor het malen van tarwe. Daarna begon ze vragen te stellen over de opbouw van het achtkant en samen met de heer Vellekoop over het maalproces. We gingen daarna naar de kap en kreeg vragen over de kapconstructie en natuurlijk over de vang en hoe je die af moet stellen als de vangbalk te laag komt te hangen.

Hierna was het tijd voor een kopje koffie beneden in de molen en toen begon de weersessie. Vragen zoals hoe bepaal je de richting van de depressiekern, wat kun je bij verschillende windrichtingen verwachten, wat is een warmte- en een koufront, wat kun je dan verwachten, hoe handel je bij aankomend onweer enzovoort. Ook waren er nog vragen over verschillende molen types en hun werking. Hierna moest ik even naar buiten en na een paar minuten weer naar binnen en daar kreeg ik de zo begeerde speld, dus geslaagd! Ik kan u vertellen dat het een bijzonder leuk gevoel geeft als je dat te horen krijgt.

Ik moet zeggen dat het examen mij niet tegenviel. Er werd veel gevraagd maar als je iets niet direct wist dan probeerde de examinatoren om je op een andere manier toch het antwoord te ontfutselen. Ik heb het gevoel gehad dat ik op een eerlijke manier beoordeeld ben maar je krijgt het niet voor niets. Er waren momenten dat je door de toch aanwezige spanning niet op de naam van een bepaald onderwerp kon komen, simpele dingen zoals de binnen en

buitensluiting of de pasbalk. Even later schiet het je dan toch nog te binnen en kun je het alsnog vertellen. Wat wel belangrijk is: het kort maar krachtig antwoord geven op de vragen en als je iets niet weet dat gewoon zeggen. Dan proberen ze echt door een andere benadering om een antwoord te krijgen en dat lukt meestal.

Najaarskandidaten, veel succes toegewenst en maak je niet zenuwachtig dat is nergens voor nodig.

Harry Barentsen

De Friese veenpoldermolen

Het ontstaan van de Friese veenpolders

Door eeuwenlange turfwinning veranderden tot in de 19^e eeuw hele gedeelten land van Friesland in water en woestenij. Het veen werd tot op het zand weggebaggerd, waarna de plaatselijke bevolking werkloos en in armoede achter bleef op de onbruikbaar geworden gronden. Alleen de veenbazen vaarden er wel bij.

De uitdijende wateroppervlaktes vormden steeds grotere gevaren voor de veiligheid van omliggende gebieden. Om een en ander in goede banen te leiden, werden door de overheid meerdere malen voorschriften opgesteld waaraan de verveners zich zouden moeten houden. Voor het eerst al in 1488! In de tweede helft van de 18^e eeuw opnieuw. De veenbazen gingen desondanks door met ongelimiteerd winnen van veen, zonder zich over de gevolgen te bekommeren. Gedoogbeleid van de overheid? Of won steeds weer het kapitaal?

Naar aanleiding van een wet die in de Franse tijd werd aangenomen (1810), volgde een Koninklijk Besluit om vervening niet langer zonder vergunning (en daaraan gestelde voorwaarden) te laten toestaan.

Na opnieuw ontwijken van de beoogde regelingen en vele bezwaren en discussies daaromtrent, werden uiteindelijk (in de periode van ruwweg 1825 tot 1875) toch de zogenaamde veenpolders opgericht.

Deze veenpolders werden opgericht in de gebieden waar eeuwenlang veen was gewonnen of waar nog verveend moest worden. De veenpolders, die functioneerden als waterschap, hielden zich tevens bezig met de inning van slik- en armengelden.

Om de beoogde beheersorganisaties op te kunnen richten was een voorlopige verdeling gemaakt in een 7-tal veendistricten. Uiteindelijk zijn vanuit deze globale indeling de veenpolders opgericht, die grotendeels met behulp van nieuw op te richten veenpoldermolens bemalen zouden worden. [lit.1]

Het toegepaste molentype

Een doorsnee Friese poldermolen -buiten de veenpolders- bemaalde in zijn eentje of met behulp van nog een molen een polder van doorgaans 400 tot 500 ha. Dit waren bijna zonder uitzondering achtkante bovenkruiers met een vijzel als wateropvoerwerktuig. De molenaarswoning stond meestal nabij de molen. Of er was hooguit een stookhut nabij de molen waarin de molenaar warm zittend kon schaften en op de molen kon letten.

Kenmerkend en afwijkend voor veel Friese veenpoldermolens was de **in** de molen ondergebrachte molenaarswoning. Dit kwam in tegenstelling tot in Zuid- en Noord-Hollandse poldermolens in praktisch geen andere Friese poldermolen voor.

De inwendige woning was met name mogelijk geworden door de relatief grote vlucht van veel veenpoldermolens: 22 tot 25 meter. Deze maat was ten opzichte van een "normale"

Friese poldermolen net een slag groter, waardoor een inwendige behuizing paste. Bovendien zullen de vanuit armoedige omstandigheden ontstane veenpolders voor de goedkoopst mogelijke oplossing hebben willen kiezen. De molenaar en zijn gezin huisvesten in de molen bespaart immers de bouw van een apart huis(je).

De relatief late bouw van de veenpoldermolens gaf als ontwerppunt de inmiddels al een aantal eeuwen bekend zijnde bovenkruier, uitgevoerd als buitenkruier en ingericht als vizeelmolen. Inmiddels zeer beproefde techniek dus.

In diverse veenpolders paste men tegelijk bij of vlak na de oprichting stoomgemalen toe. Het zij als (hulp)bemaling naast windmolens, hetzij als latere vervanging van een aantal windmolens.

Toch is het merkwaardig te noemen dat omstreeks 1850 nog op zo'n grote schaal poldermolens werden gebouwd voor de bemaling van nieuwe polders, terwijl elders de stoommachine al lang gemeengoed was geworden. De stoommachine werd in de 19^e eeuw door velen als wondermachine gezien. De wondermachine van de industriële revolutie. Hele fabrieken gingen erop werken en elders gelegen landsdelen werden bereikbaar door de intrede van de stoomtrein.

De niet al te formidabele sociaal-economische situatie in de regio was wellicht een van de oorzaken dat in die tijd de Friese veenpoldermolen in vrij grote aantallen is ontstaan. De oprichting van veenpolders betekende op zich al een hele vooruitgang in de veendistricten. De windmolen die elders zijn langste tijd zo'n beetje had gehad (zie bijvoorbeeld de Zaanstreek), kon in deze streek en voor deze toepassing nog goed ingezet worden.

Meerdere molens per veenpolder

De Friese veenpoldermolens werden ingezet voor relatief grote bemalingsgebieden. Grote veenpolders maten zo meer dan 3000 ha. Als voorbeeld de polder van het 6e en 7e veendistrict: 3096 ha. Deze telde ten tijde van de windmolenbemaling uiteindelijk maar liefst negen molens en een (hulp)stoomgemaal! Bijzonder voor Friese begrippen was dat bepaalde veenpolders gebruik maakten van getrapte bemaling: onder ander de polder van het 6e en 7e veendistrict. Dergelijke polders kenden een binnenboezem waarop de laagst gelegen delen werden onderbemalen. Andere molens fungeerden als boezemmolen en sloegen het water vanuit de polderboezem op de Friese boezem. De nog bestaande molen De Hersteller te Sintjohannesga was ook een onderbemaler. [lit. 1]

Een tweede voorbeeld. De Haskerveenpolder telde slechts drie molens voor zijn grote grondoppervlak van 3660 ha. Normale poldermolens zonder binnenboezem. Ondanks de geringe opvoerhoogte voor deze polder, was dat veel te krap. De polder beschikte niet over het geld voor de bouw van meer molens. De eerste twee molens, waaronder Grevensmolen of Deelsmolen, werden in 1859 gebouwd. Doordat deze molens in december 1859 werden opgeleverd, kon de bemaling in 1860 voluit beginnen. Vandaar waarschijnlijk 1860 als "baard-jaartal". De derde molen volgde later. Maar zoals gezegd, een zeer beperkt maalvermogen voor 3660 ha. In 1878 volgde een tweedehands hulpstoomgemaal. In 1914 konden door reorganisatie twee molens vervallen. Deelsmolen bleef tot 1950 in functie voor

het bemalen van een "uithoek" van de polder, groot ongeveer 200 ha. Deze gebiedsgebonden bemalingsfunctie is Deelsmolen's "redding" geweest.

Deelsmolen

Van de veenpolders in Friesland is Deelsmolen een van de overgebleven molens en nog bestaande molenrestanten. Als enige geheel authentiek en maalvaardig. Maalvaardig via een rondmaalcircuit, de polder heeft diepteontwatering gekregen. Dit drukt de (cultuur)historische waarde echter maar in zeer beperkte mate, aangezien de molen verder al zijn specifieke molentechnische kenmerken nog in authentieke vorm in zich heeft. De molen is nooit rigoureuus verbouwd of vernieuwd en toont derhalve nog op waarheidsgetrouwe wijze wat bijzonder en kenmerkend aan vergelijkbare Friese veenpoldermolens is (of was).

De heer J.W. Dijkstra uit Oudehaske heeft in het Waterschapsstreekarchief te Gorredijk een bouwbestek gevonden [lit.2]. Dit moeilijk leesbare, handgeschreven bestek heeft hij overgetypt in een leesbaar computerlettertype. Het bestek uit 1859 beschrijft de bouw van twee achtkante "wind-watermolens" in de Haskerveenpolder: Deelsmolen en zijn tweelingbroer nabij de Kramersloot.

Dit bestek bevestigt de oorspronkelijkheid van de huidige Deelsmolen. Het is daarom interessant -mede aan de hand van dit bestek- de bijzonderheden van de veenpoldermolen eens door te nemen. Aangezien ook tussen veenpoldermolens onderling verschillen mogelijk waren, zullen deze bijzonderheden niet zondermeer voor alle exemplaren hebben gegolden. Zo waren bepaalde kleinere veenpoldermolens niet bewoond.

Hetgeen hieronder beschreven wordt, geldt dus zeker voor Deelsmolen, omdat die tastbaar aanwezig is. Het is echter zeer wel mogelijk dat soortgelijke veenpoldermolens grotendeels volgens dezelfde specificaties werden gemaakt.

Bij de foto:

De Deelsmolen van Vegelinsoord in avondstemming, op 12 augustus van dit jaar vereeuwigd door Hessel IJskes

Afwijkingen uiterlijk

Naast de relatief grote vlucht en dus totale afmeting van de Friese veenpoldermolen, vallen nog een aantal uiterlijke kenmerken op. De in noordelijke stijl uitgevoerde veldmuren, met hoekberen, zijn hoger dan normaal. Hierdoor konden in de veldmuren vensters worden opgenomen van voldoende grootte voor de woning op de begane grond in het achtkant.

De twee grote kozijnen van de woonkamer zijn voorzien van omhoog schuivende ramen. Echter niet de luxe exemplaren met contragewichten, zoals ze in een monumentaal grachtenpand te vinden zijn. Het betreft schuiframen die met spierkracht omhoog geschoven moeten worden. In geopende stand kon, om dichtvallen te voorkomen, een uitschuifbaar houten raamwerkje met vliegengaas onder het schuifraam worden gezet. De vensters van de woonkamer zijn voorts voorzien van inwendige meerledige, uitklapbare luikjes (blinden) die de vensters van binnen geheel kunnen afsluiten.

De relatief hoge veldmuren laten de molen kleiner lijken dan hij is. Het rietgedekte deel van het achtkant is relatief lager en komt daardoor iets gedrongen over.

Bij de foto:

Kijkje door het schuifraam op de staart met kruirad. De veenpolder is gehuld in een winterse sfeer. (opname: 8 november 1980)

Indeling begane grond

De woning is gesitueerd op de begane grond. Onder de vloer van de woonkamer is aan de noordzijde een keldertje aanwezig van ongeveer een meter diep. De plaats van dit keldertje bepaalde mede de hoofdorganisatie van de begane grond. Voor het keldertje is de noordzijde gekozen omdat dat de meest koele zijde is. Bij Deelsmolen ligt de woonkamer dientengevolge in de oostelijke helft van het achtkant, parallel aan het daar langslopende boezemwater. Het uitzicht, de oriëntatie van de woning, is met het langskomende waterverkeer interessant te noemen. Het keldertje is bereikbaar middels een vloerluik [7]. De vloer van het keldertje is bekleed met estriken. In de kelder is een veldmuur zichtbaar. Hierin is een sparing in de vorm van een half rond gemetselde nis te zien.

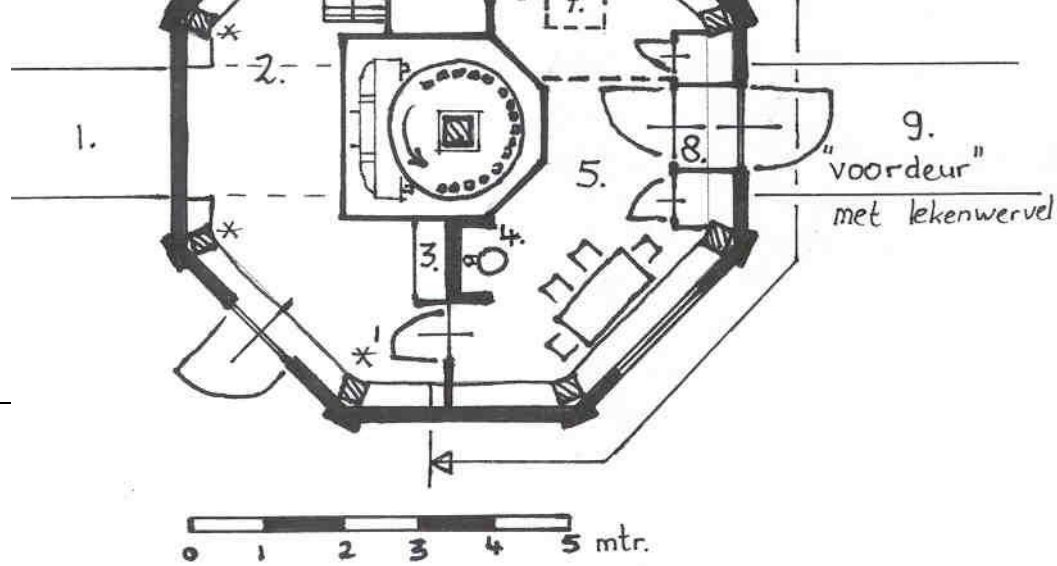
De woonkamer [5] wordt ontsloten via een halletje [8]. Je komt binnen vanaf het útskoatdek [9], tenzij de molen bij een wind uit oostelijke richting staat te malen. Dat dit niet bij iedereen bekend was, blijkt uit het gegeven dat vroeger bij Deelsmolen iemand bij het verlaten van de woning is dood gedraaid. Daarom heeft de “voor deur” sindsdien een extra leken-werfel aan de buitenkant. Een klein detail dat nog niet in het bestek omschreven stond. Een maatregel uit de categorie “als het kalf verdronken is.....”.

Ter weerszijden van het toegangshalletje [8] bevinden zich vaste kasten. Als je via de “voor deur” bent binnengetreden, is rechts de bedstee [6] zichtbaar, links zie je de eettafel en een potkachel [4]. Voorheen was de woonruimte in tweeën gesplitst middels een houten tussenwand. Zie de stippellijn in de plattegrond.

De bedstee heeft twee slaaplagen, boven de bovenste is een babykribbe aangebracht. (zie de foto in Friese Molens).

Naast de reeds genoemde schuiframen, is aan de noordkant een later aangebracht raampje in de woonkamer aanwezig. Hierdoor is uitzicht mogelijk over de polderdijk in noordelijke richting.

Wat opvalt is het ontbreken van korbelen in de woonruimte. Deze voor iedere molenbezoeker bekend zijnde “kopstoters” zouden lelijk in de weg zitten in het relatief kleine woninkje. De vier oostelijke korbelen van de onderste bintlaag zijn daarom weggelaten. Aan de westzijde zijn ze wel aanwezig. Deze ruimte werd dan ook slechts gebruikt als opslagruimte en als ruimte voor bijvoorbeeld de “huisgeit” [2] en een hoek was ingericht voor opslag van pannen en potten [3]. Zeg maar het keukentje. Men bewoog zich in deze hoek nog vrij regelmatig en hier is tevens de tussendeur van woning [5] naar achterraimte [2] gesitueerd. Daarom is het korbeel tussen genoemde tussendeur en de tweede buitendeur sterk uitgehold om een enigszins fatsoenlijke stahoogte te creëren. Middenin de molen bevinden zich de omkaste

op [1], de
t name 's

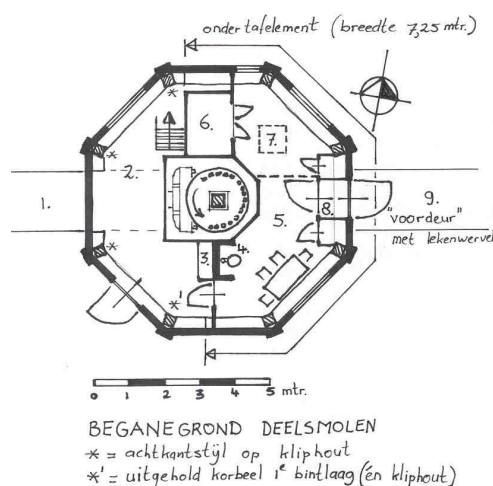
nde deur

BEGANEGROND DEELSMOLEN

* = achtkantstijl op kliphout
* ' = uitgehold korbeel 1^e bintlaag (en kliphout)

De

gehele woning is eenvoudig doch netjes afgetimmerd, de schouw is hierbij zowaar ook lichtelijk voorzien van versieringen. Ook het onderste deel van het rietdek is aan de binnenkant betimmerd, omdat dit anders in de woning in het zicht zou zitten.

Verklaring begane grond Deelsmolen

1	achterwaterloop
2	berging/opslag
3	keuken
4	(pot)kachel
5	woonkamer
6	bedstee
7	luik naar kelder
8	entreehalletje
9	voorwaterloop/útskoat
*	achtkantstijl op kliphout
*'	uitgehold korbeel 1 ^e bintlaag (en kliphout)

De overige zolders

Het achtkant heeft drie bintlagen. Alle zolders zijn volledig dichtgemaakt met planken en hebben een afsluitbaar trapgat. De planken van de onderste zolder zijn hierbij uitgevoerd met veer en groef. Logischerwijs om stoftoetreding en tocht naar de woonruimte te beperken.

Op de eerste zolder is de gemetselde rookafvoer van de kachel in de woonruimte rondom zichtbaar. Deze stenen rookgasafvoer loopt door tot de tweede zolder. Vroeger liep vanaf dit punt tot vlak boven de kapzolder (de derde zolder) een houten verlengpijp. Op de kapzolder werd de rook vrijgelaten. Om dit veilig te laten verlopen, zonder uitvliegende vonken, was de rookgasafvoerpip aan de bovenkant voorzien van een "storten" afdekkap. Verder was het omringende zolderdeel volgens het bestek ter breedte van 60 centimeter bekleed met zink.

Evenals het naaste rietdek, de naaste achtkantstijlen en de onderkant van het bovengelegen boventafelementstuk.

De eerste zolder bood vroeger plaats aan eventuele extra slaappleatsen. Hiertoe kon de molenaar zelf slaapkoetsen inbouwen. De molen werd zonder extra slaappleatsen op de eerste zolder opgeleverd. Dat een dergelijke extra bedstee wel in Deelsmolen gezeten heeft, is zichtbaar aan afwijkende houtverkleuringen in een vak tussen twee korbelen. Tevens zijn hier lichte inkepingen zichtbaar.

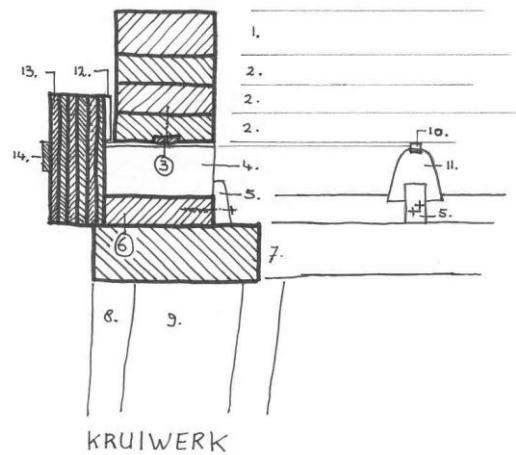
Molentechnische bijzonderheden

Naast de genoemde afwijkingen, voortvloeiende uit de inwendige woonruimte, zijn bij Deelsmolen -voor Friesland gezien- ook bijzondere molentechnische details aanwezig. Deze technische specificaties zijn allen uitgevoerd en aanwezig zoals in het bestek was voorgeschreven, tenzij anders vermeld.

- **Ondertafelement.** Volgens het bestek heeft Deelsmolen een volledig ondertafelement. In werkelijkheid heeft hij dit echter alleen in de oostelijke helft, de zijde waar de woning is gesitueerd. Waarschijnlijk heeft men dat tijdens de uitvoering bedacht. Het ondertafelement was in de woning noodzakelijk voor het aftimmeren van de inbouwkasten en dergelijke. Aan de bergingzijde, de westkant is echter gekozen voor achtkantstijlen op kliphouten. Deze oplegconstructie bespaarde dure stukken ondertafelement en is goedkoper te vervangen bij rotting. Westenwind is nog altijd favoriet, daarom komt normaliter aan die kant rot door vochtbelasting ook het meeste voor. Het achtkant heeft het ondertafelement constructief gezien ook niet nodig tegen eventueel uitspatten van de achtkantstijlen. Met drie bintlagen is het als een op zichzelf staande constructie stijf en stabiel genoeg.
- **Kruiwerk: neuten, overring, slagstuk en kuip.** De kap kruit middels een neutenkruiwerk, zoals bij veel molens in Friesland. De neuten zijn voorzien van ingelaten verstaalde ijzeren schenen. De overring (of *kruiring* volgens het bestek) is voorzien van een ingelaten ijzeren ring. Dit kruiprincipe werkt in de praktijk niet zo licht als je zou verwachten. De ingelaten ring in de *kruiring* draagt de meeste druk over op de schenen van de neuten. De rest van het oppervlak van de overring zorgt alleen maar voor extra glijweerstand. De overring (*kruiring*) is opgebouwd uit drie lagen 'naar de bogt krom gewassen' eiken stukken. 'Sufficient' op elkaar bevestigd middels circa 300 taaie 12 duims spijkers. Bijzonder is echter het aangebrachte 'slagstuk', welke ook met die benaming in het bestek staat vermeld. De stukken van het slagstuk lopen van onder het *kalf* (de burgemeester) tot achter tegen de voeghouten. De *kruiring* bestaat in dat gebied dus uit vier lagen! Slagstukken zijn veelvoorkomend in o.a. Zuid-Holland, vanwege overmatige slijtage aan de gevluchtzijde van de overring door de daar gebruikelijke rollenkruiwerken. Normaal niet voorkomend in Friese molens. Wel in dit geval, blijkens de bestekgegevens

en de situatie in Deelsmolen. De kuip is samengesteld uit meerdere lagen 'naar de bogt gebrande' eikenhouten planken.

1. Slagstuk (plaatselijk)
2. Kruiring uit drie lagen op elkaar gespijkerd eiken
3. Ingelaten stalen ring in kruiring
4. Neut
5. Opsluitklampje neut
6. Neutring
7. Boventafelement
8. Verdikstuk
9. (Achtkant)stijl
10. Verstaalde ijzeren scheen
11. Neut
12. Keerneut
13. Samengestelde kuip uit eiken planken
14. IJzeren spieband

- **Penbalk en stoeling.** De penbalk (en toebehoren) is eveneens afwijkend voor Fries begrippen. De pensteen, uitgevoerd als broeksteen, ligt op de penbalk in plaats van in een inkassing daar ingehakt. Volgens het bestek heeft de molen echter een aparte pensteen en een aparte keersteen. Aangepast bij het vervangen van de pensteen? Of gelijk anders gemaakt bij de bouw? Wat wel volgens bestek gemaakt is en aanwezig is, is het broekstuk, in het bestek *stoeling* genoemd. Het penlager draagt geen axiale kracht over op de penbalk. Dit geschiedt via de *stoeling* op de korte spruit. Vandaar kan het penlager ook op de penbalk liggen, in plaats van erin.
- **Vlaamse vang.** De molen is uitgerust met de bekende Vlaamse vang. Afwijkend is de aanwezigheid van een extra stut tussen linker voeghout en teenstuk. Dit staat niet in het bestek vermeld, maar is wel authentiek voor Deelsmolen. In de normale situatie vangt deze stut echter geen vangkracht op.
- **Kruipalen.** De kruipalen werden volgens het bestek onderling afgeschoord middels zware *kolders*. Deze tussen de kruipalen gekepte verbindingsbalken dienden op 50 centimeter onder de *molenwerf* te worden aangebracht. Ze liepen rondom, dat wil zeggen ook van de kruipalen tot tegen de waterlopen.

Het bestek van Deelsmolen klopt heel aardig met de bestaande situatie. Merkwaardig is dat zaken als de dubbele vang en het halve ondertafelement niet in het bestek vermeld staan. Niet vergeten moet worden dat een molen bouwen altijd handwerk was van de betreffende molenmaker.

Het bestek leert ons bovendien specifieke molenonderdelen en zoals die ten tijde van de bouw van de molen genoemd werden. Zoals: '*stoeling*' voor broekstuk, '*kolders*' tussen de kruipalen en een '*kruiring*' met een '*slagstuk*'.

Bij de foto:

Kijkje op de kapzolder van de Deelsmolen met linksboven de bovenbonkelaar. De vangbalk is met een kapotte halssteen verzwaard. Daarboven is het boventafelement zichtbaar, de neutring met neuten en de kruiring. De verticale balk achter de vangbalk is de achterste hanger die dient voor ophanging op een duim van de gelichte vang. (opname 7 november 1992)

Afwijkende benamingen

De andere -min of meer bekende- benamingen die in het bestek worden gebruikt zijn niet allen volgens de “blauwe map”. Soms lijken ze op de Friese benaming, soms zijn het weer veel gebruikte Nederlandse benamingen. Als afsluiting volgt hieronder een opsomming van een aantal (streek)eigen benamingen uit het bestek.

Benaming uit het bestek	Normale Nederlandse benaming
Hoekstijlen	Achtkantstijlen
Verdikstuk	Scheg(stuk)
Kruisbalk	Bint- of Legeringsbalk
Karbeels	Korbelen
Slimkarbeels	Hondsoren
Kruisen en Banden	Veldkruisen en Veldregels
Uittimmeringsmantjes	Kardoezen
Hoekkeper	Uitbreker
Dakkozijnen	Kistramen
Neutring	Onderring of Kruivloer
Kruiring	Overring
Stoeling	Broekstuk
Voorkeveling / Achterkeveling	Voorkevelens / Achterkevelens
Karbeel	Schoor van keerstijl
Steenkalf	Opvulblok onder halssteen
Kussen	Petten (afdekplankjes op schoren van staart)
Zeeg van de roeden!!	Porring!!
Klos	Kluft
Korte sabels	Vanganker (bevestiging vang aan voeghout)
Scheppen (van vijzel)	Duigen

Frank Terpstra

Literatuur:

[1] ing. J. Hofstra , “De eeuwige strijd tegen het water”, Hoofdstuk 1 “Friese Molens”, Friese Pers Boekerij bv, Leeuwarden, 1995

[2] Bestek en Voorwaarden voor het bouwen van twee achtkante wind-watermolens in de Haskerveenpolder, 1859. Vertaald vanuit handschrift uit het Waterschapsstreekarchief te Gorredijk door de heer J.W. Dijkstra uit Oudehaske, 19 juni 1998.

Marten Lootsma mûner fan lytse Volharding te Jislum

Begjin 1998 hie it Gild in promoasje opset oer it oanheljen fan nije mûnders. Dêrby wie ek in tillevyzjeútstjoering fan Omrop Fryslân. Marten Lootsma fan Ljouwert seach de tillevyzjeútstjoering en tocht: dat is wat foar my. Fia de omrop kaam Marten oan myn telefoannûmer. De ôfspraak wie om op mûnedei te kommen. Op dizze dei yn maaie 1998 kamen Marten en syn frou Thea op de fyts fan Ljouwert yn Wânswert. Marten wie direkt entûsjast en is dat twa jier bleaun. Thea hie betingsten: sy hiene in karavan, en hoe kaam it mei de fakânsjes? Der is nei tefredenheid antwurde: ik meitsje sels ek alle fakânsjes mei. Marten koe yn juny begjinne. Marten is troch oplieding en ûnderfining yn syn deistich wurk in tige betûfte technikus. Troch in jierrenlange funksje by de bedriuwbrânwar wie hy op it mêd fan feiligens ek saakkundich. Neist de feroarings yn syn wurk hat hy ek persoanlik de lêste twa jier noch al wat meimakke. Dat hat nea ynfloed op syn hâlden en dragen hân. Altyd posityf en tige kollegiaal jonge mûnders, foaral yn de mande mei Mark Ravesloot. Mark en Marten koene elkoar troch nonferbale kommunikaasje fine en oanfolje. Op fersyk fan it bestjoer fan de Fryske Mole kin Marten Lootsma mûnder wurde op de Volharding by Jislum. Dit wie de earste mûne dy't yn eigendom fan De Fryske Mole kaam. Ek de mûnen fan de stêd : de spinnekop yn de Grutte Wielen en de Froskepôle kin hy yn de takomst betsjinje.

Sjerp de Jong

noot van de redactie:

Marten Lootsma staat op de foto in nummer 98 bij de impressie van de Friese molendag

Uit het verzamelalbum van Popke Timmermans

Van onze redactie kreeg ik het verzoek om een aantal foto's en ansichtkaarten uit mijn verzamelalbum voor De Utskoat beschikbaar te stellen. Dit n.a.v. het 100e nummer. In de loop van jaren is deze collectie opgebouwd. Mede via andere verzamelaars is ook veel uitgewisseld. Maar ook vele reproducties zijn gemaakt, o.a. in musea, bij verenigingen en particulieren. Van lang niet alle uitwisselingen weet ik de namen nog, maar om niemand tekort te doen, allen hartelijk dank. Vanwege de grote hoeveelheid moet ik de bronvermelding laten vervallen. Natuurlijk is de verzameling niet compleet, zoals iedere verzamelaar zal beamen. Steeds ontdek je weer nieuw beeldmateriaal. Ik hoop dat u van deze selectie zult genieten. Er is naar gestreefd een bonte mengelmoes uit de gehele provincie te laten zien, foto's zowel als ansichtkaarten. Toch een paar namen: Vereniging De Hollandsche Molen te Amsterdam, Stichting Ald Makkum te Makkum (Fr), Provincie Fryslân te Leeuwarden. Tot slot, over niet alle plaatjes is evenveel bekend. Aanvullingen zijn altijd welkom!

P.T.

1. Holwerd - Molenaar Henricus Hoeksema van koren- en pelmolen De Hoop (opname 08-44).
2. Scharsterbrug - Scharsterrijn met de spinnekop van de Skarpolder. Afgebroken in 1929/30. Laatste molenaar was Auke v.d. Molen.
3. Berlikum - Zaagmolen uit 1828-1843 genaamd Zeldenrust, later De Hoop, tot 1930.
4. Westerburen - Gelegen onder Westergeest, polder Westerburen. Ca. 1943 vervangen door windmotor. Achtergrond polder Beilema-Oost. Rond 1953 vervangen door gemaaltje.
5. Ferwerd - De koren- en pelmolen Het Bruine Paard, kort voor het omtrekken in 1927.
6. Heerenveen - Op de achtergrond Siebenga's (zaag-)molen, uit 1853 en in 1973 als romp verbrand. Op de voorgrond een kleine spinnekop, ongeveer ter plaatse van de brandweerkazerne.
7. Noordwolde - De grondzeiler-korenmolen, die oorspronkelijk gebouwd werd als watermolen onder Blesdijke en sinds 1916 in de Lindevallei onder Wolvega.
8. Drachten - Op de voorgrond korenmolen De Hoop (1846-1928) en op de achtergrond de zaagmolen van Beek (1847-1911). Opname ca. 1910.
9. Makkum - Links papiermolen Het Spingend Hert (ook wel Hert), 1767-1911 en herbouwd als korenmolen De Hoop te Almelo (Ov.). De rechtermolen is de Achterste Zaagmolen (ca. 1776-1910).
10. Nijhuizum – (gem. Wymbritseradeel, nu Nijefurd) Deze watermolen stond aan de Nijhuizumervaart is ca. 1932 afgebroken.
11. Ezumazijl - Eens eigendom van het waterschap De Contributiezeedijken van Oostdongeradeel, uit ca. 1845 en verdwenen na 1957 (opname 1937).

12. Blessum - Een z.g. boktjasker die sinds 1972 in Augustinusga (gem. Achtkarspelen) staat. In 1954 vervangen door een windmotor. De molen is toen verplaatst naar Rijperkerk (Gem. Tietjerksteradeel), na van stormschade hersteld te zijn.

13. Akkrum – (Gem. Utingeradeel, nu Boarnsterhim) De oliemolen van UT of “De Eendracht”(1841-1891)

14. Leeuwarden – De cementmolen “De Jonge Fenix”stond aan de zuidkant van het Vliet (1752-1904)

15. St. Annaparochie - Deze watermolen van Polder 6 kon via schuiven zowel in- en uitmalen. Hij verdween uit het Friese landschap aan het eind van de 20-er jaren van de vorige eeuw.

16. Harlingen - Een paltrok-zaagmolen, genaamd Twee Gebroeders (1855-1894), die dicht bij Harlingerhaven stond.

Instructies voor windmolenaars

Het volgende artikel gaat over handleidingen voor windwatermolenaars uit een negental polders en waterschappen. Als voorbeeld is genomen de handleiding van de particuliere polder van Gersloot, ook wel Oudewegsterpolder genoemd. Deze instructie van 1840, een van de oudste uit de beschouwde polders en waterschappen, is hieronder in zijn geheel weergegeven.

Toen het artikel reeds twee maanden bij de redactie van De Utskoat en verwerkt was voor plaatsing, vond de schrijver nog instructies voor windwatermolenaars in de Grote Noordwolder(veen)polder. Die gegevens zijn in dit artikel verwerkt zonder de gehele opzet ervan te veranderen.

Oudewegsterpolder 1840, pagina 222-225

2 Is door den Directeur voorgelezen en aan de gezamentlijke verschenene Ingelanden ter goedkeuring voorgedragen eene door hem opgemaakte instructie voor de bemaling der Poldermolens in de Polder te Gersloot, zijnde van navolgenden inhoud:

Instructie voor de molenaars der polder te Gersloot, bevattende de voorwaarden, waarnaar de aannemers der bemaling der Poldermolens zich zullen moeten gedragen.

1° Het word den molenaars ten strengsten verboden om de molens bezeild te laten staan, zodra er zich donderweerswolken boven den horizon laten zien, of zoogenaamde waterhozen in het luchtgestel worden waargenomen, hetzij in de verte hetzij nabij; in welke beide gevallen den molenaars wordt opgelegd om dadelijk uitteslaan, de zeilen zorgvuldig dicht optedraaijen en vast te maken, en de molens zo wel met vang en pol als aan de benedenste roede en aan den staart aan goede grondvasten suffisant vast te maken.

2° Het is ingelijks verboden om de molens met te veel wind die slechts de halve zeilen vordert met onevenredige zeilsvermindering te maalen, maar wordt den molenaar bevolen tot bevordering van gemak voor het geheele gaande werk geregelde zwigtingen of

zeilverminderingen te doen, ten zij de zwakte van eene roede door eenen deskundige beoordeeld hieromtrent eenige uitzondering noodzakelijk maakt,— en wordt tevens verboden om met volle zeilen niet sterker te malen dan met eene gang van vijftien omslagen in eene minuut, deze snelheid verkrijgende zullen de zeilen moeten worden verminderd,— ook wordt het niet toegestaan te malen wanneer de penbalk der schroef of wel de pot droog of boven water is.

3° Er zal bij ieder molen een peilmerk worden gemaakt, waaraan de voldoende laagte van het polderwater zal zichtbaar zijn, en zullen de molenaars bij hogere stand van het water en bekwaam weder en wind steeds verplicht zijn te maalen.—

4° Gedurende de tijd dat er gemalen wordt zullen de molenaars zich van de molens niet mogen verwijderen in de nacht niet verder dan eene afstand van 50 Ellen ¹⁾— en bij den dag niet verder dan 300 Ellen op het open veld — zij zullen zich echter als dan nimmer in hunne woningen of elders onder dak mogen ophouden — en de molens niet mogen verlaten, dan na dat dezelve in veiligheid zullen zijn gebracht en gesloten — ook zullen zij, het zij bij nacht het zij bij dag, zich in de molen bevindende en malende dezelve nimmer mogen houden gesloten om daardoor de toegang te beletten en het nodige toezigt en onderzoekinge te keer te gaan — zij zullen daar en tegen gehouden zijn de deur der molen als dan ongesloten te houden, ten einde de ingelanden — Directeur der Polder — of iemand anders door ingelanden met het toezigt belast ten allen tijde toegang hebbe.

5°. Den molenaar wordt ten sterksten aanbevolen alle voorbehoeding voor het vastvriezen der Schroeven — doch des niet tegenstaande vastgevroren zijnde zullen zij bij het losmaken der Schroeven de meest mogelijke voorzichtigheid moeten in acht nemen, terwijl zij voor de Schade door onvoorzichtigheid of geweldige handelwijze veroorzaakt aansprakelijk zullen zijn en dezelve op hun zal kunnen worden verhaald.

6°. De molenaars zullen zich bij de bemaling kunnen doen vervangen door geschikte personen, bekwaam om de molens behoorlijk te kunnen krooijen en vangen — deze personen zullen moeten zijn ten genoeg van den Directeur des Polders, en zullen de molenaars voor de alzoo voor hun gebruikte lieden verantwoordelijk en aansprakelijk zijn.

7°. De molenaars zullen gehouden zijn zich naar alle de vorenstaande bepalingen en verdere bevelen van den Directeur des Polders stiptelijk te gedragen — terwijl bij niet naarkoming of overtreding derzelve zij door den Directeur des Polders zullen kunnen worden geboet met eene geldboete niet te boven gaande eene som van tien nederl. guldens, en zulks boven en behalven de vergoeding der door hun toegebracht nadeel en Schade, welk een en ander van de bemaling-aannemingsprijs ²⁾ door den Directeur zal kunnen worden afgehouden, en aan welkers uitspraak zij zich onvoorwaardelijk zonder eenige form of behaal in regten gans onderwerpen.—

8°. De molenaars zullen gehouden zijn voor de aanvang hunner werkzaamheden deze Instructie volledig aantenemen, en ten bewijze van volle goedkeuring met hunne onderteekening te bekrachtigen, terwijl hun een los afschrift derzelve tot rigtsnoer kosteloos zal worden uitgereikt.

¹⁾ Voor de maat "ellen", moet "meters" gelezen worden, daar in 1817 de meter is ingevoerd maar onder de oude benaming van el. Zie "De Utskoat" nummer 90, juni 1998, pagina 21.

²⁾ Men kon inschrijven voor welk bedrag men voor een jaar een molen wilde bemalen. Degene die het laagst inschreef, dus het goedkoopste was, werd dan meestal benoemd.

Uit de handleidingen

Uit de handleidingen van de beschouwde polders en waterschappen is een instructie samengesteld welke een goed beeld geeft van de bepalingen welke de besturen van polders en waterschappen in de periode van omstreeks 1835 tot begin 1900 belangrijk vonden. Inhoudelijk is niets aan de verschillende passages veranderd, alleen de schrijfwijze en het taalgebruik is enigszins in overeenstemming met dat van nu gebracht. Mogelijk is een dergelijke instructie interessant voor de vrijwillige molenaars werkzaam op watermolens. Bepaalde gedeeltes in de samengestelde instructie zijn ook reeds aanwezig in die van de Oudewegsterpolder. Hieronder de lijst van de bedoelde polders en waterschappen:

Gebruikte afkorting:	Naam van de polder of waterschap en jaar van de instructie:
Owp	Oudewegsterpolder of Polder onder Gersloot, 1840
Vvvd	Het Vierde en Vijfde Veendistrict onder de gemeente AEngwirden, 1835?? ¹⁾ en 1875
SJvp	De Grote Sint Johannesgaster Veenpolder in Schoterland en Haskerland, 1857
NwVp	De Groot Noordwolder Veenpolder in de Grietenij Hemelumer Oldephaert en Noordwolde, ± 1836, #40; #43; 1874, #261; 1911, #268 ²⁾
VpE	Veenpolder van Echten in de gemeente Lemsterland, 1865, #403 ²⁾
WsLp	Waterschap de Lemsterpolders, 1878, #46
Tgvp	Trijegaster Veenpolder in Doniawerstal, 1884, #511
Hvp	Haskerveenpolder in de gemeente Haskerland, 1886
WsOz	Waterschap Oosterzee in Lemsterland, 1906, #1068

1) Het is niet duidelijk of de gevonden instructie uit 1835 is. Volgens een index op brieven is er op 19 februari 1835 een instructie voor molenaars opgestuurd naar Gedeputeerde Staten van Friesland en is 26 maart 1835 approbatie (goedkeuring) verleend. Het aanwezige afschrift van de instructie is ondertekend door de poldersecretaris Hemminga, welke pas in 1842 is benoemd. Deze bewuste instructie bevat de volgende passage: *"Het wordt aan den molenaars opgelegd om 's winters voor het bevrozen der schroeven te zorgen"*. Het lijkt niet aannemelijk dat dit door G.S. zou zijn goedgekeurd, maar toch bleek dit het geval te zijn. In de archieven van NwVp bevindt zich een kopie van de op 26 maart 1835 goedgekeurde instructie voormolenaars van het 4^e en 5^e veendistrict. Deze kopie was door ingenieur Bolten van de waterstaat naar de "Groote Noordwolder Veenpolder" opgestuurd als leidraad. Deze passage komt behalve bij die van het Vvvd en NwVp (niet meer in 1874) ook voor bij die van de Veenpolder van Echten.

2) De inventarissen van de genoemde polders en waterschappen bevinden zich in het Waterschapsstreekarchief te Gorredijk, bij Waterschap Sevenwolden. Tolhúsleane 2, Postbus 250, 8400 AG Gorredijk, tel 0513-468700, Archivaris de heer drs J. Hagen. Met #403 is bijvoorbeeld bedoeld invoernummer 403 van het desbetreffende document in het archief waaronder die polder ressorteert. De polders waarbij geen archiefnummer vermeld is, zijn nog niet geïnventariseerd en hebben daarom nog geen nummering.

Samengestelde instructie

§1 Bepalingen betreffende het malen

I

a. Met het malen wordt begonnen zodra de waterstand binnen de polder geklommen is tot zeven centimeter boven het provinciaal zomerpeil. Daarmede wordt geregeld voortgegaan totdat de waterstand is verlaagd tot zeven centimeter beneden dat zomerpeil. De waterstand wordt aangewezen door een bij elke molen geplaatste peilschaal.

b. De gewone tijd van malen wordt bepaald dagelijks van een uur voor zonsopgang tot 's avonds tien uur. Het malen wordt echter ook 's nachts voortgezet wanneer het bestuur dit nodig acht. Daarvoor wordt aan de molenaar geen extra vergoeding uitgekeerd. Wanneer het bestuur het nodig oordeelt wordt er ook op zondag gemalen. De molenaar is gehouden het water, weer en wind dienende, tot het bepaalde peil uit te malen.

c. De molenaar zal, zolang er gemalen wordt, zich niet zonder verlof van het bestuur van de molen mogen verwijderen, bij nacht niet verder dan 50 en bij dag niet verder dan 300 meter in het open veld.

Bij nachtmalen mag de molenaar die zijn woning niet in de molen heeft, zich nimmer in die woning ophouden of zich elders onder dak begeven.

Hij zal de molen niet mogen verlaten dan na die, zoals bij **artikel II d** is voorgeschreven, in veiligheid te hebben gebracht of gesloten.

Evenmin zal hij wanneer hij zich bij dag of bij nacht in de molen bevindt en aan het malen is, zich daarin mogen opsluiten, maar de deur die het verst verwijderd is van de roeden ongesloten dienen te houden. Dit teneinde de toegang voor de leden van het bestuur, secretaris en opzichter mogelijk te maken, in het doen van de nodige surveillance ter nakoming van de verplichtingen die op hem rusten.

d Bij gebleken noodzakelijkheid zal de Molenaar onder zijn persoonlijke verantwoording en op zijn kosten, een bekwaam persoon, in staat de molen uit te slaan, te kruien en te vangen, in zijn plaats mogen stellen, echter niet dan onder speciale goedkeuring van het bestuur, dat van een en ander door hem terstond in kennis moet worden gesteld.

e Bij ziekte of andere volstrekke verhindering in het waarnemen van zijn betrekking geeft de molenaar daarvan onverwijld kennis aan de voorzitter van het bestuur.

II. Ten aanzien van de wijze van malen gelden de volgende bepalingen:

a. De zeilen worden op de vier molenroeden zo veel mogelijk gelijk verdeeld. Het is de molenaar verboden, om de molen met wind, welke slechts halve zeilen vereist, de molen met de ene roede leeg en de andere met volle zeilen of met evenredige zeilvermindering te laten malen, tenzij de zwakte van een van de roeden, door het bestuur zo beoordeeld, hieromtrent een uitzondering nodig mocht maken.

Wanneer voor de geregelde gang van de molen de windvang van twee volle zeilen voldoende is, worden de zeilen over de vier roeden gelijkelijk verdeeld, zodat op iedere roede een half zeil wordt aangebracht.

b. De snelste gang met volle zeilen mag die van vijftien omslagen per minuut niet te boven gaan.

c. Bij toenemende wind wordt tijdig gezorgd voor zeilvermindering of zwichten, het

eerst op de buitenroede, tenzij daaromtrent door het bestuur andere bevelen worden gegeven.

d. Het is de molenaar ten strengste verboden, om te malen of de molen met uitgespreide zeilen te laten staan, zodra er onweerswolken, of zogenaamde hozen boven de horizon, of in de lucht, het zij in de verte of van nabij worden waargenomen.— Hij is dan verplicht, om de molen dadelijk uit te slaan de zeilen zorgvuldig dicht op te draaien en vast te maken en de molen overigens, zowel ten aanzien van vang en pol, als ook de benedenste wiek van de rechtstaande roede, naar vereiste vast te maken.

e. 's Winters wordt nauwlettend gewaakt tegen het vastvriezen van de schroef. (*"Het bestuur, dit noodig oordeelende, zal hem daartoe mest of andere specie verschaffen"*.)

Indien de vijzel, in weerwil van de genomen voorzorgsmaatregelen, toch mocht bevriezen, zal de molenaar bij dooiweer de vijzel met de meeste omzichtigheid uit het ijs moeten losmaken en dit uit de nabijheid verwijderen.

Onverkort de nader te maken bepaling van boete enz. wordt de schade, aangebracht door onvoorzichtigheid en minder zorgvuldige of gewelddadige behandeling, door de molenaar geleden.— Wanneer er met gesloten water wordt gemalen en daardoor zwakke plaatsen in het ijs ontstaan, is de molenaar verplicht die met bakens aan te geven, van die gedeelten van de ringvaart en het buiten de polder liggende vaarwater, die het dichtst bij de hem toevertrouwde molen liggen.

f. 's Zomers of in het algemeen wanneer de molen wegens lage waterstand stilstaat, worden de zeilen van de roeden genomen en de molen, met het front naar het westen gekeerd, goed vast gemaakt, zo als onder letter **d** is opgegeven. De zeilen moeten dan goed droog opgeborgen en droog bewaard worden.

De molenaar is verplicht om 's zomers en altijd wanneer de molen stilstaat elke veertien dagen de schroef een halve slag te draaien.

§II. Bepalingen betreffende meer bijzonder het toezicht, dagelijks onderhoud en bewonen van de molen enz.

III. De molenaar heeft het genot van vrije woning in de molen en het daarbij behorende molenerf, onder de navolgende bepalingen:

a. Hij zorgt voor het net en zindelijk houden, niet slechts van het tot woning dienende gedeelte, maar ook van de gehele molen en aanbehoren. Hij is verplicht al het hout en metselwerk aan- en bij de molen schoon te houden. Hij zal voorts gehouden zijn, om voortdurend de kroosrekken van vuil te ontdoen.

b. Het houtwerk dat niet geverfd is, de hekken enz. en ook de ijzeren molen roeden, worden door hem geteerd zo dikwijls het bestuur, dat alleen de daartoe benodigde teer verstrekt, dit nodig oordeelt.

Ook wordt het lopend werk van de molen, zo vaak als nodig, goed gesmeerd met daartoe door het bestuur te verstrekken smeer.

c. Op het molenerf of op de grond die de molenaar daarbij van het polderbestuur in huur of pacht mocht hebben of verkrijgen worden geen vuurhutten, schuurtjes of dergelijk neergezet dan met voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur.

d. Het molenerf mag enkel als tuingrond worden gebruikt, terwijl het andere gedeelte niet anders dan met schapen mag worden beweid of als hooiland gebruikt.

Het onderhoud van het molenerf, waaronder de beschoeiingen niet inbegrepen, geschiedt door de molenaar, op zijn kosten, en tot genoegen van het bestuur.

Ook het zuiveren en openhouden van de uitwateringskanalen bij de molen enz. geschiedt door de molenaar.

e. De molenaar is verplicht met de meeste behoedzaamheid tegen brand te waken; – Hij zal, buiten zijn woning, in de molen nimmer met vuur en licht mogen komen, noch het daar plaatsen, wat het licht betreft alleen met een goedgesloten lantaarn.

In de molen mag nimmer worden gerookt. In de woning of bij en om de molen zal dit niet anders mogen, dan door middel van een pijp, voorzien van een goede wel sluitende dop. De molenaar zal de schoorsteen of rookuitgang van zijn woning, zo dikwijls moeten schoonvegen en van roet zuiveren, als dit nodig zal worden geacht of hem zal worden opgelegd. Hij is verantwoordelijk voor alle brandschade die door eigen vuur en licht mocht ontstaan.

f. De molenaar is gehouden, om dadelijk aan het bestuur kennis te geven van alle vermoedelijke of stellige gebreken, of die te eniger tijd in of aan de molen mochten ontstaan. Indien daaraan enig gevaar verbonden is, zal hij intussen de molen niet mogen laten malen, maar de verdere bevelen en orders van het bestuur afwachten.

Hij zal op eigen gezag geen opdrachten verstrekken tot het doen van herstellingen. De kosten van alle op eigen gezag verordende herstellingen enz. komen ten laste van de molenaar.

g. Het houden van honden, het los laten lopen van kippen en het weiden van schapen of ander vee op de molenerven, is verboden zonder speciale vergunning van het bestuur.

IV. Aan de Molenaar zal worden ter hand gesteld, al het benodigde dat tot een goede bemaling van de molen behoort, en zulks op inventaris in duplo opgemaakt. Hij is verplicht voor de goede bewaring van deze voorwerpen te zorgen en verantwoordelijk voor alle nalatigheid hierin. Herstellingen en noodzakelijke verbeteringen blijven voor rekening en ten laste van het bestuur.

§III

Strafbepalingen

V. De overtreding van een of andere bepaling van deze instructie wordt gestraft met boete, inhouding van jaarwedde, schorsing of ontslag, naar gelang van de overtreding, door het bestuur te bepalen.– Door het bestuur zal het kleinste verzuim naar eigen goedvinding worden beboet, zonder dat de molenaar enige tegenspraak of verweer tegen het bestuur mag aanwenden.

b. De Molenaar wordt benoemd tot wederopzegging, ter beoordeling van het bestuur.

c. De Molenaar geniet salaris, zoals dat bij besluit van het bestuur is geregeld.

VI. Bij de indiensttreding legt de molenaar, de eed of belofte af zich getrouw naar deze instructie te zullen gedragen. Deze instructie kan ten allen tijde door het bestuur worden gewijzigd of aangevuld.

Opmerkingen

Ia. Waterpeil

De hoogte van de waterstand waarbij gemalen moet worden varieert van polder tot polder en is dan ook vaak nog afhankelijk van de situatie gedurende het seizoen. De vermelding hier is alleen bedoeld ter illustratie.

Ib. Tijd van malen

Deze tijd wordt genoemd hij Sjvp. Tgvp en Vvvd (1875), terwijl de Haskerveenpolder dit stelt

te zijn van *”zes uur ‘s morgens tot elf uur s avonds”*.

Iib. Aantal omwentelingen van de wieken per minuut

15 slagen per minuut komt het meest voor (Owp, HvP, Tgvp, Vvvd). Tien slagen wordt vermeld bij de Sint Johannesgaster veenpolder. “De Groote Noordwolder Veenpolder” gebruikt 20 omslagen per minuut, maar later wordt 15 vermeld. In 1874 is dit teruggebracht tot 12 en in 1911 verder verlaagd naar 10 omwentelingen per minuut.

Zie hieronder die voor Waterschap de Lemsterpolders en de Veenpolder van Echten

”De molenaar zal de molen met geen grootere snelheid mogen laten malen, dan van hoogstens vijf en twintig slagen in de minuut en, met deze snelheid malende, hij verheffing van de wind dadelijk tot zeilvermindering moeten overgaan: hij zal daarbij echter de gesteldheid van het weer in aanmerking moeten nemen en bij een buiige lucht, al dadelijk zeil moeten minderen, wanneer de molen een snelheid van twintig slagen in de minuut heeft verkregen.”

Iie. Voorkomen vastvriezen van de vijzel

Alle instructies hebben een bepaling tegen het vastvriezen van de schroef.

(“Het bestuur dit noodig oordelende, zal hem daartoe mest andere specie verschaffen”) Deze zinsnede komt in een aantal instructies voor. (Vvvd, SJvp, VpE) Dit zal voor molens waar zich de woning ook in de molen bevond niet zo erg prettig zijn geweest. Deze molenaars waren meestal aangewezen op het gebruik van water uit het kanaal voor drinkwatervoorziening, wat bij vorst tengevolge van stilstaand water en mogelijke dode vissen en dergelijke ook al niet zo hygiënisch was.

Iif. Langere tijd stilstaan van de molen

De toch belangrijke bepaling de schroef elke veertien dagen een halve slag te draaien komt alleen voor in de instructie van de Haskerveenpolder.

In de instructie van de Groote Noordwolder Veenpolder, enkel in die van 1874, komt de volgende bepaling voor: *“Zij zullen de zeilen van de molens, wanneer er in den zomer of bij aanhoudende droogte niet meer behoeft gemalen te worden, afnemen en goed droog moeten bewaren. Zij zijn verplicht gedurende dien tijd de molens om de vier weken een vierde gedeelte van een cirkel te kruien en de roeden in het kruis te laten staan en dit insgelijks om de vier weken te verwisselen.”*

VI. Eedaflegging

Ter illustratie hier de bepaling uit de instructie van het vierde en vijfde veendistrict uit 1876.

“Bij de aanvang zijner bediening legt de molenaar in handen van de voorzitter van het polderbestuur, den volgenden eed of belofte af: Ik zweer of beloof dat ik als molenaar den mij opgedragen post met alle trouw en ijver, overeenkomstig mijne instructie, en de bestaande en nog te maken verordeningen, zal waarnemen; dat ik de bevelen van diegenen welke over mij gesteld zijn stiptelijk zal opvolgen en mij nimmer om lief en leed, gunst of ongunst, of door het aannemen van giften of geschenken van wien of wat aard het ook zij, van de vervulling van mijnen pligt zal laten aftrekken.

Zoo waarlijk helpe mij God almachtig (dat beloof ik).”

Jan W. Dijkstra

Bij de illustratie van het Proces-verbaal
--

Dit is het oudste proces-verbaal dat ik ben tegengekomen. Het betreft een aanstellingsdocument van twee molenaars uit de Groot Noordwolder Veenpolder. Zoals te zien is, heeft de invloed van vocht zijn tol geëist op het document.

Sijbren Scheenbergen was molenaar op molen "de Hoop" en Meinze Molenaar op molen "de Ooijevaar". Over Zijbren is nog iets bijzonders te vertellen. Hij kreeg in oktober 1839 een boete van vijf gulden, in te houden op zijn jaarwedde van 60 gulden, omdat hij de pomp (duiker) bij molen "de Hoop" 's nachts openzette. Dit leverde een goede plaats op om te vissen. Twee maanden later werd hij ontslagen omdat hij weer op hetzelfde euvel werd betrapt.

Bij de foto:

Veenpoldermolen de Hersteller aan de Hogedijkstervaart te Sintjohannesga op een vooroorlogse ansichtkaart. De vaart werd in 1962 gedempt. Toen was de molen al lang onthoofd. Herstel volgde in de jaren 1979-1981.

Molens van het 4^e en 5^e Veendistrict. Drie molens zijn gebouwd in de jaren 1833/1834, twee verrezen in 1847 en de laatste kwam hier in 1868. De molens werden gesloopt in 1916. Een was er toen al verdwenen door blikseminslag in 1876. In de verte is ook al het stoomgemaal zichtbaar.

Molenaar H. Wierda van Tjalleberd.

Woonachtig tussen twee molens

Aan de Leeuwardervaart te Bolsward stonden ooit twee molens: tot zo'n honderd jaar geleden bruisend van industriële activiteit- een korenmolen die grotendeels werd gesloopt in 1919 en een houtzaagmolen die in 1921 verdween. Mede dankzij ansichtkaarten is het silhouet van de noordwestkant van Bolsward bewaard gebleven

illustratie 1:

Foto van glasnegatief van ca. 1895 met de beide molens aan de Leeuwardervaart. Links voor de korenmolen en in de verte de zaagmolen. Glasplaat is in het bezit van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Van de korenmolen De Hoop is bekend dat deze is afgebrand op maandagavond 15 mei 1899, maar al snel door de eigenaar A. Kok iets naar achteren herbouwd, nabij de Leeuwardervaart en wel als zwikstellingmolen van ca. 40 m hoogte. Helaas leidde het tot zijn faillissement in juni 1901. O. Hiddema uit Dokkum kocht de korenmolen met woonhuis voor f 86.701.

Over de eek -en houtzaagmolen schreef Dick Bunscoeke een artikel in dit blad (november 1997). Hij stelde het stuk op in een huis op enkele honderden meters van de plaats waar deze molen had gestaan.

Het huis waarin deze bijdrage is gemaakt (Franekerstraat 30), is precies tussen die twee molens in gebouwd. Hoewel ik er nog maar een maand woon weet ik, dankzij enig speurwerk in de aanloop naar de verhuizing toe, nu al iets van de bewoningsgeschiedenis van het huis en de laatste familie die de houtzaagmolen exploiteerde.

De eek- of houtzaagmolen, dateerde uit 1765; of de windvanger ook een naam heeft gehad is mij niet bekend.

De eerste kadastrale gegevens, uit 1832, geven aan dat Sijmen Berends de Jong eigenaar was. Van het eigendomscomplex maakte ook al deel uit ons huis, westelijk van de vaart. In de prekadastrale gegevens van 1700 en 1640 kom ik het huis niet tegen.

Uit de kadastrale tekening van 1832 blijkt dat naast de woning een langwerpige gebouw stond, vermoedelijk een houtschuur. Aan de oostzijde van de Leeuwardervaart lag –naast de houtzaagmolen- een tweetal (knechts)huizen met erf en een boomgaard.

Dat aan weerszijden van de Leeuwardervaart nering bestond verklaart de aanwezigheid van een brug of hooghout, ongeveer tussen beide molens in.

In 1868 overlijdt plotseling de houtzaagmolenaar Dirk Brouwer Wzn. Nog in 1864 was de molen “totaal vernieuwd”, er restte de erven Brouwer niets anders dan het geheel te gelde te maken via een openbare verkoping: zie het veilingbiljet van nov. 1868

illustratie2: het veilingbiljet van november 1868

Uit de tekst van het geveilde blijkt dat van het complex nog steeds deel uitmaakten: een ruime werf, kolk, twee knechtswoningen, een grote houtschuur en een boomgaard.

Ook behoorde er bij een “heerenhuizing met houtstek”. Het bijzondere van het huis was dat het twee grote kelders had, waarin bij nat weer het hout kon drogen.

Bij gelegenheid van de veiling van november 1868 wordt het gehele houtzaagmolencomplex aangekocht door de 25-jarige Herman Schoonhoff (1843-1907). Herman's vader Gerben Schoonhoff (1818-1898) was al houtkoper te Bolsward en aangenomen mag worden dat hij zijn zoon bij aankoop en exploitatie van het houtzaagmolencomplex heeft ondersteund. Deze Gerben Schoonhoff duikt op in Bolsward in 1841 bij zijn huwelijk met een vrouw uit een oud-Workumer burgemeesters geslacht Bruinsma.

Herman Schoonhoff huwde in 1865 met Antje Jans Ypma uit Arum (afkomstig uit een niet onbemiddelde boerenfamilie) en zij kregen drie zonen en vier dochters. In de geboorteaangifte van de oudste zoon Gerben (13-6-1866) geeft Herman Schoonhoff op nog zonder beroep te zijn en te wonen aan het Grootzand te Bolsward. Later bij de geboorteaangiftes van de kinderen (o.a. in 1874 en 1877) noemt hij zich "houtzaagmolenaar".

Na de aankoop van de houtzaagmolen in 1868 volgen diverse investeringen van H.G. Schoonhoff. Hij liet in 1877 het huis aan de Franekerstraat 30 in classicistische stijl renoveren; hij maakt gebruik van de diensten van stadsarchitect J. van Reenen. Waarschijnlijk is deels op de oude fundamenten gebouwd. De twee houtkelders onder het huis bleven in tact. In de Bolswardse Courant (Het oude Bolsward deel III) vind ik verder dat op 29 juni 1882 de bouw van 3 woningen aan de Pôlle (Molenpad) plaatsvond -kennelijk ter vervanging van de twee eerder genoemde knechtswoningen- en op 28 juni 1883 volgde de bouw van een houtschuur (de precieze locatie van de schuur wordt niet duidelijk uit de summiere omschrijving). H.G. Schoonhoff mengde zich in 1891 ook in de discussie over het verwijderen van het hooghout. Hij diende samen met E. Couperus een bezwaarschrift in bij de gemeenteraad, maar het mocht niet baten: de raad besluit tot aanleg van een draaibrug over de Hartwerdervaart ten behoeve van werkmansbloei en tot het opruimen van het hooghout.

Tenslotte vond ik nog dat in juli 1903 de aanbesteding van de vertimmering van de houtzaagmolen wordt gegund voor f 727,- aan ene S. de Boer.

Alles wijst erop dat Herman Schoonhoff in 1907 bij zijn dood een bloeiend bedrijf nalaat aan zijn twee zonen Gerben (geboren 1867) en Jan (geboren 1870), de derde generatie Schoonhoff in Bolsward. Deze broers werkten in firmaverband samen van december 1903 tot januari 1921. Zij hadden een handel in hout- en bouwmaterialen. In de boeken Het Oude Bolsward van J.B. Elzinga en J.J. Wijma worden de gebroeders Schoonhoff genoemd bij de ansichtkaarten van de molens aan de Leeuwardervaart omstreeks 1900.

De derde zoon van Herman Schoonhoff, Yeb (geboren in 1874), werd in staat gesteld buiten het bedrijf een inkomen te verwerven. Hij volgde een artsenstudie en vestigde zich als huisdokter in Castricum. Zowel deze Yeb als Gerben Schoonhoff huwde met een dochter uit de Bolswarder notarisfamilie Bruinsma. Jan trouwde met Cornelia Maria Prins.

Gerben Schoonhoff en Bruinsma Johanna Henrica bleven kinderloos. Na de liquidatie van het bedrijf in 1921 was Gerben Schoonhoff nog jarenlang voogd in het Sint Anthony Gasthuis te Bolsward. Hij woonde tot zijn dood in 1940 aan het Skilwyk.

Jan Schoonhoff en Cornelia Maria Prins lieten in Bolsward 2 kinderen registreren (de vierde en laatste generatie hier ter stede): Herman Gerben, geb. 20-12-1900 en Alida Cornelia, geb. 27-5-1902. Begin 1921 trekt Jan Schoonhoff naar IJmuiden waar hij samen met zijn zoon H.G. een onderneming in hout- en bouwmaterialen start. Dit bedrijf de Houhandel Schoonhoff v.o.f. bestaat tot op de dag van vandaag aan de IJmuiderstraatweg 115 te IJmuiden.

De Schoonhoff's zijn van Duitse afkomst. Stamvader Herman Fredrich Schoonhoff, geboren in 1769 in Ibbenbüren, huwde in 1809 te Harlingen met een Friezin en liet in 1813 als zijn beroep koopman noteren. Vermoedelijk heeft deze oude Herman Schoonhoff zijn geld verdiend in de handelsvaart; hij was in 1817 Beëdigde Wagter bij Convoeien en Licenten te Harlingen.

Als we ons bedenken dat het merendeel van de te zagen boomstammen uit Scandinavië werd aangevoerd via de zeehaven van Harlingen en de lading vervolgens in zogenaamde tulten (bundels) van 12 stammen met mankracht naar de zaagmolens in o.a. IJlst, Woudsend en Bolsward werd gejaagd, dan is de stap van de Schoonhoffs om naar Bolsward te gaan niet zo groot geweest.

Door een nazaat van de houtkooplieden, genaamd Huib Schoonhoff, wonend in Oosterhout (NB) werd mij recentelijk een foto toegezonden met een –voor zover mij bekend- unieke afbeelding: de woning Schoonhoff aan de Franekerstraat 30 met zuidelijk daarvan de korenmolen. Niet eerder heb ik een overzichtsfoto van de Franekerstraat gezien met de onbeschadigde molen De Hoop. Van de foto bestaat nog het originele glasnegatief. De foto is zeer waarschijnlijk in 1897 gemaakt door Yeb Schoonhoff, die amateur-fotograaf was en die in verband met gezondheidsproblemen tijdelijk zijn studie te Amsterdam had onderbroken voor een verblijf in het ouderlijk huis.

illustratie 3:

De woning van Schoonhoff met op de achtergrond de korenmolen.

Het einde van het houtzaagmolentijdperk aan de Leeuwardervaart wordt ingeluid met de veiling van november 1920.

Uit een kopie, mij toegespeeld door J.J. Wijma, weet ik dat de molen destijds is verkocht voor f 4087. De omschrijving van de molen is als volgt: “een kapitale, van zeer solied materiaal en met dubbel spantwerk gebouwde Houtzaagmolen, waarin 3 Zaagramen met ruime werf, Houtkolk en verder toebehooren, gelegen (...) aan den Oostkant der Leeuwardervaart te Bolsward”. De oppervlakte van de molen met erf is totaal 20 a 45 ca.; de woning met houtstek aan de Franekerstraat tekenden samen 4 are (2 a 55 ca. resp. 1 a 45 ca).

illustratie 4:

Voorblad veilingboekje 1920 met datum en naam notaris

Ook de woning Franekerstraat 32 (thans: interieurbouwer P. Gerritsma) maakte in 1920 deel uit van het eigendomscomplex van de houtzaagmolen, zo blijkt uit voornoemd veilingboekje.

In 1921 werd de molen gesloopt door de Bolswarder houthandelaar D. van der Werf Gzn die daarmee een concurrent uit de markt haalde. Wat ons rest is het tuinmolentje op de hoek van De Diken en de Slinken (Eekwerd I). En natuurlijk de koopmanswoning met houtstek aan de Franekerstraat, alhier.

Met dank aan notariskantoor Detmar voor het beschikbaar stellen van het veilingbiljet en aan architectengroep Grunstra voor het reproduceerbaar maken van dit biljet.

Bauke Jansen
29-10-2000

Een unieke ontmoeting in gastvrij Fryslân

Het was op zaterdag 25-04 '93. Een kennis van mij had mij en mijn molenvriend Harm Rona uit Groningen meegevraagd voor een tochtje in zijn motorbootje richting de molen van Wartena "De Ikkers" en "De Princehofmolen" te Eernewoude.

Omdat deze beide spinnekoppen niet of nauwelijks te voet bereikbaar zijn, had hij aangeboden ons er per boot heen te brengen om ze zodoende te kunnen fotograferen. "De Princehofmolen" ligt aan een breed water, de Folkertsloot. .

Toen we daar arriveerden, kwamen er juist twee enorme zeilboten voorbij die ik in het voorbijgaan heb gefotografeerd met het molentje op de achtergrond. Ook "De Ikkers" in Wartena hebben we per boot aangedaan en uitgebreid op de gevoelige plaat vastgelegd.

Na deze boottocht zijn we richting Uitwellingerga gereden met de bedoeling "De Geeuwpoldermolen" te fotograferen. Helaas, hier aangekomen bleek dat het Prinses Margrietkanaal er tussen zat. Veel luxe en minder luxe (zeil)jachten passeerden en ik overwoog om één van de bemanningsleden aan te roepen om ons even over te zetten. Maar daarvoor hadden we toch te weinig lef. Bovendien, hoe zouden we weer terug moeten komen.

Aan de overzijde van het kanaal zag ik de molen met vier vollen hard malen. Op een gegeven moment zag ik dat de molenaar onze kant opkeek. Ik bedacht mij geen moment en zwaaide met mijn fototoestel richting zijn gezichtsveld. Tot mijn grote verrassing bedacht hij zich geen moment en sprong onmiddellijk in zijn motorboot en kwam op ons af. Wij vroegen of we naar de overkant mee mochten varen om de molen te fotograferen.

Natuurlijk was hij daartoe bereid en aldus geschiedde. Bij de molen aangekomen hebben we deze van alle kanten gefotografeerd, want je komt hier immers niet elke dag.

Daarna hebben we de molen uitgebreid van binnen bekeken. In het bovenhuis zag ik de Friese vlag staan. Ik vroeg hem of de vlag nog even uit mocht hangen want dat is zo mooi voor de foto. Zo gezegd zo gedaan en ik kon weer opnieuw beginnen met fotograferen. Na de molenaar hartelijk te hebben bedankt, heeft hij ons weer terug gevaren en waren wij een onvergetelijke ervaring rijker. Ik denk er nog vaak aan terug en heb dit verhaal al vele malen verteld aan molenvrienden. Met veel genoegen heb ik dan ook het verhaal van de heer Ruurd Jakob Nauta gelezen die in het 98ste nummer van 'De Utskoat' zijn belevenis van de Nationale Molendag op schrift heeft vastgelegd. Ook hij heeft blijkbaar erg genoten van het samenzijn met molenaar De Jong.

Staande voor het prinses Margrietkanaal te Uitwellingerga en dan naar de "Geeuwpoldermolen" toe willen. Gewoon zwaaien met je fototoestel en vervolgens springt de molenaar in z'n boot om mij op te halen. Een unieke belevenis vond ik dit laatste.

Harmannus Noot

Bij de foto:

**Schipper mag ik overvaren ja of nee? Moet ik dan ook geld betalen ja of nee? Nee dus!
(opname Harmannus Noot)**

Een herinnering aan de molen van Anjum

Mijn ervaringen met de Anjumer molen zijn zeer beperkt. Ik ben geboren in jan 1943. Pake en Beppe woonden toen in het huis naast de molen, dat wil zeggen, aan de overkant van de weg, naast de molen. Vóór de molen staand naar de molen kijkend rechts. Om het huis liepen sloten; die zijn er niet meer.

Als klein jongetje vond ik de molen een geweldig ding, als hij op wind draaide hoorde je ook in huis het zoef zoef van de voorbijkomende molenwieken. Heit, of Pake, legden me uit waarvoor de zeilen dienden en waarom de molen gekruid werd.

Boeren leverden het graan af in houten wagens, met houten wielen met ijzeren banden. Met een paard ervoor uiteraard. De ijzeren banden knerpten over de steentjes op het asfalt, of macadam, dat weet ik niet meer.

Graan werd ook nog gedorst, maar dit heeft weinig met de molen te maken, in een 'tersk'machine, aangedreven door een lange riem naar een stoomlocomobiel.

Ik mocht alleen onderin de molen komen, waar de boeren het graan afleverden. Een lijn uit een klapluik tilde de zakken op. En die liet later de zakken meel weer naar beneden komen. Alles zat dik onder het meelstof.

Toen ik een 10 jaar geleden de werkende museummolen bezocht werd me duidelijk waarom ik niet naar boven mocht als klein jongetje. De motor stond nu min of meer verstopt achter een balie.

Zoals al geschreven, na enige jaren, ik schat dat op 1947, werd er een hulpdiesel geplaatst. Het puf puf geluid, bij windstil weer, en het kleine uitlaatpijpje opzij waar kleine roetwolkjes uitkwamen, misschien alleen als de motor nog koud was, herinner ik me nog goed.

Pake en Beppe zijn in 1953 of zo naar een flatje in Leeuwarden verhuisd; logeerprijzen en fietsen, staande op de trappers van Bepes fiets naar Oostmahorn, waar de Insulinde lag en de veerboot z'n thuishaven had, waren toen helaas voorbij. Ook de bezoeken aan de bakkerij, Pake was bakker (geweest). Deze verhuizing was, in mijn visie, een grote vergissing. Na het eerste kopje thee verveelde je je al. Meer is er niet te melden, helaas.

Anne (Oane, naar de Anjumse Pake) Boersma

van Houtenlaan 8

3818 JT Amersfoort

PS Anne is een verschrijving van de Fransen, in 1810 of zo, denk ik

Bij de foto's:

De Anjumer molen vroeger en nu.

Links de situatie aan het begin van de jaren 60. Opvallend is de bovengrondse elektriciteitsleiding en het uitlaatpijpje dat beneden rechts uit de molenmuur steekt. (uitgave van Fa. K. Snijdoed uit Anjum)

Rechts de huidige situatie met VVV kantoor. Op de stelling staat molenaar Jan Wüst de verrichtingen van fotograaf Ruurd Jakob Nauta gade te slaan. (opname Friese Molendag 2000)

Officiële opening project “Water over Wolfsbarge”

Door de gemeente Hoogezand-Sappemeer en de stichting “Het Groninger landschap” was ik uitgenodigd om de genoemde opening bij te wonen op maandag 18 september jongstleden. Dit vanwege mijn adviezen aan met name enkele vrijwillige molenaars welke straks de windmotor zullen bedienen.

Deze gerestaureerde windmotor, met een wiekenraddiameter van 8,5 meter op een toren van 8 meter hoogte, speelt een cruciale rol in het natuurgebied “Wolfsbarge” aan de oostelijke oever van het Zuidlaardermeer.

In het recreatiecentrum “De Leine”, met een schitterend uitzicht over het Zuidlaardermeer, werden we als gasten hartelijk welkom geheten door de burgemeester J.L.D. van der Linde van de gemeente Hoogezand-Sappemeer. Nadat we koffie hadden gedronken werden we (ongeveer 150 personen) in huifkarren naar het natuurgebied “Wolfsbarge” te Kropswolde gebracht. Daar aangekomen zagen we van ver al de windmotor schitteren in het zonlicht. Voorzien van vlaggetjes stond hij te pronken, klaar om in werking te worden gesteld. Dit werd ingeleid door enkele toespraken, muziek en dans door ‘bewegende beelden’. Daarna werd een rood lint doorgeknipt en op dat moment werd middels het laten ontspannen van de trekveren de hoofdvaan haaks op het wiekenrad gezet, waarna de windmotor in werking trad. En ja hoor, weldra werd het water van het Zuidlaardermeer door de vijzel het natuurgebied in gemalen. Machtig mooi was het, op een dag dat bovendien het weer ook meewerkte. Zon en wind maakten deze feestdag daar in Groningen nog feestelijker. Voor mij als windmotorenenthousiasteling natuurlijk helemaal het einde. Een windmotor, nog als enige in het Groninger landschap, welke bovendien een nuttige functie vervult in een ecologische benadering van waterbeheer. Zo kunnen natuurgebieden worden gebruikt om neerslagoverschotten te bergen en te zuiveren. Een wandelpad, een fietspad en een aanlegsteiger maken het gebied toegankelijk voor het publiek.

Ik hoop dan ook van ganser harte dat er nog meer van deze gelijksoortige projecten van de grond zullen komen en de zelfregulerende windmotor hierbij een rol kan spelen.

Jan Bergstra

Bij de foto:

De gerestaureerde windmotor “Kikkoman” in Wolfsbarge (foto Jan Bergstra)

Om utens naar de Drentse molendag

De weersvoorspelling leek bijzonder gunstig voor deze dag, zonnig, warm en een in de loop van de dag in sterkte toenemende wind. Dit laatste is voor mij zeer ongunstig, want hoe meer wind, des te minder of geen zeilvoering op de wieken. De laatste jaren streef ik er namelijk naar om zoveel mogelijk molens in Nederland met zeilvoering te fotograferen. Het ligt voor de hand dat dit een enorme klus zal worden, maar voorlopig beperk ik mij tot de drie noordelijke provincies.

Omdat de Nationale molendag voor mij afvalt, (ik ben vrijwillig molenaar op een molen) ben ik voornamelijk afhankelijk van regionale molendagen. Omdat ik mij van te voren niet op de hoogte heb gesteld van de deelnemende molens in Drenthe, ben ik maar op goed geluk op pad gegaan. Omdat ik de molen van Hogeveen voor het laatst heb gefotografeerd toen ik een jaar of zestien was en ik toen ook nog geen dia's maakte, besloot ik maar om in één ruk direct die kant op te rijden.

Ik was er sneller dan ik had verwacht. Omdat molen "De Zwaluw" een hoge molen is, verwacht je niet veel moeite te hebben om hem te vinden. Maar dat viel tegen. Voordat ik hem had gevonden, had ik zowat heel Hogeveen al gezien. Het was nog maar half tien toen ik bij de molen arriveerde, maar de molen stond al met vier volle en met vlaggetjes gepavoiseerde wieken te draaien. Blijkbaar had molenaar Hans Valkenhof er zin in vandaag met deze straffe oostenwind. Heel graag had ik de molen van binnen willen bekijken, maar ik dacht als ik dat doe dan wordt ik weer aan de praat gehouden. Want als ik eenmaal aan de praat ben, dan weet je het wel. Vrijwel altijd zijn de molenaars/vrijwilligers gastvrij en dat betekent ongetwijfeld ook koffie drinken waar ik helaas dus geen tijd voor heb vandaag. Een bijzonderheid bij deze in vol bedrijf zijnde molen is wel dat de molenaar al het maalgoed in zakken naar boven luit, bijzonder arbeidsintensief dus.

Verrast

Verder dus maar naar m'n volgend doel, de achtkante stellingmolen te Wachtum. Op weg daar naar toe bedacht ik mij opeens dat de molen onlangs een restauratie heeft ondergaan, alleen ik kon mij niet meer herinneren of dit reeds was afgerond. Zeer verrast was ik dan ook toen ik bij de molen aankwam dat deze al feestelijk stond opgetuigd terwijl het feestcomité ogenschijnlijk druk doende was ter voorbereiding op een feestelijke gebeurtenis.

De molen zou namelijk vandaag om 16.00 uur officieel geopend worden. In afwachting daarvan stond de molen een beetje mooi te zijn met zijn prachtige nieuwe rietdek terwijl hij vandaag met Drentse molendag toch zou moeten draaien. Omdat ik constateerde dat de molen in het bezit was van een viertal molenzeilen, vroeg ik aan de vrijwillig molenaar of speciaal voor mij de molen even wou opzeilen. Om mijn woorden een beetje kracht bij te zetten, zei ik dat de foto's gebruikt zouden worden voor diverse molenbladen. Of dit de doorslag gaf weet ik niet, maar hij bleek onmiddellijk bereid om er vier vollen voor te leggen.

Nadat de vang werd losgetrokken, ging de molen er meteen als een haas vandoor. Ik vermoedde dat de 'jonge' vrijwilliger het bijna in z'n broek deed van angst, want hij bracht de molen al weer snel tot stilstand. Maar in de tussentijd had ik reeds verscheidene plaatjes geschoten, dus mijn dag was al vroeg geslaagd. De vrijwillig molenaar verontschuldigde zich nog tegenover mij, want de splinternieuwe molenzeilen waren door een fout van de zeilmaker te klein geleverd! Ook werkte de vang nog niet geheel naar behoren, want de molen was daarnet moeilijk tot stoppen te brengen. Na nog even snel door de molen te hebben gelopen, bedankte ik de molenaar en besloot snel weer verder te gaan.

De volgende molen op mijn doel was de hoge achtkante stellingmolen "Jan Pol" te Dalen. Door het dorp rijdend zag ik hem al draaien met vier volle. Nadat ik de auto had geparkeerd, besloot ik om eerst maar even een kop van mijn zelf meegebrachte koffie te nuttigen want daar had ik mij nog geen tijd voor gegund. Enige jaren geleden was ik al eens met mijn beide ouders bij deze molen geweest, maar toen draaide de molen niet omdat er geen vrijwillig molenaar beschikbaar was. Toen werd mij zelfs gevraagd of ik de molen wou laten draaien, maar ik bedankte daarvoor omdat ik mijn ouders had beloofd een rondgang langs de Drentse molens te gaan maken. Nu had ik dan de kans om deze hoge molen in de zeilen te fotograferen.

Mijn volgende molen op het programma was molen "De Arend" te Coevorden. Op weg hier naar toe besloot ik gauw nog even langs de lage achtkante stellingmolen van de buurtschap 'De Bente' te rijden voor een snelle fotostop, maar inmiddels was de wind al zodanig in sterkte toegenomen dat deze molen 'zonder' zeilen stond te draaien/malen? Ook hier was ik reeds eerder geweest met mijn ouders en toen hebben we hier koffie gedronken met de door de beroepsmolenaar Hans Petit zelf gebakken koek(jes?).

Zoals gezegd, gauw door naar Coevorden. Hier aangekomen bleek de molen ook al te draaien zonder zeilen, maar ja, er valt de molenaar niets te verwijten, want wie gooit er met deze stevige wind nog zeilen voor de hekkens. I.v.m. de bebouwing dicht bij de molen en de ongunstige zonnestand was deze molen moeilijk te fotograferen. Maar met een zoomlens van 28/70 mm bereik je toch wel een alleszins redelijk resultaat al helt de molen dan ook iets achterover. Ook hier heb ik mij geen tijd gegund voor een praatje. Evenals op 'De Bente' heeft ook hier de molenaar er geen weet van gehad dat ik langs ben geweest. Sorry jongens!, tot een volgende keer.

Snel door naar de achtkante stellingmolen van Veenoord, "Nooitgedacht" genaamd. Deze stond te draaien met 'twee volle!', een merkwaardige zeilvoering. Ik heb geleerd om een gelijkmatige gang van de molen te verkrijgen, de zeilvoering zo veel mogelijk te verdelen op alle vier de enden, of heb ik het mis? Bovendien wordt de askop hierdoor minder belast. Ook heb ik wel eens iets gelezen over luie molenaars, maar of dat hier van toepassing was dat weet ik niet. In elk geval ben ik ze dankbaar dat deze twee zeilen er voor lagen.

Unieke beloning voor een molenfoto

Verder maar weer, nu naar een restant van een voormalige achtkante stellingmolen en wel te Erm, een plaatsje ten zuiden van Sleen. Zoals te verwachten valt, ben je daar snel mee klaar. Gauw een paar foto's en wegwezen maar weer. Althans dat dacht ik, maar er kwam een meneer op mij af die mij vroeg of ik geïnteresseerd was in molens. Op mijn bevestigend antwoord vroeg hij mij om even mee te komen, want hij had iets leuks te vertellen.

Wat blijkt namelijk het geval, de persoon in kwestie bleek de eigenaar van de molenstomp te zijn. Deze meneer ing. J. Arthur Verdoorn is sinds 1984 eigenaar van het complex, bestaande uit molenstomp, molenaarshuis en bijgebouw waarin vroeger het mechanische maalbedrijf was gehuisvest. De heer Verdoorn is eigenaar van een klein bedrijf, EPM, een high-tech bedrijf waar zeer gespecialiseerde technische apparatuur wordt gemaakt, onder meer om luchtvervuiling te meten. Het bijgebouw heeft door zijn toedoen in de loop der tijd een grondige opknappbeurt ondergaan, evenals het molenrestant welke is gezandstraald, opnieuw gevoegd en voorzien van een nieuw rietdek op een beschoten kap. Het was nog voor zijn tijd, in 1947, dat de bovenbouw van de molen is gesloopt, waarbij de onderdelen deels zijn gebruikt voor de verbouwing van het molenaarshuis. Omdat er van de molen 'slechts' één foto bekend was uit 1933, waarbij de molen ook nog gedeeltelijk schuil ging achter een grote boerenschuur en bovendien nog zonder wieken, besloot de eigenaar om een beloning van fl. 1000,- uit te loven die zou leiden naar een complete foto van de molen. Uiteindelijk is hij

gevonden met hulp van de groep dames van "streekeigen" uit Sleen die een fotoalbum onder ogen kregen van de dochter van de fotograaf: de schoolmeester Hendrik Jan Knol die de Ermer school van 1916 tot 1929 diende en toen naar Sleen verhuisde om aldaar bovenmeester te worden. Hij maakte de foto in 1923, in het vroege, schelle ochtendlicht van de opkomende zon. Prachtig! Bovendien ontwikkelde hij het glazen negatief en maakte er in zijn eigen donkere kamer afdrukken van. Stelt u zich dat eens voor. Geen elektriciteit, alleen ijzerhoudend pompwater en wat flesjes chemicaliën. Hij moet wel een geweldig veelzijdige schoolmeester zijn geweest. ¹⁾ Dankzij de dochter, mevrouw Moné-Knol uit Paterswolde, kunnen we het fraaie resultaat in 'De Utskoat' publiceren Naar ik heb begrepen is de beloning van fl. 1000,- verdeeld over de tipgever en aan de dames van "streekeigen" uit Sleen. De heer Verdoorn was een boeiende spreker, we hadden nog wel een tijdje door kunnen gaan, want hij is ook nog in het bezit van een omvangrijke verzameling blikken speelgoed uit lang vervlogen tijden. Maar ik was genoodzaakt om er een eind aan te breien. Na een lekkere rijpe pruim uit eigen tuin te hebben gekregen, nam ik afscheid van de heer Verdoorn waarna ik richting Sleen vertrok.

Bij de foto:

Dit is hem dan. De 1000 gulden molenfoto (repro: H. Noot)

Twee volle

Hier aangekomen bleek de achtkante stellingmolen stil te staan. Naar ik achteraf hoorde schijnt hier een molenaarsprobleem te zijn. De alhier werkzame vrijwilliger heeft twee molens onder zijn hoede zodat deze molendag voor hem verdeeld is over deze twee molens. Zo te zien was de molen onlangs geschilderd, want hij stond schitterend te blinken in de zon. Mede hierdoor kon ik het niet laten om nog maar een plaatje te schieten, ondanks dat ik deze molen enkele jaren geleden nog heb gefotografeerd met 'twee' volle zeilen.

Verder maar weer, nu naar Noord-Sleen. Hier aangekomen eerst maar weer tijd maken voor een kop koffie en brood waarbij ik ondertussen genoot van de draaiende molen. Overigens ook hier draaide de molen met twee volle zeilen i.p.v. bijvoorbeeld vier korte halve. Na de nodige foto's te hebben gemaakt weer gauw verder.

Aalden was m'n volgende bestemming. In dit dorp aangekomen zag ik een in de zon staande prachtige oude kerk waarvan ik ook maar gauw een paar dia's heb gemaakt. Het was alweer jaren geleden dat ik hier geweest was, ik weet nog dat het aan 't eind was van een Drentse molendag, dus de zeilen waren toen al gestreken. Ook kan ik mij herinneren dat we toen zeer gastvrij zijn ontvangen door de actieve vrijwilligersploeg onder het genot van een alcoholische versnapering. Of er nog wat over is van deze actieve ploeg weet ik niet. Wel zag ik een wat oudere molenaar met een wel heel jonge hulp, die zo te zien al zeer bedreven was in het behandelen van de molenzeilen. Deze molen stond te draaien zoals het hoorde, twee volle en twee lange halve, even later teruggebracht naar vier lange halve.

Na nog even wat souvenirs en een prachtige ansicht te hebben gekocht (luchtopname), vervolgde ik mijn weg richting Emmen. Hier had ik het voornemen om het restant van een voormalige achtkante stellingmolen te fotograferen. Onlangs heb ik in het maandblad 'de Molenwereld' gelezen dat deze stomp getransformeerd zou worden tot kapperszaak. Aangezien de verbouwingswerkzaamheden direct na de bouwvakvakantie zouden beginnen, was er dus haast geboden om dit restant nog even in de huidige situatie te vereeuwigen. Ik was zo te zien juist op tijd, want de voorbereidende werkzaamheden waren al begonnen.

Onmetelijke ruimte van de veenkoloniën

Op naar mijn volgende bestemming, nu weer een complete molen en wel de achtkante beltmolen "De Hondsrug" te Weerdinge. Rijdend van Emmen naar Weerdinge rijd je over een hoge rug, de 'Hondsrug' genaamd. Vanaf hier zie je een groot verschil in het landschap. Als je naar links kijkt zie je de onmetelijke vlakke van de veenkoloniën, terwijl de Hondsrug zelf ter plaatse overwegend bebost is. Bij de molen aangekomen bleek deze stil te staan. Jammer want deze molen heb ik jaren geleden, kort na de restauratie ook al eens bezocht maar stond ook toen stil. Hij zag er overigens nog uit als kort na de restauratie, dus hij is goed onderhouden gebleven. Toch maar een paar foto's gemaakt en verder maar weer.

Emmercompascuum, molen "Grensvzicht" was de volgende molen die ik aandeed. Deze achtkante stellingmolen, eigendom van de heer J.H. Geerdink stond hard te draaien zonder zeilen. Vanaf de aangrenzende 'SVR' camping (ook eigendom van de heer Geerdink) met de zon in de rug een aantal foto's gemaakt, waarna ik nog even snel een kijkje onder in de molen heb genomen. Maar goed ook, want hier was de nieuwe Drentse molenbrochure te koop welke ik nog niet had. Hierop staan alle Drentse molens afgebeeld. De molenaar bood mij nog een kop koffie aan, gelukkig wachtte hij mijn antwoord niet af zodat ik, nadat hij naar boven was gegaan, er snel vandoor ging richting Barger Compascuum.

In deze plaats vinden we het veenmuseum, waar het vroegere leven in het veen is nagebootst in de vorm van talloze gereconstrueerde huisjes en verder alles wat met het afgraven van veen heeft te maken. Het was alweer reeds vele jaren geleden dat ik hier geweest ben met een excursie van de 'Vereniging Vrienden van de Groninger Molens'. Echter toen stond de achtkante stellingmolen "De Berk" er nog niet, want die is er pas in 1983 neergezet. Dus dit was een molen die ik nog nooit in levende lijve had gezien en dat werd dus tijd. Omdat ik niet van zins was om fl. 18,50 neer te tellen voor een bezoek aan een molen, heb ik aan de dame achter de balie van het museum uitgelegd dat ik bezig was om in record tempo een groot aantal van de Drentse molens te fotograferen. Ik kon haar ervan overtuigen dat ik alleen de molen even kwam fotograferen en dat ik binnen 10 minuten weer terug zou kunnen zijn. Helaas is er van dit voornemen niet veel terecht gekomen want de molenaar bleek een gezellige prater te zijn, bovendien had ik niet meer de illusie dat ik na deze molen nog een draaiende molen aan zou treffen want het was inmiddels 17.00 u. geweest zodat de meeste molens inmiddels wel stil zouden staan. Bovendien vertelde de molenaar mij dat verschillende Drentse molenaars op tijd zijn opgehouden met draaien/openstellen van hun molen omdat ze om 16.00 u. bij de officiële opening van de molen van Wachtum wilden zijn. De molenaar van "De Berk" is samen met een andere collega fulltime in dienst van de 'stichting veenmuseum'. Dit houdt in dat ze zeven dagen draaien/malen en drie dagen vrij zijn. In de wintermaanden zijn ze naar ik meen drie à vier maanden achtereen vrij. Ik wou direct wel met ze ruilen, want niets lijkt mij mooier dan dat. De molenaar blijkt ook een actieve assistent te hebben die, naar hij zei, alle molens van Nederland kent. Jammer dat hij niet aanwezig was, want ik had hem graag even willen overhoren, en andersom. Ondanks dat de andere molens inmiddels stil zouden staan, besloot ik toch nog maar even naar Erica te rijden om de achtkante stellingmolen "Heidebloem" te fotograferen. Deze stond er ondertussen verlaten bij, dus ook hier snel een paar foto's en verder maar weer richting Zuidbarge waar beroepsmolenaar Jan Omvlee de achtkante stellingmolen "Zeldenrust" bemaalt.

Hier aangekomen bleek men juist bezig om het gehele complex af te sluiten. Het bedrijf bestaat nl. niet alleen uit het ambachtelijk korengemaal, maar in het gebouw naast de molen is een dierenpeciaalzaak, annex zaadhandel en tuincentrum gevestigd. Ik mocht nog gauw even een foto maken van de molen waarna het hek op slot ging.

Missie geslaagd

Nu was de dag bijna om, maar op de terugweg wou ik nog een tweetal molenrompen bezoeken.

De eerste was die van Nieuw Weerdinge. Deze, een in 1878 gebouwde achtkante stellingmolen, ging bij de grote veenbrand in 1818 verloren, maar herbouw volgde in 1880-1881 met restanten van een watermolen uit de buurt van het Groningse Noordhorn. In de jaren 1927-1928 werd deze molen vervolgens onttakeld tot op de stenen onderbouw welke er tot op de dag van vandaag nog steeds staat. Omdat bijna het gehele complex is omgeven door een afgesloten hek, was ik genoodzaakt om halsbrekende toeren uit te halen. Eerst door een aardappelland baggeren en vervolgens met blote benen tussen de brandnetels en distels door om mij vervolgens op een ongeoorloofde manier toegang te verschaffen tot het complex. Hierbij ben ik ook nog gestoken door één of andere steekmug, waardoor ik de rest van de week met een behoorlijke bobbel aan mijn hals heb rondgelopen. Maar goed, mijn missie was geslaagd en ik ben gauw vertrokken naar mijn laatste eindbestemming, Nieuw Buinen.

Na lang zoeken alhier kwam ik, door te vragen aan de buurtbewoners, erachter dat deze molenstomp, vermoedelijk van het type achtkante stellingmolen, een aantal jaren geleden was gesloopt.

Hiermee eindigt voor mij deze zeer geslaagde Drentse molendag. Toen ik thuiskwam was het dan ook reeds 20.00 u.

1.) Een groot deel van de betreffende tekst met alle historische gegevens is overgenomen uit het artikel over "stompen" in Drenthe door Jim van Opijnen uit "Stellingnieuws" no. 11, dec. 1985 van de Molenstichting Drenthe. Het is opgesteld door de heer Verdoorn.

Harmannus Noot, Haren Gn.

Bij de foto's van Harmannus Noot

Bij 4 foto's op 1 pagina

Linksboven: De hoge molen van Hoogeveen is moeilijk te vinden

Rechtsboven: De zeilen van de molen van Wachtum zijn ietsje te klein. De linker bovenhoektuouwen zitten vast aan het hekwerk.

Linksonder: In Dalen vinden we de reus onder de Drentse molens

Rechtsonder: In Veenoord gaat het bord "geopend voor bezoekers" toch nog maar naar buiten.

Bij de twee foto's naast elkaar:

Links: Op de beltmolen van Aalden was de 'jongste' vrijwillige molenaar in opleiding in actie. Op de foto is hij bezig met het zwichten van de zeilen.

Rechts: "Albertine in Noord-Sleen is genoemd naar de echtgenote van de toenmalige eigenaar J. Schepers. De molen is in 1905 naar hier overgebracht vanuit het Groningse Usquert.

Molens in en rond Leeuwarden (2)

Spinnekop Terpzigt bij Marssum

In een serie over molens in en rond Leeuwarden zond Chris Visser ons, in het kader van het jubileum van de Stichting Molens in Menaldumadeel, een artikeltje met foto's van de Marssumer spinnekop "Terpzigt". Het spinnekopje kwam als tweede in het bezit van deze stichting.

De poldermolen Terpzigt heeft zijn naam te danken aan de boerderij Terpzigt. De molen staat onder Marssum, tussen Marssum en Deinum, nabij Hegedyk 44, naast het viaduct te

Marssum. Het bouwjaar van de spinnekopmolen is 1887-1888. Terpzigt verving een molen die in 1887 is afgebroken. In de jaren zeventig van de vorige eeuw stond de molen in het land met één roede (Foto 1). De binnenroede is tijdens een storm van de molen gewaaid. Eind jaren zeventig had de molen helemaal geen roeden meer en verkeerde in een deplorabele toestand. De restauratie begon in de nazomer van 1980 en werd uitgevoerd door molenaar Dijkstra uit Gytsjerk. Op 27 mei 1981 werd de molen officieel in bedrijf gesteld. Van de spinnekopmolens die Friesland nog rijk is, is Terpzigt de kleinste. De molen staat wel op klippen. Terpzigt bemaalde de 14 Ha. grote polder 'Tolsma' van A. Tolsma en J.B. Miedema uit Marssum. Na Tolsma werd Wassenaar eigenaar van het bedrijf. Eind jaren zeventig van de vorige eeuw kocht de Stichting Molens in Menaldumadeel de spinnekop van de Familie Wassenaar voor de symbolische prijs van een florijn of Hollandse gulden. De restauratie kostte Hfl. 85.000,- en werd voorgefinancierd door Vereniging 'De Hollandse Molen' en Gemeente Menaldumadeel, daarna door het Prins Bernhardfonds en de ANWB. De officiële opening in mei 1981 werd verricht door de oud-eigenaar Auke Tolsma en de nieuwe molenaar Jannien Wildervanck-van 't Eind uit Haskerhorne. Mevrouw Wildervanck overleed helaas al in 1984. Daarna kwam Bert Prins als vrijwillig molenaar en die werd weer opgevolgd door Jaap de Jong. Volgens het nieuwste jubileumboekje van de stichting wordt thans naar een vrijwillig molenaar gezocht. De molen is nu afgesloten van de Friese boezem en kan alleen rondmalen.

Bronvermelding

15 jaar Stichting Molens in Menaldumadeel, Menaldum 1991
De drie provinciale molenboeken. Leeuwarden 1971, 1980 en 1995
25 jaar Stichting Molens in Menaldumadeel

Chris Visser

Bij de foto's

1. Terpzigt met één roede in juni 1976.
2. Opname tijdens de restauratie op 2 september 1980
3. Terpzigt na de restauratie van 1980-1981. Opname 18 juli 1999

Aanvulling op “De laatste molen aan het Kalverdijkje”

In het vorige nummer publiceerden we een artikel van Chris Visser over de opkomst en ondergang van de Camminghabuursterpoldermolen. Inmiddels heeft Visser de lijst van molenaars achterhaald. Die treft U hieronder alsnog aan.

De eerste molenaar - in de archiefstukken voor het eerst in 1851 genoemd - was Tjitze D. Jonker. De eerste molenaar bleef dat bijna een halve eeuw tot Jonker begin 1896 overleed. Zijn opvolger was zijn zoon Sjoerd Jonker. Ook de tweede molenaar bleef bijna een halve eeuw deze functie uitoefenen. In maart 1941 wordt Sjoerd Jonker opgevolgd door zijn zoon Tjisse Jonker. In tegenstelling tot zijn vader en grootvader blijft de derde molenaar Jonker slechts vier molenaar en bedankt voor deze functie in maart 1947, waarna hij naar de provincie Groningen vertrekt. De vierde molenaar bleef ook maar kort (1947-1953), deze was Gerrit Woelinga. De vijfde en laatste molenaar is Koop Gatsonides uit Boksum van ca. 1953 tot 1970.

Klokkenroof

Kort na het verschijnen van de vorige Utskoat kreeg Martin van Doornik een brief uit Wirdum over de klokkenroof. Hij gaf toen een reisimpressie n.a.v. de Nationale Molendag en kwam toen ook in Wirdum. Wij willen U de reactie niet onthouden.

De foto's van de Duitse klokkenroof in 1943 zijn niet genomen door mijn grootvader, maar het kerkbestuur had ze in meerdere exemplaren door het dorp verspreid, waardoor mijn opa ze heeft gekregen. Het door mij beschreven formaat en de gegolfde witte randen kloppen volgens het kerkbestuur. De bijzondere klokken zijn na de oorlog gelukkig terug gevonden en weer in de toren opgehangen. De restauratie van de klokken begin dit jaar betreft het repareren van de "Lytse" uit 1338, de oudste klok van Friesland. Door het instorten van de toren eind 16e eeuw heeft hij een scheur gekregen, welke in de oorlog tijdens het transport naar Duitsland nog erger is geworden. De klok was eind 1999 voor de tweede maal naar Duitsland vervoerd, waar de scheur is gerepareerd. Het gestoelte van de klokken in de toren zijn hersteld en nu kunnen de klokken weer goed luiden. Op dat geluid hebben de Wirdumers sinds 1593 moeten wachten! Aldus het kerkbestuur van Wirdum.

Martin E. van Doornik

Molens van het Bildt (deel 2)

Als vervolg op het artikel over molenbranden in het Bildt zond de heer S. Andringa uit Noordwolde ons ook het tweede artikel uit de "Geschiedenis van het Bildt" deel 2 1700-1795 door H. Sannes.

Toen reeds twee molens aan de Noorderweg te St. Anna-Parochie

Behalve de oude rogmolen, was er even noordelijker aan de Noorderweg te St. Anna-Parochie blijkbaar omstreeks 1697 een tweedemolen gesticht, een peldegarstmolen¹⁾. In de vergadering der Staten van Friesland van 13 Mrt 1751 was ingekomen een request van Jacob Bartels pelmolenaar te St. Anna-Parochie, waarin hij klaagde, wegens de situatie van zijn molen niet in staat te zijn zoveel waren te debiteren, dat hij de Taux die pelmolenaars jaarlijks aan het Land moesten opbrengen, kon voldoen en dat hij daardoor van zijn kostwinning zou verstoken raken, indien de Staten zich hielden aan de resolutie, dat molens, die niet voor een bepaald bedrag per jaar omzetten, moesten worden stilgelegd en afgebroken.

Hij verklaarde evenwel, dat zijn molen zodanig is geplaatst, dat de opzichters bij de rolmolen ook zijn molen gemakkelijk konden *"tewachtneemen en tevoren ook altijd hebben opgepast, alsoo derselver woon en wachthuis ruijm 17 roeden (1 roede is twaalf à dertien voet) van de pelmolen af staat"*

Hij verzoekt daarom van de betaling der Taux te mogen worden ontheven en *"dat hem permissie mocht worden gegeven om de impost der granen, die hij zou pellen, bij de collecteur voor het gemaal te geven tegen 6 ½ st. het lopen en zulks onder het opzicht van de chargers bij de Rogmolen geposteerd, zich verder onderwerpende aan alle regelementen op de Rogmolens vastgesteld of nog vast te stellen."*

De Staten hebben na onderzoek en rapport van de hoofdcommies Binkes besloten (13 maart 1751) dit verzoek toe te staan, met last aan Binkes om deze molen door de opzichters bij de Rogmolen te doen oppassen en waarnemen, en met sloten te doen voorzien. (als de opzichters afwezig waren, werden de molens vastgezet, zodat ze niet konden malen) en te zorgen dat Jacob molenaar zich nauwkeurig aan de reglementen zou houden.

De eerste molenaar op deze molen Nanne Bouckes geweest 1697-1727. Op de Rogmolen was in de jaren 1750 Harmen Bartels molenaar, die wel een broer van Jacob geweest kan zijn.

Die pelmolen is in Nov. 1860 door den eigenaar gebruiker Tjalling Lijkles Lijklema op afbraak verkocht.

1) Recesboek het Bildt, a 12, op 11 Okt. 1697

Bij de foto:

Dank aan het Gemeentearchief voor de reproductie van de antieke prent van de molens van St. Anna Parochie. (S. Andringa)

En zo meer ... over De Tol

De schoonheid van molens is in hoofdzaak een kwestie van esthetiek. Daar waar de een gaat voor de grote achtkanten, zal een ander lyrisch kunnen verhalen van de kleine boerenmuontsen. Weer anderen wijzen op de fraaie biotoop, die menig molen eertijds had, soms nog heeft en mede accent verleent aan het eigenlijke werktuig. Een voorbeeld bij uitstek is de in de oorlogsjaren gesloopte korenmolen De Bazuin te Harlingen, waar overigens meerdere fraaie molens stonden. Eén daarvan, en wellicht de fraaiste, is de in 1907 verbrande Tol, afkomstig uit Zaandam, die als vervanger van de negen jaar eerder verbrande korenmolen De Leeuw van P. Friso diende.

De Tol, waarvoor de windbrief op 10 september 1716 aan Lourens Symonsz Tol werd verstrekt, stond in het Zaandamse Oostzijderveld, aan en ten westen van De Weer, een brede vaart in het Peldersveld, waar vele pelmolens gesitueerd waren. De hedendaagse omgeving is dermate veranderd, dat van een regelrechte metamorfose kan worden gesproken. Naast de nog bestaande Weer loopt het taluud van de A8, bekend van de dagelijkse Coentunnelfile. Ten westen staan de grote Euroflats en in het noord-oosten is de woonwijk Het Kalf gebouwd. De bijgeplaatste foto toont De Tol, malend op het noorden. Een juweel van een foto van deze fraai getailleerde pelmolen.

Op 1 september 1740 presenteren de executeurs van het testament van Elisabeth Corver 1/3 part in de pelmolen De Tol, tot mei 1741 in huur gebruikt door Hendrik Gerritsz. Groenvelt voor *f* 327,10. Opbrengst hier *f* 2110,--. Op 15 maart 1772 verwerft Cornelis Groeneveld, krachtens testament van Wed. Gerrit Groeneveld, De Tol voor *f* 7.000,--. Op 21 mei 1808 komt in veiling “Een capitale welgeconditioneerde Pelmolen genaamd de Tol (.) Kooper Teeuwis Duyves voor *f* 2700,--.” Een waardedaling, die ongetwijfeld is toe te schrijven aan de moeizame economische toestand rond de Franse tijd. De laatste Zaanse eigenaar is H. Hondius, die De Tol in februari 1899 voor afbraak naar Harlingen verkoopt.

De Tol wordt aangewend als vervanger van de in het voorgaande jaar verbrande De Leeuw, welke in 1845 voor D.J. Sluiter bij de Kerkpoort wordt gebouwd. Zeven jaar later reeds wordt De Leeuw naar de Zuiderstraat, op het zuidoost-bolwerk verplaatst, waar deze korenmolen tot de fatale brand van 1898 heeft gestaan. Nadien is op zijn plaats De Tol herplaatst, die in de nacht van 22 op 23 januari 1907 eveneens in vlammen opgaat.

Met deze brand eindigt de 191-jarige historie van een fraai gevormd Zaanse achtkant, dat ondanks het korte verblijf alhier, ook in Harlingen niet misstond!

H. IJskes

Bij de foto's:

Merkwaardige molens (1)

In het verleden hebben we heel wat foto's opgenomen met merkwaardige gevluchten om te laten zien dat er meer is dan alleen maar oud-hollandse wieksystemen: de bekende vierwiekers die voorzien zijn van zeilen om meer energie uit de beschikbare windkracht te halen. De heer A.M. van Dop uit Naaldwijk zond ons nu iets geheel anders "*omdat er niet veel spectaculairs meer gevonden en aangemeld wordt*". We nemen zijn suggestie, om een ander onderwerp aan te snijden, graag over. "*Daar móet wat zijn wat waard is te tonen bij zoveel molenkenners in den lande,*" aldus de molenaarszoon van Buitenpost. Met bijgaande foto geeft hij meteen aan in welke richting hij denkt. De 'startfoto' toont ons een Oost-Friese molen die we zouden kunnen onderbrengen bij het nieuwe molentype "stapelmolen". Je kunt zeggen wat je wilt, maar er is hier toch zeker sprake van een harmonisch op elkaar afgestemd geheel. Een klein slank poldermolentje van het muontstype, afkomstig uit Riepsterhammich, is bovenop een voormalige, onttakelde en van kap 'berooft' beltmolen in Völlerfehn (Landkreis Leer) geplaatst, waarschijnlijk op het boventafelement. De belt zoekt U tevergeefs, want die is afgegraven en was zo'n twee meter hoog. De stellinghoogte bedraagt ongeveer 12 meter. De molen zelf vertoont overigens ook nog de nodige bijzonderheden: het gevlucht is voorzien van zelfzwichting (vlucht ongeveer 17 meter) en achter op de kap is een windroos geconstrueerd die de molen automatisch op de wind houdt. Dit systeem is in Nederland alleen nog aan te treffen op de korenmolen De Sterrenberg in het Drentse Nijeveen. Voor de schuur is opnieuw iets spectaculairs te zien: het model van een standerdmolen met zelfzwichting en windroos. Van Dop suggereert dat deze "speelmolen" gemaakt is naar de voorganger van de beltmolen. Aangezien die beltmolen in 1814 is verrezen, zal de voorganger-standerdmolen wel geen zelfzwichting en zelfkruiroos gehad hebben, maar een standerdmolen als mogelijke voorganger is natuurlijk heel goed mogelijk. De molen van Völlerfehn werd in 1950 onttakeld en acht jaar later hersteld door de bekende molenmaker Bern. Goldenstein. We zeggen Van Dop hartelijk dank voor zijn bijdrage en hopen dat onze lezers aan zijn oproep gehoor zullen geven en "merkwaardige molens" zullen opsturen. Foto's wel te verstaan.

Uit ons prentenkabinet

"De wipmolen van 'Uit ons prentenkabinet' (Utskoat 2000-99) is in 't geheel geen Friese molen, maar de nog bestaande molen van de v.m. Schoter Veenpolder in Haarlem," aldus de heer J.S. Bakker uit Moerkapelle.

Aanvullende informatie kwam van Erwin Esselink uit Delft. Hij schreef: "*Deze typisch Noord-Hollandse wipmolen dateert waarschijnlijk uit de 17de eeuw. Doordat de omgeving van de molen omstreeks 1920 door de stadsuitbreiding van Haarlem steeds verder bebouwd raakte werd besloten een gemaal te bouwen. Dat gemaal kwam in 1922 gereed, waarna de molen buiten bedrijf gesteld werd. Op de foto in de Utskoat is de molen zo te zien al buiten bedrijf, dus dan moet deze foto tussen 1922 en 1925 gemaakt zijn. Het molenaarshuis, dat op de achtergrond te zien is, bestaat ook nog steeds. De molen draait nog regelmatig en wordt tegenwoordig 'De Stoop' genoemd. Als ik het goed heb is dat naar de laatste molenaar van de molen, die v.d. Stoop heette."*

In verband met de omvang van dit nummer en de plaatsing van veel historisch fotomateriaal nu geen nieuwe onbekende. Volgend jaar hopen we de draad weer op te pakken met een heel bijzondere opname. Nieuw onbekend materiaal is ook weer welkom.

Oproep

Het Engelse tijdschrift *Stationary Engine* wil voor de “motorentoerist” een overzicht samenstellen van interessante adressen waar stationaire motoren (liefst in werking) bezichtigd kunnen worden. Vooral plaatsen waar de motor nog in zijn oorspronkelijke omgeving staat en verzamelaars van grote motoren, die graag bezoek krijgen, worden gezocht. Ook molens met een stationaire motor horen hier vanzelfsprekend bij. Verzamelaars en molenaars die graag op deze lijst vermeld willen staan, kunnen zich bij ondergetekende aanmelden. Graag volledige adressen, telefoon, eventueel openingstijden en wat er te zien is doorgeven aan mij. Ik zorg dan voor een verdere afwerking.

Bauke Bos, Heemstrastraat 20, 8521 KH Sint Nicolaasga (tel. 0513-432782)

Molenliteratuur

Twee nieuwe Friese molenboekjes verschenen

Recent zijn een tweetal Friese molenboekjes verschenen, “De Aylvapoldermolen, Sieraad in de wijde ruimte” van Bauke Boersma en Hinne Bokma alsmede “De Babuurstermolen bij Tjerkwerd” van Gerben D. Wijnja. Beide boekjes ademen een eigen sfeer en zullen lezers ongetwijfeld menig aangenaam uur bezorgen.

Het boekje over De Aylvapoldermolen is verschenen naar aanleiding van de opening van de gelijknamige molen door Mevr. A. Jorritsma-Lebbink, Minister van Economische Zaken, die tevens de openingshandeling verrichtte en het eerste exemplaar kreeg uitgereikt. De huidige Aylvapoldermolen is afkomstig uit Hallum, Ferweradiel, waar oprukkende industriële bebouwing de molen Vijfhuizen dusdanig in de verdrukking bracht, dat voor eigenaar Stichting De Fryske Mole verplaatsing de enige oplossing leek. Het gemis van de in 1959 verbrande poldermolen bij Burgwerd leidde in 1980 tot het oprichten van de Stichting Aylvapoldermolen, die na 20 jaar de inspanningen beloond zag in de realisatie van de herplaatsing van de Halluermolen op het oude molenerf van de Aylvapoldermolen. Op heldere wijze wordt de geschiedenis van de Tjaerdt van Aylvapolder, die de oudst gereguleerde polder in Fryslân is, beschreven van de stichting in 1680 tot de opheffing in 1999. Aan molen en molenaars zijn twee hoofdstukken gewijd, voorzien van fraai fotomateriaal. Ook de huidige, vrijwillige molenaar, Siem Kamstra wordt aan het woord gelaten: *“Dit is in skitterend plakje. Je sjogge út oer de landerijen, je hearre de skries - wat wol minske no noch mear?”*. De hoofdstukken Verplaatsing en Opbouw, alsook Een molen in Verdrukking bieden boeiende leesstof, verrijkt met fraaie foto's. Het boekje is gelijmd, heeft 43 pagina's, is voorzien van een schitterende kleurenfoto op de voorkaft en kan voor f 15,-- inclusief verzendkosten worden besteld bij de Stichting Aylvapoldermolen, telefoon 0515-576555.

“De Babuurstermolen bij Tjerkwerd” van Gerben D. Wijnja kan worden gekenschetst als een echte “Wijnja”, met veel gevoel voor couleur locale. Het boekje bevat 40 pagina's boordevol informatie, verrijkt met veel historisch fotomateriaal. De strijd tegen het water in Fryslân is de rode draad door het gehele verhaal, want dat is wat dit boekje bovenal maakt tot wat het is: een boeiend verslag met de Babuurstermolen en z'n molenaars als middelpunt. Het tijdperk van molenaar Koopmans kenmerkt zich door het afwisselend Friese taalgebruik en geeft daardoor een geheel eigen karakter aan dit hoofdstuk. Ook de huidige molenaars, Kees Posthuma en Pier Zijsling komen uitgebreid voor het voetlicht, terwijl wordt afgesloten met een lijst van technische gegevens, inrichting, belangrijke adressen, verantwoording en literatuur. Het boekje kan voor f 15,-- inclusief verzendkosten worden besteld bij Gerben D. Wijnja, telefoon 0515-579348.

Beide uitgaven zijn een aanrader voor de liefhebber van Fryslân en, in het bijzonder, z'n (polder)molens! (HY)

Hinne in de molen

Tekeningen van Hinne Terpstra van het interieur van diverse Zaanse industriemolens met een toelichting door Co Rol zorgen voor een verrassende uitgave. Een juweeltje.

Vereniging De Zaaansche Molen pakt, naast de plannen voor de wederopbouw van zaagmolen Het Jonge Schaap, goed uit met haar 75 jarig jubileum. Eerst verscheen een fraai vormgegeven jubileumboek en aan het eind van het jubileumjaar is daar dan nog een bijzondere uitgave aan toegevoegd over het tekenwerk van Hinne Terpstra.

Jaren geleden ontmoetten wij hem al eens in de oliemolen De Bonte Hen toen hij daar aan het tekenen was. We waren onder de indruk van zijn schitterende, gedetailleerde potloodtekeningen en merkten op dat zulk werk een uitgave in boekvorm verdiende. Dagblad Zaanstreek publiceerde in de afgelopen tijd wekelijks een tekening van hem en de mooiste kunstwerkjes zijn nu dan gebundeld en dus voor een groter publiek beschikbaar. Tevens is een tentoonstelling in het Zaaans Molenmuseum gewijd aan het werk van Hinne Terpstra.

Hij toont met zijn tekenen fragmenten van het interieur van de Zaanse industriemolens, in al zijn eenvoud, zonder opsmuk maar met een groot inzicht in de constructie van alles wat zo'n windmolen in zich draagt. Vooral tal van details maken zijn werk boeiend, zowel voor de oppervlakkige molenvriend als ook voor de in de techniek geïnteresseerde molenfreak.

De bijbehorende teksten zijn van Co Rol en die schrijver toont zich eveneens een groot kenner van de Zaanse molens. Zo is een boek ontstaan dat we de molenvrienden van harte kunnen aanbevelen. Ook de leerling-molenaars die zich de molenconstructies proberen voor te stellen aan de hand van beschrijvingen in de lesboeken zullen van dit boek heel veel kunnen opsteken.

Van het boek zijn 1250 exemplaren gedrukt. Belangstellenden zullen er snel bij moeten zijn, want nog voordat het boek verscheen was al driekwart van de oplage besteld. De prijs kon laag gehouden worden daar diverse Zaanse bedrijven in de boekenbranche geheel belangeloos meewerkten aan de uitvoering van dit prachtige boekwerk.

Ingebonden in harde koft met kleurenfoto. Het boek heeft een omvang van 128 pagina's (formaat 16x23,5 cm) en bevat 60 potloodtekeningen. De prijs bedraagt f 24,90 excl. verzendkosten. Uitgave van Vereniging De Zaaansche Molen (tel. 075-6215148). (GDW)

Bij de foto:

Hinne Terpstra aan het tekenen in oliemolen De Bonte Hen te Zaandam

Honderd Zaanse Molens

Nieuwe feiten over Zaanse molens- Aanvullingen op Duizend Zaanse Molens van Pieter Boorsma. Molenkenner Ron Couwenhoven beschreef in totaal 105 molens in dit nieuwste Zaanse molenboek dat geïnteresseerden in de molenhistorie van de Zaanstreek niet zullen willen missen. In februari volgend jaar komt dit boek op de markt. We hadden hierover vroegtijdig contact met de schrijver zodat we het nu al kunnen melden.

In september 1998 begon journalist Ron Couwenhoven een onderzoek naar aanvullingen op Duizend Zaanse Molens. Dit standaardwerk van Pieter Boorsma, medeoprichter van de vereniging De Zaanse Molen en eerste conservator van het Molenmuseum in Koog aan de Zaan, werd in 1950 gepubliceerd en in 1968 heruitgegeven, maar helaas bleef de uitzonderlijke inventarisatie van het Zaanse molenbestand van de voormalige Koger molenmaker en molenaar zonder aanvullingen.

Er zijn na de eerste verschijningsdatum van Duizend Zaanse Molens een groot aantal publicaties geweest met betrekking tot de Zaanse molenindustrie, waardoor een reeks van nieuwe gegevens boven tafel kwam. En nog steeds duiken er onbekende feiten op.

Van ruim 100 Zaanse molens vond Couwenhoven, die een nazaat is van de bekende Zaanse molenfirmant Couwenhoven, aanvullingen op de inventarisatie van het Zaanse molenbestand, zoals vroegere data, waarop de molens in de stukken voorkomen, latere data van sloop en

verplaatsingen naar elders. Maar ook onbekende functies, die de molens hebben gehad, kwamen boven water. Bovendien werden dertien molens gevonden, die niet in Duizend Zaanse Molens zijn opgenomen en een plaats verdienen op de uitgebreide molenlijst van de Zaanstreek. Ook werd een molen aangetroffen, die niet in de lijst thuis hoort, omdat het om de bijnaam van een al bestaande molen gaat. Dit is de Grauwe Papierbaal, waarvan is vastgesteld dat het een pseudoniem voor De Kauwer in Westzaandam is. Dit was één van de eerste papiermolens in de Zaanstreek.

Pieter Boorsma registreerde in totaal 990 molens, die in de loop der eeuwen in de Zaanstreek hebben gestaan. Hij telde daarbij een molen, die afbrandde of gesloopt werd en op dezelfde plaats onder dezelfde naam werd herbouwd, voor één molen. Het werkelijke aantal molens, dat in de Zaanstreek werd gebouwd, ligt daardoor aanzienlijk hoger dan 990. Immers, molens die vaak vele tientallen – zo niet honderden - jaren dienst hadden gedaan en vervangen werden, waren – door voortschrijding van de techniek – vaak zeer verschillend aan hun voorgangers. Hierdoor komt het aantal molens, dat in de streek werd gebouwd, rond de elfhonderd.

In de uitvoerige brandkroniek die in Duizend Zaanse Molens is opgenomen, zijn 404 molenbranden opgenomen. De lijst start omstreeks 1572 met de brand in de korenmolen in Westzaandam, die vermoedelijk door Spaanse troepen werd aangestoken om zo de opstandelingen in het gebied een mooie uitkijkpost op de omgeving te ontnemen en de opstandige bevolking bovendien te treffen in hun voedsel voorziening. De molen was immers onontbeerlijk bij de productie van meel ten behoeve van brood, het volksvoedsel nummer één. Een aantal branden ontbreken in de uitvoerige lijst, die Pieter Boorsma aan de hand van talloze brandboekjes, die door heel wat Zaanse kanters werden bijgehouden, opstelde. Een zeer goede bron voor de negentiende eeuwse branden zijn de notulenboeken en de bewaard gebleven correspondentie van het Olieslagers- en het Papiermakerscontract. Deze branden zijn in dit boek ook beschreven aan de hand van achterhaalde krantenberichten.

In dit boek is ook een uitvoerige lijst opgenomen, waarin is vastgelegd wanneer de laatste restanten van Zaanse molens verdwenen. Deze lijst werd samengesteld door de Koogse molenliefhebber Ohlen, die hem beschikbaar stelde voor dit werk.

Honderd Zaanse Molens telt 110 bladzijden in het formaat 21x21 cm. Het is voorzien van z'n 50 foto's en andere illustraties. Er wordt naar gestreefd het boek in februari beschikbaar te hebben. De prijs bedraagt f 29,50 (excl. verzendkosten). Het kan worden besteld bij Stichting Archief Ron Couwenhoven, Flevomeer 34, 1509 GP Zaandam (tel. 075-6310009) of per E-mail: koor@xs4all.nl

Er zal tevens een internetsite gemaakt worden over dit boek, waar men ook bestellingen kan doen. Deze website moet echter nog gebouwd worden. Er zullen illustraties op te zien zijn en fragmenten uit het boek. Plus aankondiging van het volgende project (Molenbranden), dat over een maand of acht, negen zal gaan verschijnen. De bedoeling is een serie te maken van twee boeken per jaar! (GDW)

Bij de foto:

Oliemolen De Strijd had ook een pelwerk. Dit gegeven werd door Couwenhoven boven water gehaald. De molen werd in 1721 ondergebracht in het Assurantiecontract voor pelmolens in de Banne Oost-en Westsanen, Kalverpolder en Nieuwendam. Dit was het zgn. Pelderscontract voor ladingen. Men verzekerde de geproduceerde en ongeproduceerde goederen, die in de molen lagen opgeslagen voor maximaal f. 2500,-. De molen is in 1949 verbrand.

Het jaar 1999 werd overschaduwed door het overlijden van de medeoprichter en voorzitter de heer K. Hellinga. In ons blad plaatsten we destijds een In memoriam.

Een grote wens van Kees, de realisatie van een eigen molenmakerswerkplaats, heeft hij helaas niet meer mogen meemaken. Inmiddels is dit eigen onderkomen officieel in gebruik gesteld door zijn vrouw Marie. De restauratie van de Marssummolen ondervond vertraging door slechte weersomstandigheden, maar ook die is onlangs gereed gekomen. Elders in deze Utskoat treft U een verslag aan.

Het spinnekopje Terpzigt heeft 95 uren onbelast gedraaid en kreeg schilderonderhoud, terwijl de molenmakers van Kolthof de schroef gangbaar maakten en nieuwe houten oplangers aan de buitenroede maakten. De schroef van de Puollen is uit z'n bak getakeld en wacht op restauratie of vernieuwing. De mannen van Kolthof hebben de útskoat van de Rentmeester ter hand genomen: de muurtjes vertoonden de neiging naar binnen te willen schuiven. Deze molen heeft 48 draaiuren gemaakt. De molen Hatsum kreeg een uur minder in het draiboek. Gemeld wordt dat de molen binnenkort een fikse onderhoudsbeurt zal ondergaan. Kingmatille bracht van de 45 draaiuren 39 malend door. De molen verkeert in goede staat van onderhoud. De Kievit maalde 90 uren. Het rechter voeghout werd aangelast met een kunststof epoxy-kop. Met eigen middelen zal worden getracht de windmotor "Heechhiem" maalvaardig te krijgen. Op 23 september 1999 heeft de stichting de "Amerikaan" overgenomen van de vorige eigenaar de heer F. van der Meer. Er waren vijf cursisten te weten Piet Nieuwenhuizen uit Wier, Piet de Jong uit Stiens, Tjeerd de Boer uit Marssum, Stef Mensinga uit Leeuwarden en Henk Veerdig van Vlieland die inmiddels woont in (!) de molen van het Ouddeel ten oosten van Leeuwarden. In onze vorige Utskoat schreef laatstgenoemde over zijn "Swarte Prinsch" zoals de molen thans wordt genoemd. Binnen het bestuur heeft de heer D. van de Witte uit Dronrijp de functie van vice-voorzitter op zich genomen. Het bestuur is gewend aan het eind van het jaar een snerdtag voor de vrijwilligers te organiseren. Dat vond plaats op 11 december. Van de gemeente kwam een brief over "trouwen in molens". Er werd toegezegd hierin te willen meewerken. Natuurlijk werd ook hier aan de Nationale Groet 2000 meegedaan en dat leverde positieve reacties op. Het verslag besluit met de mededeling dat het bestuur en de vrijwilligers veel medewerking mochten ontvangen van mensen buiten de organisatie en dat mag, ondanks de tegenslagen, toch ook weer hoop voor de toekomst geven. (GDW)

Cornwerder molen pronkt voorop kalender Molens in Nederland 2001

Voorde molenliefhebbers heeft uitgeverij Papillon in samenwerking met De Hollandsche Molen als vanouds weer voor een fraaie molenkalender gezorgd.

Voorop zagezegd onze eigen, pas gerestaureerde zelfzwichter poldermolen bij Cornwerd, een plaatje! Op de januariplaat pronkt korenmolen De Hoop te Wemeldinge, de Bovenste Plasmolen te Mook, een waterradmolen, is afgebeeld op die van februari, de Oucopse Molen, een wip te Nieuwersluis, staat op de maartplaat met volle zeilen te malen en feestelijk is die van april met drie vlaggende brandersmolens van Schiedam. De Bullemolen van Lekkum doet daar zeker niet voor onder. De betreffende meiplaat is geschoten bij de feestelijke opening die al weer enige tijd geleden plaats vond. De molen maalt met de zeilen voor. De afdruk van de molen van Zuidzande is een misser daar deze verkeerd is afgedrukt. Jammer. Schitterend is vervolgens weer de zelfzwichter De Eendracht te Sebaldeburen. De Hoop te Harderwijk zien we met volle zeilen malen op de augustusmaand en wel heel bijzonder is de septemberfoto van de met Zaans mooimakersgoed versierde

pelmolen van Westzaan. De plaat van de waterradkorenmolen De Haller bij Diepenheim is fraai, maar dat zijn eigenlijk alle foto's van dit schilderachtig gelegen molentje aan de Molenbeek. Met volle zeilen malend siert de naamloze stellingkoren- en pelmolen van Ganzedijk de novemberplaat en De Zandhaas van Santpoort doet dat in stemmige wintersfeer op de decemberfoto. De platen zijn geschoten door Jacques Tersteeg, A.J. de Koning en A. Hofsteenge. Afsluitend vertelt Leo Endedijk over elke molen de belangrijkste bijzonderheden zodat dit zeker een aanwinst is voor de kalender. Normale kalenders moeten die informatie node missen.

Kortom, voor betrekkelijk weinig geld heeft u het komende jaar elke maand weer een prachtige molenfoto aan de muur. Verzamelaars mogen deze kalender zeker niet missen voor hun collectie. De prijs bedraagt f 14,95. Voor toezending per post komt daar nog porto bij.

De kalender is verkrijgbaar in de boekwinkel en bij De Hollandsche Molen te Amsterdam. (GDW)

Kwaliteit in “Molens zo waren ze”

Wie kent ze niet: de molenboekjes in de serie “in oude ansichten”, boekjes in oblong-formaat die voor vrij hoge prijzen over de toonbank gingen in de jaren 70 en 80 en die nu alleen nog antiquarisch verkrijgbaar zijn. De echte liefhebbers en verzamelaars zullen ze allemaal graag in hun boekenkast willen hebben, maar ook voor hen is er nu goed nieuws. Slingenberg Boekproducties uit Hoogeveen is nu met een serie “zo waren ze” gekomen. Aan diverse steden en onderwerpen is inmiddels een deel gewijd en dat tegen de publieksvriendelijke prijs van f 12,50. Ook de molens zijn inmiddels in de reeks opgenomen.

Daarvoor tekende Ton Meesters. Hij maakte een keurige selectie uit de collectie molenkaarten van een ver vervlogen verleden. Nu eens niet afgewisseld met foto's, maar in het hele boekje treffen we alleen maar molenansichten uit de oude doos aan en die geven toch zeker een bepaalde charme aan deze keurig verzorgde uitgave. De plaatsen zijn alfabetisch gerangschikt en dus niet per provincie. Dat maakt het geheel afwisselend. De bijschriften zijn behoorlijk uitgebreid gezien de beschikbare ruimte. Ook Friese molens zijn vertegenwoordigd waaronder een heel mooie van de slanke stelling-korenmolen van Oudega (Sm.). Andere Friese plaatsen die vertegenwoordigd zijn zijn Bergumerdam (molen van Aalfs), Joure (de naar Dinther overgeplaatste oliemolen en aldaar afgebeeld), Dronrijp (de rogge- en pelmolen van Kuiken), Grou (zaagmolen De Jonge Falk), Hollum (De Verwachting op Ameland), Oppenhuizen (de spinnekop van de Oppenhuisterpolder), Sneek (onttakelde oliemolen De Monnik) en de nog bestaande molen in de Lindevallei bij Wolvega. In tegenstelling tot vorige uitgaven is deze reeks niet voorzien van een harde kaft, maar daar is de prijs ook naar. We spreken de hoop uit dat het niet bij deze ene aflevering zal blijven. Er is meer dan voldoende materiaal om er een vervolg aan te geven, ook per provincie of streek. We zijn benieuwd.

Het boekje is verkrijgbaar de De Slegte en filialen van Boekenvoordeel. Een aanrader! (GDW)

Molinologie presenteert themanummer over oliemolens

De Vereniging voor Molinologie in Nederland en Vlaanderen geeft een tijdschrift voor molenstudie uit dat twee keer per jaar verschijnt. Het laatste nummer staat geheel in het teken van oliemolens in Groningen en Drenthe.

In 1997 hield de vereniging een excursie en Frans Rutten schreef daarover een zo uitgebreid verslag dat er een nummer geheel aan kon worden gewijd. Zijn bevindingen zijn goed leesbaar op schrift gesteld en vertellen veel over dit boeiende molenbedrijf. Het geheel is volop geïllustreerd met prachtige foto's: hele oude en mooie actuele interieuroptnamen. Het artikel telt 55 pagina's in omslag op A4 formaat. Het nummer is te bestellen door overmaking van f 13,- op Postbank 6104927 t.n.v. Penningmeester TIMS-Nederland, Hondsdraf 17, 3738 TB Maartensdijk o.v.v. het gewenste nummer 13-2000, naam en adres. (GDW)

Molenaquarellen

In het Moleninformatiecentrum van Woudsend is een serie afdrucken van molenaquarellen te koop. De serie bestaat uit vijf platen (A-4 formaat incl. passe-partout) die de molens van de gemeente Wymbritseradiel in beeld brengen. De kunstenaar is Herman van Scherrenburg. Per stuk komt de prijs op f 2,75, maar de hele serie wordt aangeboden voor f 10,- incl. envelop. Het fraaie informatiecentrum heeft ook de in deze Utskoat afgedrukte oude foto van de Woudsender molen als ansicht in de verkoop voor f 1,25. Tevens zijn dubbele wenskaarten met envelop van 't Lam verkrijgbaar voor de prijs van f 2,45 (klein) of f 2,95 (groot). Een prachtige vierkleurenposter van deze molen kost een rijksdaalder. De genoemde bedragen gelden in de molenwinkel te Woudsend. Voor verzending komen er portokosten bij. In dat geval kunt U uw bestelling telefonisch opgeven in het molencentrum (tel. 0514-591659) of bij molenaar Cees Notenboom thuis (tel. 0515-577579). (GDW)

Windmolens van Friesland

In nummer 99 kondigden we het verschijnen van een ansichtkaartenserie over Friese molens aan. Inmiddels hebben we de kaarten gezien en melden U hieronder welke molens in de serie zijn opgenomen: Janum (poldermolen bij Dekemastate, nog met een roede), Janum (polder Offringa, een wrak gefotografeerd), Nieuwebildtdijk (De Noordster in zijn nadagen), Lollum (Triolum in zijn nadagen), De Bjusse – Oosterbierum (zelfzwichter voor de storm van 1972), Sneek (spinnekop 't Op), Vrouwenparochie (poldermolen voor de brand van 1973); Tzum (spinnekop met zelfzwichting op buitenroede), Leeuwarden (Camminghabuurstermolen in de jaren 60), Wirdum (de beide spinnekoppen met Kramersmolen in de zeilen). De uitgave werd mogelijk gemaakt door Stichting Levende Molens (tel. 0165-569060). Een aanrader, deze prachtige serie die gemaakt is naar unieke foto's. Geen verzamelaar die dit mag missen. (GDW)

Te koop gevraagd:

De molens van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden door: A.C. Enkelaar

Het boek is verschenen in 1993 en bevat 212 pagina's.

Reacties graag naar R.J Nauta te Oppenhuizen.

Tel. 0515 559454 of e-mail: ruurd.jakob@wolmail.nl

Over de prijs worden we het altijd eens!

Friese molens op internet

Jan Looijenga, vrijwillig molenaar molen Welgelegen Heerenveen, gaf ons het internetadres door van 'zijn' molen.

<http://home.hetnet.nl/~welgelegenheerenveen/index.html>

We houden ons aanbevolen voor meer molensites.

Aangeboden

De volgende provinciale molenboeken

Friese molens 1995 en Fries molenboek 1980 (behoeven geen nader commentaar); De Brabantse molens (het provinciale molenboek uit 1974, compleet met molenkaart. 618 pagina's, gebonden in harde kaft met stofslag);

De volgende boekjes in de reeks 'in oude ansichten'

Wijnja G.D. – Langs oude Friese windmolens; Visser H.A. drs. - Molens van Nederland 1; Visser H.A. drs. - Molens van Nederland 2; Visser H.A. drs. - Molens van Nederland 3; Egelie drs. GCM - Molens van Limburg;

Fryslân

Middelkamp A. - Birdaard, de Zwaluw 1987; Wijnja Gerben D. - Strijd in de Veenpolder; De Utskoat Special 1985.

Algemeen

Herman Besselaar – Molens van Nederland, een rondreis door onze molenwereld. Het bekende boek van de maand uit 1974, 134 blz. gebonden in A4-formaat. Voorzien van vele kleuren- en zwartwitfoto's; Bicker Caarten A. - De molen in ons volksleven; Bunskoekoek e.a. - Molenstudies 1989; Smit Jos - Molens in Nederland; Tieleman en Dros - Molens en klederdrachten 1949 fraai plaatjesalbum; Kerstnummers van het vakblad De Molenaar van de jaren 1987, 1994, 1995, 1996 en 1997 en het jubileumnummer 100 jaar de Molenaar van 1998. De nummers bevatten een veelzijdig aanbod molenartikelen.

De Hollandsche Molen; Jaarboeken

1983 60 jarig jubileumboekje.

De Hollandsche Molen, oude nummers van MOLENS

De volgende nummers zijn tevens leverbaar:(1986 tot 1999) nr.1 t/m 55

Monografieën

Vechten voor molens 1977 - complete knipbladen met molenfoto's en informatieve teksten over molenbehoud, uitgegeven door de afd. voorlichting van het Min. Van CRM.

Over bovenstaande boeken kunt U inlichtingen inwinnen bij de redactie.

Bod gevraagd

Er wordt door een van onze lezers een redelijk bod gevraagd op 15 ordners krantenknipsels, in origineel, fotokopie of als uitgetypte tekst, betreffende Friese molens. De verzameling omvat o.a. nagenoeg alle advertenties aangaande molens uit de Leeuwarder Courant over de periode 1821 – 1875. Het geheel is gerangschikt per molen en voorzien van een register. U kunt uw reactie kenbaar maken aan de redactie.

Speciale jubileumaanbiedingen voor de lezers van dit blad gedurende het jubileumjaar, uiteraard zo lang de voorraad strekt.

Laatste kans voor dit vriendenprijsje!

Us Fryske Mûnen door Gerben D. Wijnja. Deel 15 uit de Fryslânrige (AFUK,1985)

Oblongformaat, 20 pagina's in omslag met diverse foto's en tekeningen. Let op: dit boekje wordt antiquarisch aangeboden voor maar liefst f 36,--. Bij ons bestelt U het nog voor de jubileumaanbieding van f 5,-- (excl. verzendkosten)!!! Dit geldt alleen voor particulieren.